

internationaal

Lied

Festival zeist

13-22 mei 2022

Auf Flügeln des Gesanges

PROGRAMMA

De mooiste stemmen

do 9 jun 20.15 uur

Bariton Matthias Goerne en pianist Daniil Trifonov

Liederen van Brahms, Schumann, Sjostakovitsj en anderen. Een intiem recital over duisternis en nacht.

za 2 jul 20.00 uur

Opera in de zomer: internationale solisten zingen de mooiste aria's van Puccini tot Verdi

Symfonieorkest Phion en de Nederlandse Reisopera in een zonnig operagala, geleid door Claus Peter Flor.

di 11 okt 20.15 uur

Mezzosopraan Sophie Rennert en pianist Joseph Middleton

Liederen van Schubert en Mahler. Leven, liefde en dood in bekende en minder bekende stukken.

di 18 okt 20.15 uur

Bariton Roderick Williams en pianist Christopher Glynn

A Thomas Hardy Songbook: liederen van Finzi, Britten, Ireland en anderen.

di 6 dec 20.15 uur

Sopraan Carolyn Sampson en pianist Joseph Middleton

Een verhalend programma rond Clara en Robert Schumann met liederen en brieven.

Bestel nu kaarten

concertgebouw.nl of 020 - 671 83 45,
dagelijks van 10.00 tot 17.00 uur

 **HET
CONCERT
GEBOUW**

- 4 **WELKOM**
- 6 **FESTIVALTHEMA AUF FLÜGELN DES GESANGES**
- 10 **INTERNATIONAL MASTERCLASS**
- 14 **EDUCATIE EN PARTICIPATIE**
- 16 **DE FESTIVALLOCATIE**
- 21 **VAN DAG TOT DAG VRIJDAG 13 MEI**
- 22 **YOUNG ARTIST PLATFORM**
- 24 **OPENINGSRECITAL SOPHIE RENNERT / WOLFGANG RESCH / GRAHAM JOHNSON**
- 32 **VAN DAG TOT DAG ZATERDAG 14 MEI**
- 34 **DAG VAN HET LIED RECITAL BETTINA SMITH / JAN WILLEM NELLEKE**
- 38 **DAG VAN HET LIED LIEDLAB AAIKE NORTIER / INGE ETTEMA**
- 41 **DAG VAN HET LIED RECITAL CLAUDIA PATACCA / MARIEN VAN NIEUKERKEN**
- 46 **RECITAL LAURENCE KILSBY / HANS EIJSACKERS**
- 53 **VAN DAG TOT DAG ZONDAG 15 MEI**
- 54 **RECITAL MARIE SEIDLER / TONI MING GEIGER**
- 60 **RECITAL KATHARINE DAIN / SAM ARMSTRONG**
- 67 **VAN DAG TOT DAG MAANDAG 16 MEI**
- 68 **BENEFIETCONCERT VREDE EN VRIJHEID VOOR OEKRAÏNE**
- 70 **VAN DAG TOT DAG DINSDAG 17 MEI**
- 72 **RECITAL STÉPHANE DEGOUT ALAIN PLANÈS**
- 79 **VAN DAG TOT DAG WOENSDAG 18 MEI**
- 80 **RECITAL NIKKI TREURNIET / BARBARA KOZELJ / THOMAS BEIJER**
- 87 **VAN DAG TOT DAG DONDERDAG 19 MEI**
- 88 **RECITAL RODERICK WILLIAMS / IAIN BURNSIDE / THOMAS BEIJER**
- 96 **VAN DAG TOT DAG VRIJDAG 20 MEI**
- 98 **TALKSHOW RODERICK WILLIAMS / ROBERT HOLL / HENK NEVEN / HANS EIJSACKERS / M.M.V. EEN JONGE ZANGER EN PIANIST**
- 100 **RECITAL LOUISE ALDER / JAMES BAILLIEU**
- 108 **VAN DAG TOT DAG ZATERDAG 21 MEI**
- 110 **WINNAARSRECITAL MAGNUS WALKER / EUNJI HAN KAROLA PAVONE / BORIS RADULOVIC**
- 119 **ENSEMBLERECITAL ELLEN VALKENBURG / ROSANNE VAN SANDWIJK / PETER GIJSBERTSEN / HENK NEVEN / RODERICK WILLIAMS / HANS EIJSACKERS / IAIN BURNSIDE / RUYSDAEL KWARTET**
- 125 **VAN DAG TOT DAG ZONDAG 22 MEI**
- 126 **RECITAL HENK NEVEN / HANS EIJSACKERS / DUO SABA**
- 134 **SLOTRECITAL CAROLINE JESTAEDT / BARBARA HÖZL / JAN PETRYKA / VINCENT KUSTERS / ROBERT HOLL / DAVID LUTZ / ROGER BRAUN**
- 140 **BIOGRAFIEËN**
- 157 **VRIENDEN WORDEN?**
- 158 **PRAKTISCHE INFORMATIE**
- 160 **INTERNATIONAAL LIED FESTIVAL ZEIST 2023**
- 162 **COLOFON / COMITÉ VAN AANBEVELING**
- 163 **MET DANK AAN**

internationaal **Lied
Festival** zeist

WELKOM BIJ HET ZESDE INTERNATIONAAL LIED FESTIVAL ZEIST

Onze eerste lustrumeditie van afgelopen oktober ligt nog vers in het geheugen. Toch mag ik u nu alweer welkom heten voor de zesde editie van Internationaal Lied Festival Zeist. Gelukkig weer 'im schönen Monat Mai'.

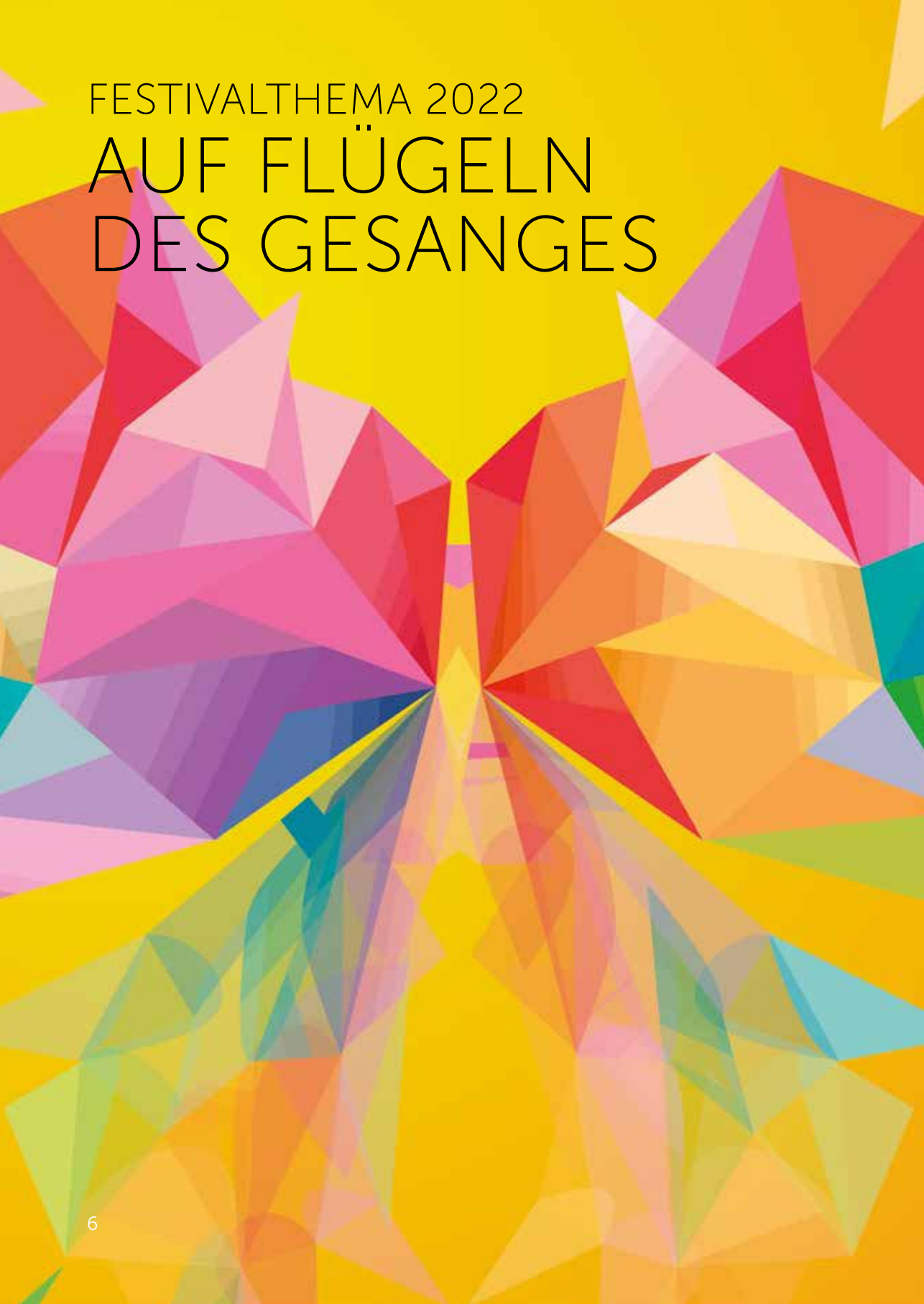
Deze editie heeft als thema *Auf Flügeln des Gesanges*, naar het beroemde gedicht van Heinrich Heine dat door veel componisten op muziek is gezet. In deze tijd is er wellicht meer dan ooit behoefte aan poëzie en muziek die gaan over de verbinding tussen Oost en West, over liefde die afstanden kan overbruggen en over het slechten van grenzen. Op allerlei manieren hebben componisten als Schubert, Mendelssohn en Brahms uiting gegeven aan het verlangen naar verbondenheid tussen mensen. Hun werken staan dit jaar dan ook centraal. Om dit ook in deze tijd een extra impuls te geven is componist Meriç Artaç gevraagd *Auf Flügeln des Gesanges* opnieuw te toonzetten. Haar lied wordt op de eerste dag van het festival door jonge musici in première gebracht tijdens het Young Artist Platform.

Vervolgens ontrolt zich een tiendaagse vol feestelijke recitals, inspirerende masterclasses en boeiende lezingen. Ook zijn er presentaties van ons veelzijdige workshopprogramma voor amateurs. Zonder alle hoogtepunten tekort te willen doen, wil ik op deze plaats graag twee bijzondere avonden uitlichten. Op maandag 16 mei vindt een benefietconcert plaats voor de vluchtelingen uit Oekraïne, met medewerking van talentvolle leerlingen van de muziekschool van KunstenHuis Idea en de Nationale Koren. We sluiten af met een uniek ensemble-recital op zondagavond 22 mei. We bedanken die avond mede-initiatiefnemer en artistiek leider Robert Holl voor zijn ongelooflijk rijke inspiratie vanaf de start van het festival in 2016. Henk Neven en Hans Eijsackers werkten het afgelopen jaar al nauw met hem samen en nemen - geheel in de geest van het festival - als duo de leiding van hem over.

Internationaal Lied Festival Zeist heeft in korte tijd een vaste plaats verworven in het Nederlandse en internationale muziekleven. Daar zijn wij trots op. Maar we hadden dat niet kunnen realiseren zonder de ondersteuning van overheden, fondsen, sponsors en vrienden. Het is mooi om te kunnen bouwen op al hun giften, die van de gemeente Zeist voorop. Ook het aantal bedrijven dat bijdraagt neemt toe, zoals u in dit programmaboek op vele plaatsen kunt zien. Onze kring van Vrienden en Mecenassen breidt zich eveneens gestaag uit. Wij zijn hier heel dankbaar voor.

Maar vooral door u, onze bezoeker, zijn wij een levend en groeiend festival. Wij hopen dat u uw bezoek aan het festival wilt omzetten in een verbintenis en als Vriend of Mecenas wil bijdragen aan een mooie toekomst voor de liedkunst!

Steven Matthijsen, **waarnemend voorzitter**

FESTIVALTHEMA 2022

AUF FLÜGELN DES GESANGES

Auf Flügeln des Gesanges,
Herzliebchen, trag ich dich fort,
Fort nach den Fluren des Ganges,
Dort weiß ich den schönsten Ort.

Dort liegt ein rotblühender Garten
Im stillen Mondenschein;
Die Lotosbumen erwarten
Ihr trautes Schwesterlein.

Die Veilchen kichern und kosen,
Und schaun nach den Sternen empor;
Heimlich erzählen die Rosen
Sich duftende Märchen ins Ohr.

Es hüpfen herbei und lauschen
Die frommen, klugen Gazelln;
Und in der Ferne rauschen
Des heiligen Stromes Welln.

Dort wollen wir niedersinken
Unter dem Palmenbaum,
Und Liebe und Ruhe trinken,
Und träumen seligen Traum.

Heinrich Heine (1797 - 1856)

Dit jaar is het festivalthema ontleend aan Heinrich Heine's beroemde gedicht van *Auf Flügeln des Gesanges*. Een gedicht over dromen van andere oorden, het verbinding zoeken met de ander, het overgaan van grenzen, de verbinding tussen Oost en West, het verlangen naar de Oriënt, de kracht van de natuur en de spanning tussen droom en werkelijkheid. Al deze aspecten komen terug in de programmering van het festival. Niet alleen in de recitals, maar ook in de lezingen, de masterclass en het uitgebreide programma voor amateurzangers en scholen.

Ook Internationaal Lied Festival Zeist heeft zijn vlucht genomen op de vleugels van het lied. Na vijf succesvolle edities is het geen *seliger Traum* meer maar een *selige Wirklichkeit* dat er in Nederland een uniek, internationaal liedfestival bestaat.

Auf Flügeln des Gesanges is door vele componisten getoonzet, maar onsterfelijk gemaakt door Felix Mendelssohn Bartholdy. Dat ging niet vanzelf, zoals blijkt uit onderstaand artikel uit *De Groene Amsterdammer* van 25 jaar geleden. Daarin gaat Martin van Amerongen in op wat Batavus Droogstoppel - de fictieve auteur in Multatuli's *Max Havelaar* - ervan vond:

LAURIERGRACHT NO. 37

Ja, dichters liegen.

Althans de dichters die zich van het traditionele instrumentarium van rijm en ritme bedienen, waardoor zij geneigd, zo niet gedwongen zijn de werkelijkheid naar hun hand te zetten.

Blijft de vraag of een dichter zich iets aan de werkelijkheid gelegen moet laten liggen. Het is niettemin een feit: nachtegale rijmen op manestrallen, ook op de momenten dat de nachtegale op stok zijn en de maan zich achter de nachtelijke regensluiers verschuilt.

Deze conclusie is een variant op die die meer dan een eeuw geleden gedaan werd door Batavus Droogstoppel, makelaar in koffi, woonachtig op de Lauriergracht no. 37 te Amsterdam, en sinds jaar en dag een der interessantste Heine-critici der Lage Landen.

Droogstoppel heeft in het tiende hoofdstuk van Multatuli's Max Havelaar het gedicht geanalyseerd waarin Heine 'auf Flügeln des Gesanges' zijn harteliefje naar de 'Fluren des Ganges' voert, een tripje waarbij Felix Mendelssohn later de muziek zou maken.

Droogstoppels conclusie is onverbiddelijk: Het zijn louter leugens. De dichter heeft geen vleugels. Hij is niet eens in staat om, klapwiekend en wel, de smalle Lauriergracht over te steken. Laten wij eerlijk zijn, bezweert Droogstoppel, als het laatste woord van de eerste zin koek, wijn of kina had geluid, was het reisdoel ongetwijfeld Broek, Berlijn of China geweest. Dus kan het voorgestelde reisdoel niet oprecht zijn gemeend, zodat, zegt Droogstoppel, 'alles neerkomt op een laf geklinkklank van woorden zonder slot of zin'.

Daar zit iets in.

'Op de vleugelen van de KLM, voer ik jou, lief, naar Bethlehem.' 'Op de wieken van Olympic Air, vliegen wij, schat, naar Val d'Isère.'

Nog afgezien van het feit dat het in Heines tijd bepaald niet zo idyllisch aan de boorden van de Ganges is toegegaan, constateert Leo Ross (De Revisor, juni 1974). Er voltrok zich in het district Kanpur een bloedige opstand tegen het Britse koloniale bewind waarbij alle daar aanwezige Engelsen werden afgeslacht, behalve een aantal dames dat in de lokale bazaar bij opbod werd verkocht. Wist Heine veel!

Was Batavus Droogstoppel de aangewezen man om over 's dichters oeuvre de staf te breken? De neerlandicus Marcel Janssens noemt hem bestraffend een 'kruidenier die geen snars van literatuur verstaat', een verwijt dat slechts gedeeltelijk waar is. Een beetje gelijk heeft de hoofdstedelijke makelaar in koffi namelijk wel. Heines 'Auf Flügeln des Gesanges' is, hoe beroemd ook, een gedicht met enige rimramaspecten.

Maar uit zegge en schrijve één gedicht vallen geen algemene conclusies te trekken, een kunstenaar moet worden beoordeeld naar het beste dat hij heeft vervaardigd, niet naar het slechtste - en het is een feit dat Heine tenslotte ook gedichten heeft geschreven die, ondanks het keurslijf van rijm en ritme, tot de meest aangrijpende van de wereldliteratuur worden gerekend.

Interessant, ook in onze tijd, is de gedachte die uit het artikel spreekt dat leugen en waarheid steeds moeilijker van elkaar te onderscheiden lijken. Dichters en componisten creëren vaak hun eigen werkelijkheid om de wereld een mooiere plek te maken of hun blik daarop met ons te delen.

Drie grote liedcomponisten die dat gul deden waren Schubert, Mendelssohn en Brahms. En voor alledrie is 2022 een jubileumjaar: het is het 225ste geboortjaar van Schubert, het 175ste sterfjaar van Mendelssohn en het 125ste sterfjaar van Brahms. Een goede aanleiding om ze – aan de hand van het thema – centraal te stellen en in de programma's samen te brengen. We hopen dat iedereen zich laat meenemen op de vleugels van de liederen van deze componisten en de dichters Heinrich Heine, Joseph Eichendorff en Klaus Groth. Om samen te dromen, verbinding te zoeken en grenzen te slechten.

Natuurlijk klinken er ook liederen van andere componisten, maar allemaal passend binnen het thema. Eén van hen is Olivier Messiaen. In 2022 is het dertig jaar geleden dat hij overleed. Zijn grootste inspiratiebron was de schoonheid van Gods schepping en dan met name het gezang van vogels. Hij geeft zang vleugels, maar ook vleugels hun gezang. Of zoals hij zelf zei:

J'offre des chants d'oiseaux aux urbains qui ne les ont jamais entendus, des rythmes à ceux qui ne connaissent que les marches militaires et le jazz, et je peins des couleurs à ceux qui ne peuvent pas les voir.

Ik geef vogelgezag aan degenen die in steden wonen en het nog nooit hebben gehoord, maak ritmes voor degenen die alleen militaire marsen of jazz kennen, en verf kleuren voor degenen die er geen zien.

Hans Eijsackers & Henk Neven

INTERNATIONAL MASTERCLASS

Voor beginnende liedduo's is het van doorslaggevend belang om in ontwikkeling te blijven na afloop van hun studie. In deze grotendeels openbaar toegankelijke interpretatiecursus gaat het om tekst, poëzie, muziek en presentatie. Er is aandacht voor de zang- én de pianopartij, maar ook de cultuurhistorische en taalkundige achtergronden en aandachtspunten van de liederen worden belicht. Door deze unieke en rijke opzet kunnen de deelnemers zich in korte tijd enorm ontwikkelen. Daarmee vergroten zij hun artistieke zeggingskracht. Dit geeft onze International Masterclass haar bijzondere karakter.

Aan de International Masterclass nemen - omstandigheden voorbehouden - zes liedduo's uit de hele wereld deel. De cursus wordt afgesloten met een presentatie-recital op zaterdag 21 mei waarin de duo's laten horen hoe zij zich in de voorgaande dagen hebben ontwikkeld. Een bijzondere ervaring voor deelnemers, docenten én publiek, ook als u de masterclass niet bijwoonde.

AUF FLÜGELN DES GESANGES

Het festivalthema is ook uitgewerkt in de masterclass. De dichtkunst van Heine komt regelmatig terug en er klinken werken van Schubert, Mendelssohn en Brahms. De jonge musici maakten daarnaast vaak verrassende eigen keuzes – zo hoort u werken van Ives, Lutoslavski, Delage en Borodin.

De masterclass met Robert Holl op donderdag 19 mei - die wordt georganiseerd in samenwerking met de Schubert Stichting - is geheel gewijd aan Schubert.

Masters tijdens de openbare sessies zijn dit jaar: Elly Ameling, Robert Holl, Iain Burnside, Hans Eijsackers en Roderick Williams. Taalcoach Cas Jönsthovel en performance coach Waltraud Österreicher verzorgen de besloten bijeenkomsten.

U BENT BELANGRIJK!

Als publiek draagt u - door uw aanwezigheid - bij aan de ontwikkeling van de jonge zangers en pianisten. Zij geven hun muzikantschap immers vorm in dialoog met u, het publiek. De artistieke zoektocht van de musici bij het vormgeven van de intieme connectie tussen tekst en muziek, en tussen uitvoerenden en publiek, gestimuleerd door de masters, komt tot leven. Dat is een inspirerende ervaring voor musici én publiek. Juist dat maakt de masterclass zo'n speciale luisterervaring.

DRAAG BIJ AAN DE TOP VAN MORGEN!

Talentontwikkeling is een belangrijke pijler onder Internationaal Lied Festival Zeist. Onder de noemer 'Next Generation' ontwikkelen we de International Masterclass en het Young Artist Platform verder en breiden onze activiteiten voor jonge musici uit. Om dit blijvend mogelijk maken is het Fonds Masterclass opgericht.

Wordt Mecenass en steun jonge, talentvolle musici bij het verwezenlijken van hun dromen! Kijk op ilfz.nl onder 'next generation' en bij 'vrienden' voor meer informatie.

De masterclass van maandag 16 mei wordt mede mogelijk gemaakt door **Rodermond Optiek**

MEER DAN BROOD
Bakker
Albert

**FIJNPROEVERS
GEZOCHT!**

EGELINGLAAN 8 • ZEIST
WWW.BAKKERALBERT.NL

RODERMOND OPTIEK

**EEN MOOIE LIJST
KOMT UIT ZEIST**

HEGER EN VAN DEN BERG
VOORHEUVEL 76 | 5701 JG ZEIST
030-6930502 | WWW.HEGERZEIST.NL

Volg ons ook op
Facebook

TEMPOFIX

Of het nu gaat om één kopie, een vergroting,
bouwtekening of een grote kleuren kopie: alles kan!

HEGER EN VAN DEN BERG | TEMPOFIX
VOORHEUVEL 76 | 5701 JG ZEIST
030 - 69 13 005 | WWW.TEMPOFIX.NL

Volg ons ook op
Facebook

Parkland Zoetbrood

MAKELAARDIJ ASSURANTIËN

Uw adviseur bij verkoop, aankoop, taxaties, hypotheken en verzekeringen

Parkland Makelaardij

Dolderseweg 138c
3734 BL Den Dolder

030 - 228 35 30
welkom@parkland.nl
www.parkland.nl

Zoetbrood Assurantiën

Dolderseweg 138d
3734 BL Den Dolder

030 - 229 05 58
algemeen@zoetbrood.nl
www.zoetbrood.nl

EDUCATIE EN PARTICIPATIE

Zingen zit in ons bloed en wat is nu leuker dan samen musiceren? Het Internationaal Lied Festival Zeist is er voor iedereen, van jong tot oud, van beginner tot gevorderde amateur. Daarom besteedt het veel aandacht aan educatie en participatie en biedt een ruim aanbod van zangactiviteiten voor diverse doelgroepen. Om dat te realiseren werkt het festival nauw samen met onder andere KunstenHuis Idea, scholen voor primair en voortgezet onderwijs in de regio Zeist en educatieve partners in heel Nederland.

VOOR JONGEREN

Het resultaat van die samenwerking mag er zijn. Voor de allerkleinsten en hun (groot)ouders is er een Familieconcert in theater Figi en er zijn projecten voor scholieren in de midden- en bovenbouw van het primair onderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs.

Voor de groepen 5 tot en met 8 van het primair onderwijs is er De diertuin van Zeist. Want geloof het of niet: van 1932 tot 1945 had Zeist een eigen diertuin. De presentatie daarvan vindt plaats op **dinsdag 21 juni**.

Met jongeren van het voortgezet onderwijs wordt tijdens dit festival op maandag 16 mei een benefietconcert georganiseerd dat als thema meekreeg: Vrede en Vrijheid voor Oekraïne (zie ook p. 66).

VOOR VOLWASSENEN

Voor volwassenen van alle niveaus zijn er tijdens het festival masterclasses zang voor individuele zangers en liedduo's bestaande uit twee zangers of een zanger en een pianist, een festivalkoor en een open podium. Op deze manier brengt het festival iedereen die zingt samen en biedt het een podium. Alle activiteiten sluiten af met een presentatierecital, dat in de weken voorafgaand aan het festival wordt voorbereid. We kunnen u deze presentaties van harte aanbevelen. Kijk dus vooral even op de pagina's 'van dag tot dag' voor een overzicht wanneer en waar de presentaties plaatsvinden.

Het festival is dus al veel langer aan de gang dan u vermoedde! Op de achtergrond blijft het festival samen zingen stimuleren en draagt het bij aan het ontwikkelen van zangplezier en zangtalent op elk niveau. Zonder dat u het ziet bruist het in Zeist!

De openbare masterclass *Schubert: van zwerven verlangen en dromen* wordt mede mogelijk gemaakt door **Parkland Makelaardij**

DE FESTIVALLOCATIE

Het verhaal over de festivallocatie leest als een straatnamenboek, want de naamgevers van de straten in de omgeving - de Nassau Odijklaan, de Zinzendorflaan, de Cornelis Schellingerlaan en de Herrnhuttersingel - hebben alles met elkaar en met de kerk van de Evangelische Broedergemeente te maken.

Als in 1768 de Grote Kerkzaal, die we onze concertzaal noemen, in gebruik wordt genomen is daar al een lange geschiedenis aan vooraf gegaan. Een geschiedenis die begint in 1722 als Graaf Nikolaus Ludwig von Zinzendorf in Saksen de nederzetting Herrnhut sticht. Graaf Zinzendorf is reislustig en stelt zich ten doel het evangelie onder de mensen te verspreiden. In 1736 komt hij naar Nederland. Vanaf dat moment raken de geschiedenis van Zeist, Slot Zeist en de Evangelische Broedergemeente onlosmakelijk met elkaar verbonden.

Eigenlijk berust het allemaal op toeval. Had Willem Adriaan van Nassau in 1745 het Slot en de heerlijkheid Zeist niet te koop gezet, dan was het nooit in handen gekomen van Cornelis Schellinger, een koopman uit Amsterdam. Schellinger, zelf hernhutter, koopt het met als doel er een nederzetting van de Broedergemeente te vestigen. Hij laat er geen gras over groeien, want vanaf 1748 verrijzen aan weerszijden van de lange oprijlaan naar het Slot eerst het Broederhuis en aan de andere kant het Zusterhuis. Ruim een decennium later staan er aan beide pleinen ongeveer twintig huizen en wonen er naar schatting driehonderd hernhutters.

Wie denkt dat alles voorspoedig verloopt heeft het mis. Eind 18e eeuw worden de hernhutters nog als onwelkome gasten afgeschilderd bij de Staten van Utrecht. Maar waren zij in Herrnhut veilig onder 'des Herrn Hut', nu kan men hen weinig maken omdat zij bescherming genieten van de slotvoogd. De vieringen vinden dan ook plaats binnen de muren van het Slot, totdat op 9 oktober 1766 de eerste steen wordt gelegd van de huidige kerkzaal die twee jaar later in gebruik wordt genomen. De kerkzaal moest passen tussen de huizen die op dat moment al op het Zusterplein stonden en krijgt daarom het uiterlijk van een rijtjeshuis. Dat lijkt vreemd, maar past precies bij de manier waarop de hernhutters in het leven staan. Alles onder één dak: wonen, werken en geloven.

Nu, ruim 250 jaar later, biedt het niet alleen onderdak aan de eigen geloofsgemeenschap, maar ook aan tal van culturele activiteiten binnen de gemeente. Op het Broederplein en het Zusterplein zijn meer historische panden. Zo werd in 2018 in het Herrnhutter Huis een museum geopend dat de geschiedenis van de geloofsgemeenschap en de locatie in beeld brengt. Verder zijn er nog de Kleine Kerkzaal en het Koetshuys, waar tijdens het festival ook een aantal van onze activiteiten plaatsvinden. Zonder de Broedergemeente zou Zeist een belangrijk podium armer zijn.

Bronnen:

RTV Utrecht, *Van Rossem Vertelt: Hernhutters in Zeist*, 26 april 2019, <https://youtu.be/qcSVaDx2dJg>
Het geheugen van Zeist, *De broedergemeente en Zeist*, 26 april 2019,
www.geheugenvanzeist.nl/lezen/verhalen/broedergemeente-en-zeist

NIEUW SEIZOEN KLASSIEKE MUZIEK NU IN VERKOOP

TIVOLIVREDENBURG.NL/KLASSIEK

wilgehof
sodaar+ WIJ HELPEN
BETEKENISVOLLE
PROJECTEN EN
ORGANISATIES
ZICHTBAAR
WORDEN

MET CREATIEVE COMMUNICATIE,
AANTREKKELIJKE CAMPAGNES
EN AANSPREKENDE CONTENT

wilgehofsodaar.nl | 06 212 88 306

24 juni - 2 juli '22
's-Hertogenbosch
Eindhoven

Opera Oratorium

Met o.m. Vesselina Kasarova
Charlotte Margiono
Hartmut Haenchen
Eva-Maria Westbroek

ivc.nu

Broekmans
& Van Poppel

Bladmuziek en muziekliteratuur

KLASSIEK

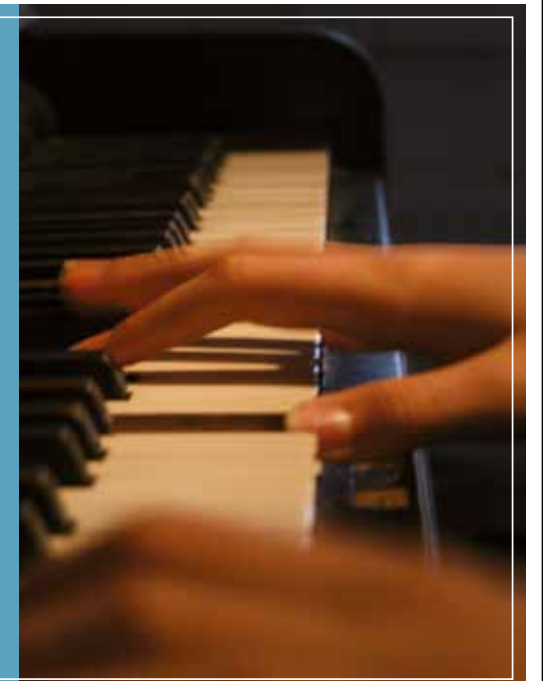
POPULAIR

ANTIQUARISCH

Openingstijden

Dinsdag t/m zaterdag 10.00 - 17.00 uur

Oudkerkhof 38 • 3512 GL Utrecht
030-234 36 73 • www.broekmans.com
utrecht@broekmans.com

AKOESTISCH
DIGITAAL
STIL-AKOESTISCH
NIEUW
OCCASION
REVISIE - TAXATIE
ONDERHOUD

STEINWAY
BOSTON - ESSEX
CHRIS MAENE
DOUTRELIGNE
YAMAHA
KAWAI
ROLAND
NORD

PIANOS MAENE IS EXCLUSIEF VERDELER VOOR STEINWAY & SONS IN NEDERLAND EN BELGIE
ALKMAAR - ANTWERPEN - GENT - BRUSSEL - LANAKEN - RUISELEDE

WWW.MAENE.NL

VAN DAG TOT DAG

PROGRAMMA **VRIJDAG 13 MEI 2022**

11.00 - 17.00 UUR

YOUNG ARTIST PLATFORM

AUDITIE / GROTE KERKZAAL, ZUSTERPLEIN 12

ZES JONGE, PROFESSIONELE LIEDDUO'S

Wie gaat naar huis met de belofte voor een recital tijdens het Oxford Lieder Festival én het Internationaal Lied Festival Zeist?

20.15 - 22.00 UUR

SOPHIE'S REIS

LIEDRECITAL / GROTE KERKZAAL, ZUSTERPLEIN 12

SOPHIE RENNERT, MEZZOSOPRAAN

WOLFGANG RESCH, BARITON

GRAHAM JONHSON, PIANO - VERTELLER

Een speelse liederenavond, geïnspireerd op romans en toneelstukken uit de Duitse en Engelse literatuur.

GROTE KERKZAAL
11.00 - 17.00 UUR

Een nieuwe traditie bij Internationaal Lied Festival Zeist: HET YOUNG ARTIST PLATFORM

Speciaal gericht op jonge zangers en pianisten die nog aan het begin staan van een grote carrière, maar zich al wel hebben onderscheiden. Musici die opvielen, bijvoorbeeld tijdens onze masterclass of op een van andere festivals of concoursen in Europa waar wij mee samen werken, zijn uitgenodigd te auditeren. Na selectie krijgen zij de gelegenheid zich met een recital van circa 30 minuten te presenteren aan het publiek en een jury bestaande uit musici die hun sporen in het vak reeds hebben verdiend: voormalig directeur van het Internationaal Vocalisten Concours Annett Andriesen (voorzitter), sopraan Elly Ameling, bas-bariton Robert Holl, pianist Hans Eijssackers, bariton Henk Neven, fortepianist Olga Pashchenko.

Na afloop van de middag gaat een duo naar huis met de Young Artist Platform Prijs: de belofte dat zij terug kunnen keren op ons podium in een Winnaarsrecital én dat zij kunnen optreden bij onze partner het Oxford Lieder Festival.

De geselecteerde duo's die u hoort, legden aan de jury een programmavoorstel voor waarin het festivalthema *Auf Flügeln des Gesanges* tot uitdrukking komt. Met hun programma kunnen zij hun unieke geluid benadrukken. Het in opdracht van het festival nieuw gecomponeerde lied *Auf Flügeln des Gesanges*, is onderdeel van elk programma. Deze compositie van Meriç Artaç beleeft dus tijdens het Young Artist Platform haar wereldpremière. U luistert naar zes verschillende uitvoeringen ervan, een boeiende ervaring.

AUDITIE YOUNG ARTIST PLATFORM

11.00 - 11.40 uur
Natalie Jurk, mezzosopraan
Albert Mena, piano

Ins tiefe Grab

14.00 - 14.40 uur
Yue Wang, sopraan
Sara Pavlovic, piano

Around Hölderlin

11.45 - 12.25 uur
Rachel Ridout, sopraan
Ilan Kurtser, piano

Ein Künstlerleben

14.45 - 15.25 uur
Tina Drole, mezzosopraan
Matthias De Smet, piano

A life in solitude

12.30 - 13.10 uur
Helen Frances Corlett, mezzosopraan
Daniel Peter Silcock, piano

**One man through countless eyes,
Eichendorff**

15.30 - 16.10 uur
Anna Graf, sopraan
Han-Lin Yun, piano

Nachtreise

13.15 - 14.00 uur
Lunch

16.15 uur
Juryberaad

16.45 uur
Uitslag

De biografieën van de deelnemers kunt u vinden op onze site.

SOPHIE'S REIS

SOPHIE RENNERT,
MEZZOSOPRAAN
WOLFGANG RESCH,
BARITON
GRAHAM JOHNSON,
PIANO / VERTELLER

GROTE KERKZAAL
20.15 - 22.00 UUR
LET OP: DE VOERTAAL
TIJDENS DIT RECITAL
IS ENGELS.

PROLOOG: MOZART

1773 Uit: *Sophiens Reise von Memel nach Sachsen (Hermes)*

Wolfgang Amadeus Mozart
(1756 - 1791)

I Verdankt sei es dem Glanz der
Großen KV392 - Sophie

II Sei du mein Trost KV391 - Sophie

III Ich würd auf meinem Pfad KV390 -
Sophie

1795 Uit: *Wilhelm Meisters Lehrjahre*
(Goethe)

Franz Schubert (1797 - 1828)

Wer nie sein Brot mit Tränen ass D480
- Wolfgang

Kennst du das Land D321 - Sophie

1803 Uit: *Lacrimas (Schütz)*

Franz Schubert (1797 - 1828)

Florio D857/1 - Wolfgang

Delphine D857/2 - Sophie

1803 Uit: *Olivier (Pichler)*

Franz Schubert (1797 - 1828)

Der Unglückliche D713 - Wolfgang

1805 Uit: *Diego Manzanares (Krosigk)*

Franz Schubert (1797 - 1828)

Lied der Ilmerine D458 Sophie

1813 Uit: *Der Tod Friedrichs des*
Streitbaren (Collin)

Franz Schubert (1797 - 1828)

Licht und Liebe D352 - Sophie en
Wolfgang

1814 Uit: *Undine (Motte Fouqué)*

Franz Schubert (1797 - 1828)

Lied ('Mutter geht durch ihre
Kammern') D373 - Sophie

1815 Uit: *Ahnung und Gegenwart*
(Eichendorff)

Robert Schumann (1810 - 1856)

Die Stille Op. 39/4 - Sophie

Waldeggespräch Op. 39/3 - Sophie en
Wolfgang

Pauze

1817 Uit: *Die Ahnfrau (Grillparzer)*

Franz Schubert (1797 - 1828)

Bertas Lied in der Nacht D653 - Sophie

1819 Uit: *Gabriele (Schopenhauer/*
Gerstenberg)

Franz Schubert (1797 - 1828)

Hippolits Lied D890 - Wolfgang

1819 Uit: *A Legend of Montrose (Scott)*

Franz Schubert (1797 - 1828)

Lied der Anne Lyle D830 - Sophie

1820 Uit: *Ivanhoe (Scott)*

Franz Schubert (1797 - 1828)

Romanze des Richard Löwenherz

D907 - Wolfgang

1822 Uit: *The Pirate (Scott)*

Franz Schubert (1797 - 1828)

Gesang der Norna D831 - Sophie

1826 Uit: *Aus dem Leben eines*
Taugesichts (Eichendorff)

Robert Schumann (1810 - 1856)

Der frohe Wandersmann Op. 77/1 -
Wolfgang

1834 Uit: *Dichter und ihre Gesellen*
(Eichendorff)

Robert Schumann (1810 - 1856)

Schöne Fremde Op. 39/6 - Sophie

EPILOOG: MOZART

1856 Uit: *Mozart auf der Reise nach*
Prag (Mörike)

Hugo Wolf (1860 - 1903)

Denk es, o Seele - Sophie en Wolfgang

Dit recital wordt mede mogelijk gemaakt door **De Groene Winkel**

Het was een bestseller in Duitsland, om in hedendaagse begrippen te spreken. In de jaren 1769-1773 verscheen *Sophiens Reise von Memel nach Sachsen*: een roman in briefvorm. In vele episodes, met evenzovele personages, laat de Duitse chrijver Johann Timotheus Hermes verhalen passeren over trouw, liefde en het huwelijk, gelardeerd met natuurbeschrijvingen en voorzien van de nodige porties lokaal coloriet - inclusief dialecten - uit de streek rond Königsberg. Het boek werd onmiddellijk vertaald en vond zo zijn weg door heel Europa. Al in 1785 verscheen er een Nederlandse vertaling. Onze eigen Betje Wolff - van de eerste Nederlandse briefroman *Historie van mejuffrouw Sara Burgerhart* - was overigens niet heel enthousiast over de 'zes zwaare Octavo's, waarvan ieder over de duizend wel dicht ineem gedrukte bladzyden beslaat'. Ze verweet Hermes een totaal on-realistisch plot door 'een zeer schoon, jong, trotsch, coquet meisje, een reis door een vyandelyk land te laten doen; tusschen Legers door, alleen met het oogmerk om eenige papieren aan eene onwaardige Dogter, die men niet eens meer wist, of wel meer leefde' te laten brengen onder begeleiding van een persoon waarvan niet eens zeker was dat het Sophiens broer zou zijn.

Een lijvig boek dus, maar wel de meest gelezen roman van de 18e eeuw in Duitsland. Juist door de briefvorm was het mogelijk verschillende gezichtspunten te laten zien over het vraagstuk van liefde, trouw en huwelijk. Daarmee vertoonde het ook de eerste kenmerken van een psychologische roman, een genre dat in de romantiek een hoge vlucht zou gaan nemen.

Een van de eersten die zich liet inspireren door de roman was **Wolfgang Amadeus Mozart**. Begin jaren 80 van de 18e eeuw schreef Mozart muziek onder drie gedichten uit de roman. De toonzetting van het eerste lied is filosofisch. *Verdankt sei es dem Glanz der Großen* gaat over de relatie tussen hemelse en aardse zaken, over bescheidenheid en zelfbewustzijn. De mens hoeft zich niet te schamen omdat hij een klein en onbeduidend wezen is in het licht van het gehele universum. De volgende twee liederen zoemen in op de mens zelf. In *An die Einsamkeit* zoekt de dichter een veilige haven om zijn verdriet te verteren; *Ich würd auf meinen Pfad* is een muzikale verbeelding van de strijd tegen het lot. Vooral deze twee laatste liederen lijken een voorbode van het lied zoals zich dat onder meesterschap van Schubert zou ontwikkelen.

Franz Schubert was een man met grote literaire interesses. Meer dan zeshonderd liederen schreef hij en voor een deel daarvan putte hij niet zozeer uit gedichtenbundels van auteurs als Wilhelm Müller en Johann Mayrhofer, maar ook uit vele romans van tijdgenoten. Uiteraard zat daar ook het werk van Goethe bij: *Wilhelm Meisters Lehrjahre*, een lijvige Bildungsroman waarin hoofdpersoon Wilhelm Meister zijn weg probeert te vinden in het Duitse culturele leven aan het einde

van de 18e eeuw. Schubert baseerde diverse liederen op de roman en was vooral gegrepen door het personage van de harpser aan wie het gedicht *Wer nie sein Brot mit Tränen ass* ontsproten is. De harp is goed terug te horen in de piano-partij. Ieder komt zijn aandeel tegenslag en verdriet tegen in het leven, maar echt wrang is het dat de mens zelf vaak ook schuldig is aan het lijden van een ander, gewild of ongewild.

Het belangrijkste personage uit *Wilhelm Meisters Lehrjahre* is Mignon. Mignon maakt aanvankelijk haar opwachting in het verhaal als wees, uiteindelijk blijkt zij de dochter van de harpser te zijn. Zingend maakt zij haar gevoelens kenbaar en haar beroemdste lied is *Kennst du das Land*. Het is een van de meest getoonzette gedichten geworden. Schubert laat het lied naïef en vrolijk in majeur beginnen maar in elke strofe stelt Mignon haar vraag dringender. In de laatste strofe moduleert Schubert van majeur naar mineur en geeft zo de tekst een extra lading.

Naast Goethe gebruikte Schubert ook teksten van Duitstalige auteurs die nu grotendeels totaal vergeten zijn. Zoals Karoline Pichler, van wie de cantateachtige *Der Unglückliche* klinkt waarin de verschillende sfeerbeschrijvingen en tempi elkaar snel opvolgen. Of van baron van Schlechta, van wie Schubert het lied *Ilmerine* een Spaans tintje geeft met de gitaarachtige begeleiding.

Matthäus von Collin was een van de eerste organisatoren van Schubertiades. Van hem klinkt het prachtige duet *Licht und Liebe* uit het treurspel *Der Tod Friedrich des Streitbaren*. Friedrich hoort 's nachts in de verte twee mensen zingen: de ene blij over de vreugde van de liefde, de ander verdrietig.

Christian Schütz was een redelijk succesvol toneelschrijver. Uit zijn toneelwerk *Lacrimas* plukte Schubert een subplot over Florio en Daphne. Florio is tot over zijn oren verliefd op het slavenmeisje Delphine. Hij volgt haar naar het oosten, waar zij uiteindelijk de dochter blijkt te zijn van een sultan. Haar vader is overbezorgd en Florio kan als tuinier Delphine alleen nog maar van een afstand zien. Hij zingt dan *Nun, da Schatten niedergleiten*. Het lied begint als een serenade, maar de tweede en de derde strofe zijn eigenlijk meer een klaaglied. Florio's liefde voor Delphine is als een gif dat zich door zijn lichaam verspreidt en hem zal doden. De laatste strofe is gericht aan de nacht, een metafoor voor de dood, die hem rust zal geven.

Tegenwoordig wellicht nog wel bekend is Friedrich de la Motte-Fouqué. Hij is de auteur van *Undine*, het verhaal over de waternimf die met een ridder wil trouwen. Het was in de 19e eeuw een zeer populair boek dat tot heel wat muzikale inspiraties heeft geleid. De opera *Rusalka* van Dvořák is ook op dit boek gebaseerd. Schubert koos uit dit verhaal een lied waarin de liefde van de ouders voor hun kind centraal staat.

OPENINGSRECITAL **SOPHIE'S REIS**

Schubert beperkte zich in zijn literaire keuzes niet tot de Duitstalige schrijvers en verdiepte zich ook in de Engelse literatuur. Vooral Sir Walter Scott wist de aandacht van Schubert vast te houden. De *Romanze des Richard Lowenherz* komt uit *Ivanhoe* van Scott. Hier klinkt een man die zijn gevoelens niet voor zich hoeft te houden, zoals wel het geval is bij de vrouwelijke hoofdpersonen in *Lied der Anne Lyle* en *Gesang der Norna*, beiden eveneens gebaseerd op romans van Scott. In *Gesang der Norna* vallen de donkere harmonieën op die samen met het voortdurende herhalen van hetzelfde ritme voor een haast hypnotiserend effect zorgen.

Nog in 1839 schreef **Robert Schumann**: 'Mijn hele leven heb ik vocale muziek als minderwaardig aan instrumentale muziek beschouwd en het nooit gezien als een hogere kunstvorm.' Een jaar later componeerde hij zo'n 140 liederen. Een van de redenen voor deze ommezwaai was zijn niet te stuiten liefde voor Clara Wieck. Vooral in de gedichten van Joseph van Eichendorff vond Schumann de woorden voor verlies en verlangen, voor het gevoel van eenzaamheid en mysterie, voor de beschrijving van weemoedige dromen en meeslepende gevoelens. Eichendorff is een romanticus pur sang met al zijn natuurbeschrijvingen - die als metafoor dienen voor het innerlijk - en verlangens die niet vervuld kunnen worden.

In de eerste maanden van 1840 componeerde Schumann op teksten van Eichendorff onder meer de cyclus *Leiderkreis* op. 39. Hij omschreef de liederen-cyclus aan Clara als 'mijn meest romantische muziek ooit, met veel van jou erin'. In *Die Stille* laat Schumann op delicate wijze de verliefde zachtjes zijn liefde uitspreken. Pas als de ik-figuur wenst een vogeltje te zijn dat over de zee naar onbekende verten kan vliegen, laat Schumann de verliefde ik-figuur in een kleine, verfijnde en elegante, maar oh zo lyrische, melodielijn uitbarsten.

Waldesgespräch is een duet waarin het aloude Loreley-verhaal zich nu eens afspeelt in het bos. Hij is de dappere ridder, zij de verleidster. De zelfverzekerdheid van de ridder en de verleiding van de Loreley laat Schumann in de pianopartij horen. Stevige akkoorden met een vleugje jachthoorn wisselen af met legato gezongen melodielijnen.

Niet al het werk van Eichendorff is zwanger van verlangen. Zijn roman *Aus dem Leben eines Taugenichts* is de ironische tegenhanger van Goethes *Wilhelm Meisters Lehrjahre*. Een molenaarszoon weigert zich te conformeren aan zijn burgerlijke plichten: hij wil geen baan, hij wil vrijheid en avontuur, en is liever lui dan moe. Nut moet wijken voor passie: als hij ergens als tuinier aan de slag gaat, vervangt hij de groente in de moestuin voor bloemen omdat deze zo mooi zijn. *Der frohe Wandersmann* laat de jongeman horen, als hij net op weg is, het avontuur tegemoet, op een vrolijk marstempo. Even geen verdriet, geen verlangen.

Of Mozart ooit *Sophiens Reise von Memel nach Sachsen* heeft gelezen is niet bekend. Het lijkt met zijn drukbezette agenda niet erg plausibel dat hij de tijd zou

hebben gevonden de omvangrijke roman te lezen. Waarschijnlijker is het dat hij de gedichten heeft gevonden in de uitgave *Lieder und Aria aus Sophiens Reise* die in 1779 uitgegeven werd. Een kleine tien jaar later reisde Mozart vanuit Wenen naar Praag om daar de première van *Don Giovanni* bij te wonen. De Duitse schrijver Eduard Mörike schreef over deze reis een novelle die zich vooral afspeelt op een landgoed waar Mozart en Constanze bij toeval verzeild raken en daar een verlovingsfeest van Eugenie mee maken. Het begin is vol sprankelende vrolijkheid, op het landgoed worden zoete herinneringen opgehaald en men musiceert dat het een lieve lust is. Mozart vertelt over zijn opera die nog niet gereed is. Hij is bezig met slot: *Don Giovanni* daagt daarin de geest van de Commendatore uit te komen dineren en moet dat bekopen met de dood. De novelle neemt pas een wending als het echtpaar Mozart hun weg vervolgt naar Praag. De achtergebleven Eugenie beseft opeens dat Mozart niet lang meer zal leven. Hij zal 'snel en onstuitbaar in zijn eigen gloed verteren'. Dan vindt ze bij de piano een zogenaamd Boheems volkslied *Denk es, o Seele*, dat begint over bomen en rozen. Op de vraag waar zij groeien volgt bij de zetting van **Hugo Wolf** een antwoord in mineur: ze groeien op het graf. De paarden die de dode ophalen, dartelen nog op de heenweg; op de terugweg klinkt een dodenmars die langzaam wegsterft.

Susan Dorrenboom

www.degroenewinkel.nl

VAN DAG TOT DAG

PROGRAMMA **ZATERDAG 14 MEI 2022**

Voor de derde maal organiseert de **Vereniging Vrienden van het Lied** haar jaarlijkse **Dag van het Lied** in samenwerking met het Internationaal Lied Festival Zeist. Het festivalthema *Auf Flügeln des Gesanges*, de componisten Mendelssohn, Brahms, Schubert en Messiaen en de dichters Heine en Groth zijn de centrale figuren op deze dag. Vanzelfsprekend worden ook liederen van vrouwelijke componisten ten gehore gebracht. Want zij leveren een wezenlijke bijdrage aan het tot klinken brengen van het rijke thema van ons festival.

10.00 - 10.30 UUR

WELKOM

GROTE KERKZAAL / ZUSTERPLEIN 12

Welkom met koffie en thee

10.30 - 11.15 UUR

STUDENTEN FONTYS HOGESCHOOL TILBURG

LIEDRECITAL / GROTE KERKZAAL / ZUSTERPLEIN 12

11.45 - 12.30 UUR

WERKEN VAN VROUWELIJKE COMPONISTEN

LIEDRECITAL / GROTE KERKZAAL / ZUSTERPLEIN 12

BETTINA SMITH, MEZZOSOPRAAN

JAN WILLEM NELLEKE, PIANO

De werken van vrouwelijke componisten bleven lang verborgen: tijd om hen de vleugels weer uit te laten slaan met een staalkaart van werken van o.m. Bennett, Cramer, Boulanger en Bosmans.

14.00 - 15.00 UUR

OLIVIER MESSIAEN

TALKSHOW / KLEINE KERKZAAL, ZUSTERPLEIN 20

LEO SAMAMA, MUSICOLOOG

KATHARINE DAIN, SOPRAAN

SAM ARMSTRONG, PIANO

Presentator Leo Samama gaat met de musici en het publiek in gesprek over leven en werk van Olivier Messiaen, zijn eerste echtgenote Claire Delbos en de Jeune France.

14.00 - 15.00 UUR

MINIMASTERCLASS

GROTE KERKZAAL / ZUSTERPLEIN 12

FRANCINE VAN DER HEIJDEN, SOPRAAN **STUDENTEN CODARTS ROTTERDAM**

Tijdens deze masterclass worden liederen behandeld van Schubert en Mendelssohn.

15.30 - 16.00 UUR

AUF FLÜGELN DES GESANGES

LEZING / KLEINE KERKZAAL / ZUSTERPLEIN 20

DINANT KROUWEL, MUSICOLOOG

Bevlogen liedspecialist Dinant Krouwel neemt u mee op reis aan de hand van Heine's gedicht en de beroemde compositie die Mendelssohn op basis daarvan schreef.

15.30 - 16.00 UUR

NUIT D'ÉTOILES

LIEDLAB / GROTE KERKZAAL / ZUSTERPLEIN 12

STUDENTEN ARTEZ CONSERVATORIUM ZWOLLE

LES DEUX ÉTOILES:

AAIKE NORTIER, MEZZOSOPRAAN

INGE ETTEMA, VIBRAFOON EN COMPOSITIE

Les deux étoiles neemt u mee in een programma vol hemelse klanken naar een nacht waarin je slapeloos uitsluitend nog kunt denken aan voorbijgiefdes. Met werken van o.m. Schubert en Brahms.

16.30 - 17.15 UUR

HEINE EN WESENDONCK

LIEDRECITAL / GROTE KERKZAAL / ZUSTERPLEIN 12

CLAUDIA PATACCA, SOPRAAN

MARIEN VAN NIEUKERKEN, PIANO

Met werken van Clara Schumann, Brahms en Wagner

17.15 - 17.45 UUR

MEET-AND-GREET

GROTE KERKZAAL, ZUSTERPLEIN 12

Onder het genot van een drankje bent u in de gelegenheid om persoonlijk in gesprek te gaan met de musici en sprekers.

20.15 - 22.00 UUR

DORT WOLLEN WIR NIEDERSINKEN

LIEDRECITAL / GROTE KERKZAAL, ZUSTERPLEIN 12

LAURENCE KILSBY, TENOR

HANS EIJSACKERS, PIANO

Hoogtepunten uit de rijke Duitse liedtraditie met werken van Schubert, Schumann, Brahms en Mendelssohn.

WERKEN VAN VROUWELIJKE COMPONISTEN

BETTINA SMITH, MEZZOSOPRAAN
JAN WILLEM NELLEKE, PIANO

GROTE KERKZAAL
11.45 - 12.30 UUR

Margie Bennett (1883-1959)
Auf Flügeln des Gesanges Op. 19/2 (*Heine*)

Ethel Smyth (1858-1944)
Nachtreiter Op. 4/4 (*Groth*)

Luise Greger (1862-1944)
Schliesse mir die Augen beide (*Storm*)

Anna Cramer (1873-1968)
Im Pavillon (uit: *Zwei Nottornos; Simlinger*)

Poldowsky (Régine Wieniawsky) (1879-1932)
Serenade (*Retté*)
En sourdine (*Verlaine*)

Lili Boulanger (1893-1918)
Dans l'immense tristesse (*Galeron de Calone*)
Attente (*Maeterlinck*)
Reflets (*Maeterlinck*)
Le retour (*Delaquys*)

Olivier Messiaen (1908-1992)
Bonjour toi, colombe verte (uit: *Harawi; Messiaen*)

Henriëtte Bosmans (1895-1952)
Le chanson du chiffonier (*Jouy*)

LIEDRECITAL **DAG VAN HET LIED**

Tientallen manuscripten in een ijzeren kist en een compleet oeuvre in een rieten koffer: zo werd de muziek van Luise Greger en Anna Cramer na hun dood bij toeval herontdekt. Het is tekenend voor hoe deze en andere vrouwelijke componisten lang verborgen zijn geweest voor de geschiedschrijving. Hoog tijd voor verandering: uit al deze verstopte schatkisten ontsluit dit concert een staalkaart aan componistes, opdat ze hun vleugels weer uit kunnen slaan en voortaan als vanzelfsprekend naast hun mannelijke collega's geprogrammeerd kunnen worden. Opvallend genoeg duikt steeds één soort muziekstuk op, als een rode draad door het leven en werk - en het succes - van deze tijdgenotes: het lied. Op de vleugels van het lied werden deze vrouwen componist.

VAN KORTE DROMEN TOT GRENZELOZE VRIJHEID

De carrière van de Britse componiste **Margie Bennett** nam een weliswaar korte, maar opvallend hoge muzikale vlucht. In de slechts vijf jaar dat ze tijdens haar studie aan het conservatorium actief was, kreeg ze namelijk al erkenning als componist en pianist. Jong en getalenteerd speelde ze tussen 1901 en 1906 Beethoven en Chopin en componeerde kamermuziek, waaronder liederen. Op zelfgeorganiseerde concerten voerde ze haar eigen werken uit, die werden beschreven als 'veelbelovend' en vol 'smaak en fantasie'. Toch hield Bennetts loopbaan op na haar huwelijk in 1907. Nog maar sporadisch trad ze op, maar de piano vergat ze nooit: nog tot aan haar dood bleef ze thuis regelmatig piano spelen, momenten waarop de gedachte aan haar oude leven vast weer even vleugels kreeg. Als we Bennetts lied *Auf Flügeln des Gesanges* horen, waarin een verre, heerlijke plek wordt bezongen, keren we met de componiste even mee terug naar haar vroegere, veelbelovende werkelijkheid.

Een ander leven was weggelegd voor Bennetts landgenote **Ethel Smyth**: een pionier en markante vrouw die in volle vaart vooruit vloog. Ze sloot zich strijdlustig aan bij de Suffragettes en koos vol overtuiging voor een loopbaan als componist, zonder zich ook maar iets aan te trekken van wat haar vader en enkele andere componisten daarvan vonden. Haar *Nachtreiter* zou zomaar haar lijflied kunnen zijn: de vastberadenheid van de ruiter, die in een stormachtige nacht zonder teugels en zadel te paard

LIEDRECITAL **DAG VAN HET LIED**

gaat, reflecteert haar eigen standvastigheid en compromisloze voorkeur voor een vrij leven. De pianopartij evoceert een trots dravend paard met daaroverheen pronkende zanglijnen. Wat Smyth ook tegenkwam, van erkenning van haar talent tot afkeuring over haar componist-zijn, ze bleef haar eigen weg volgen.

VAN VERLANGENDE KLANKEN TOT VOORUITSTREVENDE HARMONIE

Een muzikaal wonderkind dat als tiener al openbare concerten gaf en haar eerste liedalbum samenstelde: de glansrijke carrière van de Duitse componiste, pianiste en zangeres **Luise Greger** kon niet vroeg genoeg beginnen. Uiteindelijk zou ze meer dan tweehonderd composities op haar naam hebben staan, waarvan meer dan de helft uit liederen bestaat. Die voerde ze zelf al zingend en spelend uit op verschillende concerten en tijdens zelf-georganiseerde salons in haar appartement. Door heel Europa kreeg Greger erkenning als liedzangeres en -componiste en haar wonderschone altstem werd alom geprezen. Haar lied *Schließe mir die Augen beide* vormt niet alleen een toneelbeeld van Gregers talent, maar ook van de romantiek: op smachtende klanken voert het lied je mee in een droom vol verlangen naar liefde en troost.

Ook de Nederlandse componiste **Anna Cramer** ging volop mee in de nieuwste muzikale ontwikkelingen van haar tijd. Tijdens haar verblijven in Berlijn, München en Wenen proefde ze van het rijke klankidoom waarvan Gustav Mahler en Richard Strauss de toonzetters waren. Cramers vocale muziek is ermee doorspekt: niet alleen had ze een voorkeur voor Duitstalige poëzie, maar ook was ze vooruitstrevend in haar gebruik van harmonieën en chromatische lijnen. Zodanig zelfs dat enkele Nederlandse critici haar als 'te modern' bestempelden. Deze donkere stijl vol toonschilderingen kenmerkt ook Cramers lied *Im Pavillon* op een gedicht van Walter Simlinger, met wie de componiste in Wenen samenwerkte. Zwarte ogen weerspiegelen in zware klanken en water uit een bron kabbelt over de pianotoetsen.

VAN SYMBOLISTISCHE DROMEN TOT DUISTERE NACHTMERRIES

De in Brussel geboren **Régine Wieniawski** richtte haar ogen en oren op het zuiden: de symbolistische poëzie en bontgekleurde muziekstijl van Frankrijk. Een vrouw met *glamour* was ze, compleet met een haute-couture boetiek waar het Britse koningshuis klant was, een concerttournee in de Verenigde Staten en een pseudoniem waar je U tegen zegt: **Poldowsky**. Expressiviteit en verfijning kleuren ook haar liederen. Zo volgen uiteenlopende toonschilderingen in *Sérénade* de gelaagde tekst op de voet: ogenschijnlijk verleidelijk kabbelend water en ser-een maanlicht verwijzen naar een diepere, mogelijk duistere betekenis onder de oppervlakte. Is het de verleiding van de dood die daar sluimert? Op dezelfde manier voeren dromerige klanken in *En sourdine* - naar een gedicht van Poldowsky's favoriet Verlaine - ons mee langs natuurbeelden, die op hun beurt weer verwijzen naar liefde.

Als haar ziekte niet vroegtijdig een einde aan haar leven had gemaakt, was de getalenteerde **Lili Boulanger** een van de belangrijkste componisten van Frankrijk geworden. Zo diepgaand en origineel is haar muziek. Ze schept de muren van een tombe in *Dans l'immense tristesse* met opvallend lage, donkere pianoakkoorden, de sfeer van een begraafplaats waar een moeder haar kind zoekt. In *Attente* laat Boulanger de muziek met grillige harmoniewisselingen en chromatische piano- en zangpartijen zoeken naar iets onbestemds. Droom en werkelijkheid vloeien in elkaar over in *Reflets*: hoor hoe in de laatste strofe de toonhoogte meedaalt met de bloemblaadjes die op het water vallen, om vervolgens mee te stijgen als ze in de reflectie van het water 'omhoog zinken' in de met sterren bezaaide, maan-verlichte hemel. In *Le retour* horen we hoe de golven de boot van Odysseus terugbrengen naar huis. Stuk voor stuk toonzettingen die in originaliteit van klank haast niet te overtreffen zijn.

VAN ZINGENDE VOGELS TOT MYSTERIEUZE VODDENRAPER

Al lijkt de Fransman **Olivier Messiaen** een vreemde eend in de bijt als enige man tussen al deze vrouwen, ook hij componeerde op de vleugels van het lied. Dit deed hij echter letterlijk: in zijn muziek gaf hij een prominente plaats aan vogels, die hij beschreef als 'de grootste musici van onze planeet'. Messiaen was componist en ornitholoog ineen: hij bestudeerde niet alleen vogelgezang, maar verwerkte dit ook in zijn muziek. In *Bonjour toi, colombe verte*, onderdeel van zijn liedcyclus *Harawi*, klinkt dat zeker door. Ook ontdekt Messiaen in dit lied de tekst van alle grammatica, om de duif in een zo puur mogelijke vorm tot een symbool van liefde te maken.

'Ik had in Frankrijk moeten leven - geleefd moeten hebben', schreef de Nederlandse componiste **Henriëtte Bosmans** vlak voor haar dood. Het verbaast dan ook niet dat haar liederen overstromen van liefde voor Frankrijk en de Franse taal. Zo ook *La chanson de chiffonnier*, dat ze schreef voor de Franse mezzo-sopraan Noémie Perugia, met wie Bosmans een duo vormde. Het lied was voor de componiste en pianiste een gelijkwaardig samenspel, waarbij zanger en begeleider een eenheid vormen. Zo storten de zang- en pianopartij zich in dit lied allebei in de donkerte, terwijl wordt bezongen hoe alles uiteindelijk tot voden vergaat. Even komt Bosmans' liefde voor Frankrijk zelfs expliciet om de hoek kijken met een citaat uit *La Marseillaise*. Gelukkig blijkt de inhoud van dit lied niet waar: niet alles komt bij de vodenraper terecht. Door dit concert, maar bovenal door het onverslaanbare talent van al deze vrouwen, is hun muziek op de vleugels van het lied van de voden gered.

Simone Leuven

NUIT D'ÉTOILES

LES DEUX ÉTOILES:

AAIKE NORTIER, MEZZOSOPRAAN

INGE ETTEMA, VIBRAFOON EN COMPOSITIE

GROTE KERKZAAL

15.30 - 16.00 UUR

Georg Philipp Telemann (1681 - 1767)

Fantasia per Viola da Gamba

Franz Schubert (1797 - 1828)

Der Flug der Zeit D 515 (*von Széchényi*)

Johannes Brahms (1833 - 1897)

An die Nachtigall op. 46/4 (*Hölty*)

Aaïke Nortier (2003)

De nachttrein

Aaïke Nortier (2003) / **Inge Ettema** (2003)

À Céline (*Nortier*)

Gabriel Fauré (1845 - 1924)

Après un Rêve op. 7/1 (*Bussine*)

In de nacht verglijdt de tijd. Van oudsher had de nacht een negatieve connotatie, hij was duivels. In de renaissance echter zagen dichters de nacht niet langer louter als koude, dode, zonloze uren maar juist als een periode die prachtige en bovennatuurlijke ervaringen kon opleveren. De nacht werd zo ook een tijd van schoonheid en diepgang. In 19e-eeuwse nachtelijke poëzie speelt de liefde in lange nachten een hoofdrol. In zoete dromen of een onwetende slaap, in een angstig wakker zijn, in wanhoop om een verloren liefde of in desolate eenzaamheid. De nacht verglijdt.

Het voorbij laten glijden van de tijd laat **Franz Schubert** horen in *Der Flug der Zeit*. Als het water dat voorbij kabbelt in een riviertje, zo klinkt pianobegeleiding van dit lied. De tekst rept aanvankelijk nog dreigend over 'Wohl stürmisch war es auf dem Zuge, Beschwerlich oft und widerlich'. Maar de tijd komt tot rust, in een

LIEDLAB DAG VAN HET LIED

vriendschappelijk samenzijn. De ritmiek onder dit lied is zacht wiegend. Ook in de liederen van Brahms, Hahn, Debussy, Grieg en Fauré - allemaal op jonge leeftijd geschreven - krijgen de nachtelijke uren een subtiel stuwende begeleiding mee.

Nachtvogel bij uitstek is natuurlijk de nachtegaal, een vogel die door zijn kleeft nauwelijks opvalt maar door zijn gezang in de avonduren des te meer. In de 19e eeuw werd de nachtegaal een geliefde metafoor voor een voorbij liefde, zoals in *An die Nachtigall* van **Johannes Brahms**. Brahms schreef het lied in 1868 na jaren van liefdesbetrekkingen die maar niet van de grond wilden komen. In de pianopartij is de nachtegaal te horen. De protagonist smeekt de nachtegaal echter niet langer zo luid zijn liefdeslied te zingen, maar weg te vliegen naar zijn liefdesnest.

Het is pure eenzaamheid die uit *Min lille Fugl* spreekt. De ik-figuur is alleen en zelfs het vogeltje in het bos komt niet naderbij. Deze eenzaamheid krijgt bij **Edvard Grieg** vorm in de uitroepen van de laatste regel van de strofes. 'O Gud, hvor jeg dog er ene!' (God hoe alleen ben ik) klinkt het tot twee keer toe. Verder probeert de ik-figuur zich in de hand te houden, en ook Grieg laat niet meer drama toe in zijn zetting. Het is een ingehouden wanhoop.

Beter dan in verlatenheid wakker te zijn is het om te dromen van je geliefde. De bitterzoete pijn bij het ontwaken doet je terugverlangen naar de droom. In *Après un rêve* is een nog jonge Fauré aan het woord, met een vloeiende, schier eindeloze melodiële lijn met daaronder een pulserende pianopartij waardoor het lied blijft stromen. En eens te meer blijkt: de nacht is in de 19e eeuw het domein van de verliefde geest. 'Reviens, reviens, radieuse / Reviens, ô nuit mystérieuse!'

Susan Dorrenboom

HEINE EN WESENDONCK

CLAUDIA PATACCA, SOPRAAN
MARIEN VAN NIEUKERKEN, PIANO

GROTE KERKZAAL
16.30 - 17.15 UUR

Clara Schumann (1819-1896)

Volkslied (Heine)

Ich stand in dunklen Träumen Op 13/1 (uit: *Sechs lieder; Heine*)

Sie liebten sich beide Op 13/2 (uit: *Sechs lieder; Heine*)

Lorelei (Heine)

Johannes Brahms (1833-1897)

Sommerabend Op 85/1 (Heine)

Der Tod, das ist die kühle Nacht Op 96/1 (Heine)

Es schauen die Blumen Op 96/3 (Heine)

Meerfahrt Op 96/4 (Heine)

Richard Wagner (1813-1883)

Wesendonck-lieder (Wesendonck)

1. Der Engel
2. Stehe still!
3. Im Treibhaus
4. Schmerzen
5. Träume

LIEDRECITAL DAG VAN HET LIED

In dit liedrecital hoort u gedichten van Heinrich Heine en Mathilde Wesendonck uitgewerkt tot liederen door Clara Schumann, Johannes Brahms en Richard Wagner. Wat deze werken met elkaar verbindt? Ze verklanken en verwoordten de liefde en haar verschillende gezichten - met gebruik van de natuur voor de uitdrukking daarvan, zoals het de romantiek past.

DE COMPOSITIE CLARA

Clara Schumann-Wieck is een van de bekendste vrouwelijke figuren uit de westerse muziekgeschiedenis. Bij leven maakte zij furore als concertpianist en muziekpedagoog, maar componeerde ook. Daarnaast stond ze twee bekende mannelijke figuren uit de muziekgeschiedenis bij in het leven: de componisten Robert Schumann, haar geliefde echtgenoot, en Johannes Brahms, met wie zij een dierbare vriendschap had. Van beiden voerde zij vaak als eerste nieuwe werken uit.

Ondanks haar veelbelovende capaciteiten kon zij haar vleugels niet uitslaan als componist. Niet alleen werd in haar tijd componeren gezien als een ongeschikte taak voor vrouwen en maakte het gebrek aan vrouwelijke voorbeelden bij gevolg daarvan haar onzeker over haar eigen kunnen als componist, Clara's leven draaide naast muziek vooral ook om hard werken. Ze baarde acht kinderen, waarvan slechts de helft haar mocht overleven, en was tevens kostwinner van het gezin. In eerste instantie omdat Robert nog niet veel verdiende als componist, later lieten zijn geestesziekte en zijn vroegtijdig overlijden haar geen keuze. Ondanks dat componeerde Clara voor en tijdens haar huwelijk, dat op een bijzonder muzikaal partnerschap draaide, een considerabel oeuvre.

LIED ALS GIFT

Na werken voor piano waren de *Sechs Lieder* de eerste vocale werken die zij schreef. De meeste van de liederen die Clara schreef, waren cadeaus voor Robert bij gelegenheid van verjaardag of feestdagen. Dat zij hierbij koos voor gedichten van Heinrich Heine (1797-1856) zal niet geheel toevallig zijn geweest: het stel deelde de voorliefde voor Heines gedichten - net als veel van hun tijdgenoten.

Clara's liederen zijn expressieve, lyrische en dramatische bijdragen aan het liedgenre. Hoewel minder bekend dan haar pianowerken, zijn het haar meer verfijnde composities en mogen ze worden geschaard onder de beste van

LIEDRECITAL **DAG VAN HET LIED**

het Duitse liedrepertoire. Het samenbrengen van piano, zang en tekst was haar natuurlijk gelegen. Haar pianopartijen zijn gevarieerd en vragen met regelmaat vingervlugge virtuositeit - zoals te horen in haar zetting van Heines geliefde gedicht *Lorelei*, waarin de repetitieve triolen van de pianopartij doen denken aan Schuberts *Erkönig* - al overstijgen ze de zangpartij nooit. De vocale melodieën laat zij elegant verlopen, met een natuurlijk gevoel voor de mogelijkheden van de stem.

Zo illustreert het introspectieve *Ich stand in dunklen Träumen* mooi hoe Clara de golfbeweging van opwellende emoties weet te verklanken: de eerste twee strofen zijn een observerende mijmering over het verlangen naar een geliefde. Deze zijn laag en melancholisch gezet in melodie en begeleiding. De derde en laatste strofe keert zich naar de zangers' ervaring. Samen met de spaarzame pianopartij worden het verdriet en ongeloof kort de hoogte ingestuwd om bij het laatste zinsdeel weer terug te keren naar de laagte en de haast serene sfeer van voorheen. De twee strofen van *Sie liebten sich beiden* ontvlechten de pijnlijke gevoelens van twee mensen die afstand van elkaar nemen wanneer de liefde er nog is, maar ze elkaar niet meer weten te bereiken.

Clara zelf was onterecht onzeker over haar liederen. Ze gaf er zelf dan ook weinig ruchtbaarheid aan. Gelukkig deden anderen dat wel: ze werden in de 19e eeuw uitgevoerd in zalen door heel Europa. Eind jaren 90 werden er nog nieuwe liederen van Clara ontdekt. De hoop is op meer vondsten, maar tot dan vervelen de ons wel bekende liederen nog lang niet.

BRAHMS' BOEKET VAN LIEDEREN

Niet alleen in het leven van Robert Schumann speelde Clara Schumann-Wieck een bijzondere rol: het echtpaar ontwikkelde vanaf 1853 een vriendschap met de jonge, toen nog onbekende **Johannes Brahms**. Een vriendschap die steun bracht in de laatste jaren van haar huwelijk en na het overlijden van Robert uitgroeide tot een innige verbinding. Of er ooit romantische liefde in het spel is geweest blijft gissen, dat de twee elkaar genegen waren staat vast.

Ook Brahms deelde de voorliefde voor gedichten van Heine. Hoewel hij ook in zijn jonge jaren liederen schreef op teksten van Heine zijn die grotendeels ongepubliceerd gebleven. Net als veel van zijn liederen in eerste instantie. Hij bewaarde ze voor wanneer het paste binnen het geheel dat hij voor ogen had. Zijn zeer grote verzameling noemde hij zijn 'boeket van liederen', waarvan er 'slechts' een goede tweehonderd aan ons zijn overgeleverd.

LENTE EN EEN ONVERVULDE REIS

In dit recital klinken Heine-liederen uit Brahms' zogenoemde derde componeerperiode. Zijn eerste periode kenmerkt zich waar het liederen betreft met expressieve vocale partijen en vaak melodramatische begeleidingen. In de periode daarna richtte Brahms zich voornamelijk op volksgedichten. Vanaf 1860 tekent zich dan een duidelijke stilistische verschuiving af in zijn liederen die richting de Schubertiaanse parameters van het Duitse kunstlied gaat.

Drie van de in totaal vier liederen uit op.96 zette Brahms op gedichten van Heine, deze worden tot zijn mooiste gerekend. *Der Tod, das ist die kühle Nacht* is een van Heines meest bekende gedichten. Brahms weet de dood, de nacht en het lied van de nachtegaal in levendige muzikale kleuren te vangen. De traag gespeelde, rijke chromatische harmonieën doen haast Wagneriaans aan en wellicht hoort u de vergelijking. Het zeer beknopte *Es schauen die Blumen* is met zijn onrustige piano-ritmiek een intermezzo in de cyclus, waarna Brahms het tempo van het eerste lied laat terugkeren in *Meerfahrt*. Ondanks deze overeenkomst is dit lied onvergelijkbaar met al zijn anderen. De lange, vreeswekkende inleiding van de piano zet de bittere toon voor een onvervulde reis.

WAGNER EN ZIJN MUZE

Van de ene vermeende driehoeksverhouding - die van Robert, Clara en Brahms - door naar de volgende. **Richard Wagner** wijdde zijn leven aan de opera en de hervorming daarvan. Hij schreef slechts enkele andere soorten werk waarvan er één in het speciaal schittert: zijn vijf liederen op gedichten van Mathilde Wesendonck (1928-1902).

Niet alleen muzikaal maar ook politiek gezien hield Wagner er controversiële ideeën op na. Wagners actieve rol in de politieke omwentelingen van Europa en de daartoe behorende Dresder Mei-opstand in 1849 dwong hem het Duitse Rijk te ontvluchten. Samen met zijn eerste vrouw, zangeres Minna Planer, leefde Wagner tot aan 1863 in verbanning in Zürich, Zwitserland.

Daar ontmoette hij Mathilde Wesendonck, vrouw van zijn mecenas: de rijke koopman Otto Wesendonck. Naar verluidt was Wagner op slag verliefd op haar en ontstond een liefdesaffaire. Mathilde schreef verfijnde poëzie, recht uit het en hart met een grote rol voor de natuur. De teksten zijn mysterieus van sfeer en nemen de beleefde omgangsvormen van haar tijd en de onderlinge verhoudingen in acht: in haar liefdesgedichten benoemt ze de liefde nooit bij naam.

Wagner gebruikte nauwelijks andermans tekst, maar door Mathilde en haar gedichten werd hij zo bevangen dat hij een uitzondering maakte. Een dubbele zelfs, want hij week ook van zijn werk aan de opera *Tristan und Isolde* af om vijf van haar gedichten op muziek te zetten. Het verhaal van de opera zou de liefde tussen Mathilde en Wagner uitspelen en de vijf Wesendonck-lieder worden gezien als inspiratie voor het muzikale materiaal van de opera.

IN DE ZIEL VERZINKEN

De zeer romantische liedcyclus begint met *Der Engel*, dat gaat over hoe engelen zich vol mededogen richting de aarde wagen om verloren zielen naar de hemel te dragen. De eerste en laatste strofe omschrijven het engelenrijk en zijn in majeur getoonzet, contrasterend met de middenstrofen in mineur, die het gepijnigde hart van de aardse mens weergeven. *Stehe still* is een smeekbede aan de tijd om haar onophoudelijke voortgang te stoppen: er wordt slechts één moment van 'zijn' gewenst. De muziek versterkt en volgt de rusteloosheid van de eerste twee strofen

LIEDRECITAL **DAG VAN HET LIED**

om daarna op te lossen in meer open, tedere klanken wanneer wordt bezongen waar de wens vandaan komt: de wil te verdrinken in de zoete vergetelheid van de liefde en zo de zaligheid te kennen.

Im Treibhaus benadrukt de leegte van de werkelijkheid die de dichter toekomt. Het stijgende melodische motief keert steeds terug en reikt naar en omarmt die leegte. De muziek van dit lied verwerkte Wagner later in *Tristan und Isolde* (*Prelude, Akte III*). Net als het romantische vijfde lied *Träume*, dat het verlangen naar en de verleidelijkheid van de nacht en de droomwereld bezingt. Tussen deze twee liederen zit het peinzende *Schmerzen*, waarin hoop wordt gevonden voor het eigen ongeluk door de vergelijking te trekken met de kracht van de ondergaande en weer rijzende zon.

Wagner schreef aan Mathilde over de liederen: 'Ik heb niets beters geschreven dan deze liederen, er zullen maar weinig van mijn werken herinnerd worden naast deze.' De geschiedenis pakte anders uit voor Wagner, maar dat deze liederencyclus een parel is, staat buiten kijf.

Lotte Lepoutre

MUZIEKWINKEL ZEIST

De muziekwinkel met persoonlijke aandacht

Verkoop - Inkoop - Verhuur
Reparatie - Bladmuziek

Bergweg 9 - 3701 JJ ZEIST
 0306974380
www.muziekwinkelzeist.nl
info@muziekwinkelzeist.nl

Torenlaan Theater

De Inspiratiedag in het Torenlaan Theater was een fijn voorproefje van het 6e Liedfestival

Het Torenlaan Theater is een podium voor verenigingen en instellingen op sociaal-cultureel gebied.

We organiseren er concerten en voorstellingen. Je kunt het theater ook huren voor bijeenkomsten en uitvoeringen.

Torenlaan 38 Zeist | info@torenlaantheater.nl | 06 26360190

Agenda

Glad IJs
 Jhanna Houweling
 en Wivineke van
 Groningen
 zat 14 mei, 20.30 uur

Forest Jazzband
 Jazz Club Zeist
 zon 15 mei, 14.30 uur

Zeist Lucht
 Stand up-comedy
 vrij 20 mei, 20.00 uur

Dorine Wiersma
 Vlieg Op!
 zat 28 mei, 20.30 uur
 zon 29 mei, 16.30 uur

torenlaantheater.nl

Sarah Connolly

DE VOCALE WERELDTOP HOOR JE IN EINDHOVEN

ZO 2 OKT '22

Early Opera Company
 Sarah Connolly
 mezzo-sopraan (Dido)
 Edward Grint bas (Aeneas)
Purcell - Dido and Aeneas

ZO 6 NOV '22

Laetitia Gerards, Raoul Steffani & Daan Boertien
Wolf - Italienisches Liederbuch

DO 24 NOV '22

Voces8

WO 14 DEC '22

Nederlands Kamerkoor & Les Talens Lyriques
Bach - Weihnachtsoratorium

DI 20 DEC

Tenebrae

ZO 26 FEB '23

Vox Luminis & Freiburger BarockConsort
Biber - Requiem

ZA 11 MRT '23

Tallis Scholars

WO 17 MEI '23

Rotterdams Philharmonisch Orkest & Sarah Connolly
 mezzo-sopraan
Mahler - Symfonie nr. 2 'Auferstehung'

ZO 20 MEI '23

Marco Beasley tenor & Stefano Rocco barokgitaar

MUZIEKGEBOUW
FRITS PHILIPS
EINDHOVEN

A portrait of a young man with short brown hair, wearing a dark suit jacket over a dark shirt. He is looking slightly to his left with a gentle smile. His arms are crossed.

DORT WOLLEN WIR NIEDERSINKEN

LAURENCE KILSBY, TENOR / **HANS EIJSACKERS**, PIANO
GROTE KERKZAAL / 20.15 - 22.00 UUR

Felix Mendelssohn Bartholdy

(1809-1847)

Reiseliied Op. 34/6 (*Heine*)

Morgengruß Op. 47/2 (*Heine*)

Allnächtlich im Traume Op. 86/4 (*Heine*)

Auf Flügeln des Gesanges Op. 34/2 (*Heine*)

Gruß Op. 19/5 (*Heine*)

Neue Liebe Op. 19/4 (*Heine*)

Robert Schumann (1810-1856)

Liederkreis op. 24 (*Heine*)

1. Morgens steh' ich auf und frage

2. Es treibt mich hin

3. Ich wandelte unter den Bäumen

4. Lieb Liebchen, leg's Händchen

5. Schöne Wiege meiner Leiden

6. Warte, warte, wilder Schiffmann

7. Berg' und Burgen schaun herunter

8. Anfangs wollt ich fast verzagen

9. Mit Myrten und Rosen

Pauze

Johannes Brahms (1833-1897)

Dein blaues Auge Op. 59/8 (*Groth*)

Von ewiger Liebe Op. 43/1 (*von Fallersleben*)

Feldeinsamkeit Op. 86/2 (*Allmers*)

Wie rafft ich mich auf Op. 32/1 (*von Platen*)

Auf dem Kirchhofe Op. 105/4 (*von Liliencron*)

Franz Schubert (1797-1828)

Uit: *Schwanengesang*

Das Fischermädchen D957/10 (*Heine*)

Am Meer D957/12 (*Heine*)

LIEDRECITAL **DORT WOLLEN WIR NIEDERSINKEN**

Dit recital wordt mede mogelijk gemaakt door **Van Tellingen Interieurs**

Scherp was de pen van Heinrich Heine - Harry voor intimi - in vele opzichten. Zijn proza bevat zeer rake observaties, ironie, scherpe humor en ferme stellingnames verrat in bloemrijke taal. De hand van Heine werd zowel bewonderd als gevreesd. Zijn poëzie is met een al even trefzekere pen geschreven, maar met name zijn vroege werk is veel romantischer en lyrischer, maar ook beknopter van aard. Met grote virtuositeit en verbeeldingskracht koos de dichter zijn spaarzame woorden. De tekst van deze vroege poëzie - veelal over (on)gelukkige liefde - is tot de essentie teruggebracht. De beeldende kracht en het metrum, maar niet zelden ook de ironie in deze woorden wist zeer veel componisten te inspireren: duizenden liederen zijn er op teksten van Heine gecomponeerd.

In dit recital klinken Heine-zettingen van Mendelssohn, Schumann en Schubert, met als contrapunt een zestal Brahms-zettingen op teksten van andere dichters. Het recital is een reis van het licht naar het donker.

Felix Mendelssohn-Bartholdy schreef de lichtste, meest sprookjesachtige en minst venijnige zettingen op de gedichten van Heine. Jachtig raast de piano voort in *Reiseli*, het openingslied van dit recital. Een jongeling raast te paard door het woud om zich zo snel mogelijk in de armen van zijn geliefde te kunnen storten. In gedachten is hij al gearriveerd, maar de ruiter blijkt slechts zijn droom na te jagen. Een zekere verwantschap met Schuberts *Erk* is onmiskenbaar, al zijn de boodschap en het karakter van dit *Reiseli* een stuk minder duister.

In het charmant dansante *Morgengruß* komt een jongeman zijn geliefde gedag zeggen voordat hij op reis gaat. Er is echter niemand aan het raam. Hij stelt vast dat ze dan nog moet slapen en van hem aan het dromen is. Mendelssohn laat de jongeman graag in deze waan.

Allnächtlich im Traume: een jongeling ontwaakt uit een droom waarin hij zich aan de voeten van zijn geliefde heeft geworpen. De geliefde heeft hem getooid met een lauwerkrans en hem iets in het oor gefluisterd, maar bij het ontwaken is de krans verdwenen, de woorden vergeten. Mendelssohn 'vergeet' op dit moment ook het slotakkoord.

Zonder twijfel het bekendste en meest geliefde lied van Mendelssohn is *Auf Flügeln des Gesanges*. Liefdespoëzie in optima forma die door Mendelssohn van een barcarolle is voorzien die verwijst naar de 'heil'gen Stromes Well'n' in de tekst. Door de frisse eenvoud van *Gruß* heeft dit strofische kleinood in Duitsland min of meer de status van volkslied. *Neue Liebe* uit dezelfde bundel roept de feeërieke sfeer van *A Midsummer Night's Dream* op. Mendelssohn geeft aan de ongewisheid van de laatste strofe een spannende muzikale draai.

LIEDRECITAL **DORT WOLLEN WIR NIEDERSINKEN**

Het kan nauwelijks toeval zijn dat **Robert Schumann** zich vroeg in het jaar 1840 door *Junge Leiden* - het eerste deel uit Heines *Buch der Lieder* - liet inspireren tot *Liederkreis*. Schumann zelf beleefde immers hoogstpersoonlijk de door Heine verwoordde 'hoffnungslose oder ratlose Liebe'. Aan Clara Wieck had hij zijn hart verloren, maar de vader van Clara probeerde uit alle macht een stokje voor deze relatie te steken. Hoe autobiografisch wil je het hebben?

Alle gemoedstoestanden van de onbereikbare liefde komen langs in deze cyclus, van het dromerige verlangen in het openingslied *Morgens steh' ich auf und frage* tot totale rusteloosheid in *Es treibt mich hin*, door Schumann gevangen in noten die de baaierd aan emoties muzikaal schetsen, uitvergrooten en becommentariëren. De poging om aan de niet consumeerbare, verzengende liefde te ontsnappen door naar de dood te verlangen - *Lieb Liebchen, leg's Händchen* - wordt door Schumann met bitterzoete muzikale ironie omlijst. Grimmige emoties en verwijten voeren de boventoon in *Warte, warte, wilder Schiffmann*, door Schumann van een woeste begeleiding voorzien. Met de vloeiende lyriek in *Berg' und Burgen schaun herunter* zorgt Schumann voor het benodigde contrast. Zo bewaakt Schumann de balans in de negen liederen waarin hij zijn eigen gemoedstoestand op zo indringende wijze heeft vastgelegd.

Zoals gezegd vormen de liederen van **Johannes Brahms** het contrapunt in dit programma. Hoewel ook Brahms liederen op teksten van Heine heeft gecomponeerd, is hier gekozen voor Brahms-liederen op andermans gedichten. *Dein blaues Auge* is gebaseerd op een van de vele gedichten van Klaus Groth die Brahms gezet heeft. Groth was een familievriend en in zijn tijd beroemd om zijn gedichten in 'Plattdeutsch' dialect. De persoon in dit gedicht 'kijkt zich gezond' in de blauwe ogen van een nieuwe geliefde om zo de pijn van een verloren liefde te kunnen vergeten.

August Heinrich Hoffmann von Fallersleben was taalwetenschapper en dichter. Brahms heeft diverse gedichten van hem gezet. *Von ewiger Liebe* behoort zonder twijfel tot de belangrijkste liederen die Brahms geschreven heeft. Het is een tweespraak van geliefden, waarbij de jongen rept over zijn groeiende onrust betreffende de bestendigheid van de liefde. De begeleiding van de jongen is weliswaar in eerste instantie nog in een rustige mineur, maar met de groeiende onrust van de jongen groeit ook de dreiging van de begeleiding, totdat het meisje het woord neemt en spreekt over de eeuwige liefde die alles overwint. Brahms introduceert hier een barcarolle die dit vertrouwen benadrukt.

Herman Allmer, dichter van *Feldeinsamkeit* was absoluut niet te spreken over Brahms' lezing van zijn gedicht. Niettemin wordt dit lied over het algemeen gezien als een hoogtepunt in het oeuvre van de componist. De twist die Brahms in de tweede strofe geeft aan de in eerste instantie wolkeloze zetting van het gedicht is dan ook niet mis te verstaan en geeft het gedicht een verdiepte lading.

Wie rafft ich mich auf is de eerste van de negen liederen uit opus 32 van Brahms, waarvan vijf van de hand van August Graf von Platen. Radeloze liefde die de ziel ook 's nachts geen rust biedt, is ook hier het onderwerp.

Een romantischer beeld dan wordt opgeroepen in het nu volgende gedicht van Detlev von Liliencron is nauwelijks voorstelbaar. *Auf dem Kirchhofe* opent met arpeggio's in de pianopartij die uitmonden in wrange mineur akkoorden. De setting zou bij Edgar Allan Poe niet misstaan: een begraafplaats met bemoste grafzerken op een stormachtige, kletsnatte dag. De hoofdpersoon verhaalt over de namen op de grafzerken die nauwelijks meer te lezen zijn. Maar dan volgt een draai in tekst en muziek: met het besef dat de graven zelfs in dit hondenweer rust en verlossing bieden wordt een koraalachtige melodie in majeur geïntroduceerd die het lied tot een vredig en verstild einde brengt.

Met zes liederen uit *Schwanengesang* van **Franz Schubert** keren we tot slot van dit recital terug naar Heine. Postuum uitgegeven bevat deze cyclus (voor zover je van een cyclus kunt spreken) werk van drie verschillende dichters: zeven liederen op gedichten van Rellstab, één op een gedicht van Seidl en dus zes liederen op teksten van Heine. Deze zes Heine-liederen vormen in feite een cyclus op zich: het zijn de enige liederen op teksten van Heine die Schubert gecomponeerd heeft. Werken die een even huiveringwekkende als ontzagwekkende afsluiting vormen van het liedoeuvre van de componist. Deze liederen vragen het uiterste van de uitvoerenden zowel in expressie als qua spanningsbogen. De gedurfde kaalheid, schurende voortgang en extreme dynamiek die Schubert met name in *Der Doppelgänger* en *Der Atlas* toepast, kent zijn gelijke niet in de eerste helft van de negentiende eeuw. In feite zijn deze zes liederen stuk voor stuk mini-operaatjes. Pas in de tweede helft van de eeuw zou met name Hugo Wolf de lijn oppakken die Schubert met zijn vroege dood had moeten loslaten.

Robert Andriessen

Uitgesproken tijdloos

Waterigeweg 2
3703 CN Zeist

www.vantellingen.nl

**VAN
TELLINGEN**
INTERIEURS.

VAN DAG TOT DAG

PROGRAMMA **ZONDAG 15 MEI 2022**

14.00 - 17.30 UUR

PRESENTATIE BRAHMS EN VROUWELIJKE TIJDGENOTEN

ZELF ZINGEN / KOETSHUYS, ZUSTERPLEIN 2

HETTY GEHRING, ZANGDOCENT

GILBERT DEN BROEDER, PIANO

Openbare masterclass gevorderde amateurzangers

15.00 - 17.00 UUR

HET DOEK KENT GEEN BEGIN OF EIND

LIEDRECITAL / GROTE KERKZAAL, ZUSTERPLEIN 12

MARIE SEIDLER, MEZZOSOPRAAN

TONI MING GEIGER, PIANO

Een middag over Eros en Thanatos en het grensgebied tussen leven en dood, vol spannende programma-keuzes met werken van Mahler, Moessorgski, Schubert, Debussy en Liszt

19.30 - 21.30 UUR

REGARDS SUR L'INFINI

LIEDRECITAL / GROTE KERKZAAL, ZUSTERPLEIN 12

KATHARINE DAIN, SOPRAAN

SAM ARMSTRONG, PIANO

Een hommage aan klanktovenaar Olivier Messiaen in een recital dat het lied vleugels geeft met werken van Messiaen, Delbos, Debussy, Dutilleux en Saariaho.

HET DOEK KENT GEEN BEGIN OF EIND

MARIE SEIDLER, MEZZOSOPRAAN / **TONI MING GEIGER**, PIANO
GROTE KERKZAAL / 15.00 - 17.00 UUR

Gustav Mahler (1860-1911)
Uit: Lieder nach Friedrich Rückert
Ich atmet' einen linden Duft
Blicke mir nicht in die Lieder
Liebst du um Schönheit
Ich bin der Welt abhanden gekommen

Modest Moessorgski (1839-1881)
Liederen en dansen van de dood
(*Golenisjtsjev-Kutusov*)
Wiegelied
Serenade
Trepak
De veldmaarschalk

Pauze

Franz Schubert (1797-1828)
Der Fischer D225 (*Goethe*)
Atys D585 (*Mayrhofer*)
Verklärung D59 (*Pope/Herder*)
Rastlose Liebe D138 (*Goethe*)

Claude Debussy (1862-1918)
Trois Chansons de Bilitis (*Louys*)
La flûte de Pan
La chevelure
Le tombeau des naïades

Franz Liszt (1811-1886)
In Liebeslust, in Sehnsuchtsqual
(*von Fallersleben*)
Lasst mich ruhen (*von Fallersleben*)
Gestorben war ich (*Uhland*)
Loreley (*Heine*)

LIEDRECITAL HET DOEK KENT GEEN BEGIN OF EIND

Het spanningsveld tussen de liefde en de dood - Eros en Thanatos - staat centraal in dit recital. Dat wordt al op zeer indringende wijze duidelijk in de beroemde cyclus waarmee Marie Seidler en Toni Ming Geiger openen. Nou ja, cyclus, de wrange werkelijkheid is dat **Modest Moessorgski** de cyclus van acht *Liederen en dansen van de dood*, die hij op gedichten Arseni Golenisjtsjev-Kutusov in gedachten had, nooit heeft voltooid. In een nagenoeg permanente beneveling door drank had de componist de helft van de liederen voltooid toen de dood hem zelf kwam omarmen. Hoe ontluisterend de toestand van Moessorgski op dat moment was, werd vlak voor zijn overlijden nog vastgelegd in een beroemd portret van de hand van schilder Ilja Repin. Je zou er spontaan geheelonthouder van worden.

De vier *Liederen en dansen van de dood* zijn vele malen georkestreerd en bewerkt, maar worden hier in de oorspronkelijke versie voor zangstem en piano uitgevoerd. Ongepolijst, onheilspellend en niets verhullend is de taal waarin Moessorgski de teksten van Golenisjtsjev-Kutusov gevangen heeft. Het tekstritme is allesbepalend in deze liederen en tegelijkertijd heeft Moessorgski de woorden muzikaal een onontkoombaar bezwerende kracht meegegeven. Het is daardoor haast onmogelijk om je niet mee te laten slepen in deze liederen waarin de dood immer zegeviert. In het *Wiegelied* probeert een uitgeputte moeder haar zieke kind tot rust te brengen. Het is de dood die haar dit werk uit handen neemt, hoe hard ze zich er met smeekbedes ook tegen verzet. Tegen het bezwerende lied van de dood die het kind eeuwige rust zal geven is de moeder kansloos. In *Serenade* is het een zieke, jonge vrouw die in de ontluikende lente onder het raam wordt toegezongen door een onbekende minnaar. Verleidelijk is zijn lied, nog verleidelijker zijn omarming. Die omarming blijkt echter verstikkend te zijn: ze zit gevangen in het net van de dood.

Wie *Trepak* zegt denkt ontegenzeggelijk aan Tsjajkovski's ballet *De Notenkraker* waarmee deze, van oorsprong Oekraïense, onstuimige volksdans onsterfelijk is geworden. In de versie van Moessorgski danst de dood de trepak met een oude dronken boer. De boer is verdwaald in de bossen en de dood 'ontfermt' zich over hem en legt hem te rusten in de sneeuw, waarna een wervelwind van sneeuwvlokken - let hier op tollende pianobegeleiding - hem zal begraven. De trepak flakkert nog even op, maar dan keert de rust weer alsof er nooit iets heeft plaatsgevonden. De sporen van de boer zijn definitief uitgewist.

In *De veldmaarschalk* woedt een verschrikkelijke veldslag. Rivieren van bloed vloeien er, verschrikkingen vinden er plaats. Na het optrekken van de kruitdampen blijkt er maar één winnaar te zijn. Dat is niet één van de strijdende partijen, maar de dood. De wrange constatering is dat al het bloedvergieten voor niets is geweest: voor de dood is iedereen immers gelijk. Wat rest voor alle gevallen is de verzinking in vergetelheid. De meest scherpe en schurende akkoorden heeft Moessorgski bewaard voor dit laatste lied. Met de oorlog in Oekraïne in het achterhoofd is het extra wrang om te beseffen hoe actueel de tekst tot op de dag van vandaag is.

LIEDRECITAL HET DOEK KENT GEEN BEGIN OF EIND

De *Lieder nach Friedrich Rückert* van **Gustav Mahler** vormen net zomin als Moessorgski's *Liederen en dansen van de dood* een complete cyclus, en zo zijn ze ook nooit bedoeld. De teksten vormen geen eenheid, en de liederen hebben geen vastgelegde volgorde. Grootste gemene deler is de tekstdichter, Friedrich Rückert dus.

Waarom zou Mahler zich aangetrokken hebben gevoeld tot juist deze romantische gedichten die nu niet bepaald tot de top van de Duitse dichtkunst gerekend kunnen worden? Wellicht ligt het antwoord in het feit dat de teksten zeer nauw aansloten bij zijn persoonlijke belevingswereld en daarmee een zeker biografisch karakter dragen. Vier van de vijf *Rückertlieder* worden hier uitgevoerd in de versie voor zangstem en piano, minder frequent te horen dan de georkestreerde versie.

In *Ich atmet' einen linden Duft* roept de zoele lucht van een lindentak een sterk sfeerbeeld op. Zoals een toevallig waargenomen geur plots een lang vervlogen herinnering kan oproepen of de gedachte aan een geliefde kan aanwakken. *Blicke mir nicht in die Lieder* zou een letterlijke uitspraak van Mahler geweest kunnen zijn. De componist mystificeerde zijn compositieproces en hield er absoluut niet van om bij het componeren op de vingers gekeken te worden door wie dan ook. Dat leverde ongewenste onrust en irritatie op, zoals ook te bespeuren is in de pianobegeleiding van dit lied.

Liebst du um Schönheit is een regelrechte liefdesverklaring aan Alma Schindler, de betoverend mooie en muzikaal zeer begaafde vrouw die Mahler in 1902 zou trouwen. De ingebakerde emotie in *Ich bin der Welt abhanden gekommen* is Mahler ten voeten uit. Verstilde muziek waarin het broeit onder het oppervlak zonder dat het innerlijk ooit openlijk getoond wordt. 'Ich leb' allein in meinem Himmel, in meinem Lieben, in meinem Lied' luidt de slotregel van het gedicht. De muziek tilt een tipje van de sluier om dit hevige maar afgeschermd gevoelsleven op, maar dekt die ook weer af, de duiding blijft ongewis.

Der Fischer is een eenvoudig strofisch lied van **Franz Schubert** op een gedicht van Goethe, waarin een visser toegeeft aan de verlokkingen van een waternimf en daarmee onder de waterspiegel verdwijnt.

In de gedichten van Mayrhofer is de mythologie nooit ver weg, en ook in *Atys* wordt hieraan gerefereerd. Een jongeling wordt verteerd door heimwee naar zijn vaderland in een door Schubert wiegend getoonzette mijmering. Maar hij heeft zijn hart gegeven aan zijn vurige godin die hem op haar door leeuwen getrokken strijdswagen ver weg heeft gebracht: hij leeft nu in haar ban. In contrast met de mijmering zet Schubert die vurigheid scherp aan. De mijmering en daarmee de wiegende toon keert echter weer terug. Tot in het slot de met cymbalen aangekondigde komst van zijn godin de jongeling ruw losrukt uit zijn mijmering.

Zestien jaar was Schubert pas toen hij *Verklärung* op enkele strofen uit een gedicht van Alexander Pope in een vertaling van Johann Gottfried Herder aan het papier toevertrouwde. Muzikaal gezien doet het lied denken aan een cantate, met een afwisseling tussen recitatief en aria-achtige gedeelten die op indrukwekkende manier de tekst tot leven brengen. Een lied dat met gemak overeind blijft binnen het imposante liedoeuvre van Schubert. *Rastlose Liebe* is een even korte als vrolijke uitbarsting van energie, gegenereerd door de liefde en onder woorden gebracht door Goethe.

Claude Debussy zou met enige regelmaat putten uit een bundel van 143 gedichten van zijn vriend Pierre Louÿs. De dichter Louÿs had deze bundel in 1894 laten publiceren als zijnde een verzameling oude Griekse gedichten van Bilitis, een dichteres die zou hebben geleefd in de tijd van Sappho. Al snel werd bekend wie de werkelijke dichter was, maar dat deed niets af aan de kwaliteit en sensuele aantrekkingskracht van deze erotisch geladen gedichten met Bilitis zelf in de hoofdrol. De *Trois Chansons de Bilitis* zijn de eerste drie liederen die Debussy op teksten uit de bundel schreef. Tekst en muziek gaan een symbiose aan met een haast bezwerende uitwerking. De zwoel erotische lading van *La flûte de Pan* en *La chevelure* krijgen door de hand van Debussy een bezwerende kracht.

Fascinerend is om te horen hoe Debussy in *Le tombeau des naïades* zijn schaduw ver vooruitwerpt richting minimal music met een herhaling van ritmische motieven en spannende harmonische opeenvolgingen die een vervreemdend effect sorteren en de luisteraar betoveren.

Cycli van gedichten inspireerden **Franz Liszt** niet echt, maar door specifieke gedichten kon hij zeer bevlogen raken. In totaal schreef hij zo'n zeventig losse liederen waarbij hij zich qua vorm wellicht meer dan wie ook liet leiden door het tekstverloop en inhoud. Een mooi voorbeeld is *Loreley* op een tekst van Heine naar de oude legende over deze gevaarlijke passage in de Rijn. De muzikale ontwikkeling omlijst en commentarieert de tekstuele ontwikkeling, de muzikale vorm is daaraan ondergeschikt.

August Heinrich Hoffmann von Fallersleben was taalkundige, schrijver en dichter, politiek actief en wegens zijn uitgesproken liberale opvattingen in het (toen nog) feodale Duitsland een omstreden en verguisd figuur die nauw bevriend was met Franz Liszt en door Liszt ook in bescherming werd genomen. Zo uitgesproken en passievol als zijn politieke opvattingen waren is ook zijn liefdespoëzie in *In Liebeslust*. In scherp contrast daarmee staat het zeer introspectieve, in zichzelf gekeerde *Lasst mich ruhen. Gestorben war ich*. Dit laatste gedicht heeft een hoog erotische lading. Liszt liet zich door het gedicht inspireren tot twee verschillende versies met elk een grote innerlijke spanning: de hier uitgevoerde liedversie, en een versie voor piano solo die bekend staat als de tweede van de drie *Liebesträume*.

Robert Andriessen

REGARDS SUR L'INFINI

KATHARINE DAIN, SOPRAAN / **SAM ARMSTRONG**, PIANO
GROTE KERKZAAL / 19.30 - 21.30 UUR

Dit programma heeft geen pauze.
Na afloop van het recital wordt u een gratis drankje aangeboden.

Kaija Saariaho (1952)
Parfum de l'instant
(*Quatre Instants - III; Maalouf*)

Henri Dutilleux (1916 - 2013)
Chanson de la déportée
(*Gandrey-Réty*)

Claude Debussy (1862 - 1918)
Proses lyriques (*Debussy*)
I. De rêve
II. De grève

Claire Delbos (1906 - 1959)
Ai-je pu t'appeler de l'ombre
(uit: *L'âme en bourgeon - VIII; Sauvage*)

Olivier Messiaen (1908 - 1992)
Poèmes pour Mi (*Messiaen*)
I. Action de grâces
II. Paysage
III. La maison
IV. Épouvante
V. L'épouse
VI. Ta voix
VII. Les deux guerriers
VIII. Le collier
IX. Prière exaucée

Claire Delbos (1906-1959)
Dors
(uit: *L'âme en bourgeon - I; Sauvage*)

Claude Debussy (1862 - 1918)
Proses lyriques (*Debussy*)
III. De fleurs
IV. De soir

Henri Dutilleux (1916 - 2013)
Regards sur l'Infini
(uit: *Quatre mélodies - III*)

Kaija Saariaho (1952)
Il pleut (*Apollinaire*)

LIEDRECITAL **REGARDS SUR L'INFINI**

Begin 2020 trof de Covid-19-pandemie Europa. Medio maart besloten Sam Armstrong en ik - goede vrienden en recitalpartners sinds onze studententijd - om samen in mijn huis in Rotterdam in quarantaine te gaan. Dit, zo redeneerden we, zou ons goed gezelschap en een beetje extra repetitietijd opleveren voor aankomende projecten - inclusief onze eerste uitvoering van *Poèmes pour Mi* van Messiaen, die enkele maanden later gepland stond - terwijl we wachtten op wat, naar we aannamen, een paar weken van lockdown-beperkingen zouden zijn.

Maar al snel begon de ware omvang van de crisis duidelijk te worden. We ervoeren desoriëntatie zoals we nog nooit eerder meemaakten. In een tijd waarin niets logisch was - het recente verleden leek een droom en de toekomst was volkomen onbekend - gingen we de onzekerheid en het verlies te lijf door elke dag samen muziek te maken. Liederen vertolken werd een soort meditatie, een manier waarop we probeerden geaard te blijven in een verontrustend heden. We brachten dagen door met het onderzoeken van de vorm van zinnen, markeringen en de subteksten van de gedichten. We dompelden onszelf diep onder in de unieke klankwereld van Messiaen en verwante componisten, werkten voor een keer zonder deadline en lieten de muziek en teksten zich langzaam aan ons openbaren.

Maar weken werden maanden en in het najaar van 2020 was de crisis nog lang niet voorbij. Ons geïsoleerde werk kreeg vorm in het album *Regards sur l'Infini*: een verzameling liederen die tijdloos en bijzonder relevant is voor de tussentijd waarin de wereld zich bevond. Het was een ontsnapping uit een wereldwijde crisis als een reactie op die crisis.

Tu es auprès de moi / mais je ferme les yeux pour t'imaginer ... / tu es la peau du rêve / et déjà la matière du souvenir

Je bent vlakbij me / maar ik sluit mijn ogen om me je in te beelden ... / jij bent de huid van de droom / en tegelijk het materiaal van herinnering
Amin Maalouf (Kaija Saariaho: *Parfum de l'instant*)

Regards sur l'Infini onderzoekt onze universele neiging om vanuit een gegeven situatie rusteloos onze blik naar buiten te richten. Mensen lijken het moeilijk te vinden om echt aanwezig te zijn: of we verlangen naar het verleden of we kijken uit naar een tijd waarin intense ervaringen zullen zijn verzacht tot bevrijdende herinneringen. Deze liederen en gedichten, bijna allemaal geschreven op momenten van doorslaggevende veranderingen, blikken heen en weer in de oneindige reikwijdte van herinnering en verbeelding. Het zijn persoonlijke, gepassioneerde reacties op belangrijke verschuivingen in het leven van hun makers.

Hoewel geboren uit rusteloosheid, kan dergelijk persoonlijk materiaal ons in tijden van crisis focus bieden. We ontwikkelden dit programma als een cyclische, meditatieve ontbloting van ervaringen, in plaats van als een traditionele groep liederen, en als weerspiegeling van onze dagelijkse lockdownpraktijk. De gebroken toestand van de wereld verleidt ons tot dissociatie; muziek - van nature een tijdelijke kunstvorm - helpt ons deze neiging te weerstaan door ons uit te nodigen te luisteren en voortdurend aanwezig te zijn. Van moment tot moment, of we nu samen zijn in een concertzaal of alleen in een woonkamer.

LIEDRECITAL REGARDS SUR L'INFINI

Mon ame, c'est du reve ancien qui t'étreint!
Mijn ziel, het is een oude droom die je omarmt!
Claude Debussy (*De rêve*)

Alle liederen van *Regards sur l'Infini* zijn diep persoonlijk, maar vooral de werken van **Claude Debussy** en Olivier Messiaen: beide cycli zijn zettingen van teksten die door de componisten zelf zijn geschreven. Dit was de standaardpraktijk voor Messiaen, maar *Proses lyriques* was Debussy's enige poging om zijn literaire en muzikale werelden te verenigen zoals Wagner had gedaan. De vrije versvorm breidde Debussy's scala aan mogelijkheden om tekst te toonzetten dramatisch uit en bereidde hem voor op de schijnbaar moeiteloze, naturalistische prosodie van *Pelléas et Mélisande*, waaraan hij kort daarna begon te werken. Terwijl hij met deze cyclus bezig was, peinsde de dertigjarige componist over recent liefdesverdriet, vervuld van verlangen naar een geïdealiseerd verleden. Dit verlangen bereikt opera-achtige proporties in *De fleurs*, het emotionele hart van de cyclus en een van Debussy's grootste liederen. *De rêve* is een lange nostalgische zucht, terwijl *De grève* en *De soir* scènes beschrijven - over de zee en een drukke stad op een zondag - die uiteindelijk plaats maken voor een scherpe omkering vergezeld door het gebeier van klokken. De liederen zijn orkestraal van opzet, maar voelen toch aan als intieme reacties op thema's die de jonge componist al na aan het hart lagen en die hem zijn hele leven zouden blijven achtervolgen.

Nos quitterons nos corps aussi / je les vois dans ton oeil
We zullen onze lichamen ook verlaten / ik zie ze in je ogen
Olivier Messiaen (*La Maison*)

Olivier Messiaen deelde veel van Debussy's artistieke ideeën en liet zich levenslang inspireren door *Pelléas et Mélisande*. In sommige opzichten lijkt *Poèmes pour Mi* - geschreven in de eerste jaren van zijn huwelijk met violist en componist Claire Delbos - een natuurlijke verwant van de *Proses-lyriques*: beide werden geschreven door jonge mannen in de greep van romantische gevoelens en de cycli delen een ongewone grootsheid van expressie. De liederen van *Poèmes pour Mi* worden gekenmerkt door ontzag, vreugde, horror, surrealistische beelden en het opzettelijk vervagen van de grens tussen goddelijke en menselijke liefde. Ze brengen het sacrament van het huwelijk in kaart, de betekenis ervan binnen Messiaens diepgewortelde katholieke geloof en de vele psychologische effecten daarvan op de jonge echtgenoot. Er zijn momenten van diepe tederheid en intimiteit, vooral in *Ta voix* en *Le collier*, maar de liederen bagatelliseren de groten-deels aardse zorgen ten gunste van de verwachte gelukzaligheid van het eeuwige leven. De cyclus begint en eindigt met een vurig gebed tot God: *Action de grâces* is vol verwondering en dankbaarheid, *Prière exaucée* ademt een ongeduldig wachten op verlossing. Beide roepen prachtig oude liturgische mystiek op. *Épouvante* geeft een gruwelijk beeld van eeuwige verdoemenis, en *L'épouse*, het centrum van de cyclus, legt de principes van het katholieke huwelijksritueel uit in muziek van kosmische, bijna onmenselijke breedte.

Messiaens meeslepende visie op de echtelijke liefde als voorbereiding op het hiernamaals blijkt achteraf bitterzoet. Het huwelijk dat hem tot deze muziek

inspireerde was slechts een korte tijd gelukkig: Delbos raakte ernstig gewond tijdens wat in 1949 een routineoperatie had moeten zijn en bracht de rest van haar leven, tot aan haar dood in 1959, door in een instelling. Langzaam wegkwijnend door hersenatrofie. Die jaren brachten Messiaen in een pijnlijk conflict. Hij werd verliefd op een begaafde student - Yvonne Loriod, die later kampioen werd in het uitvoeren van zijn werken voor piano - en die pas zijn tweede vrouw kon worden na de dood van Delbos.

Ai-je pu t'appeler de l'ombre vers le jour
Zou ik je kunnen noemen de schaduw over de dag?
Cécile Sauvage (Claire Delbos: *Ai-je pu t'appeler*)

Claire Delbos componeerde *L'âme en bourgeon* - waarvan we het eerste en laatste lied laten horen - terwijl ze zwanger was van haar enige kind dat volwassen werd. De cyclus ging in 1937 in première tijdens hetzelfde concert als *Poèmes pour Mi*. Delbos' tekstkeuze was bijzonder intiem: de gedichten werden geschreven door Cécile Sauvage, Messiaens moeder, terwijl ze zwanger was van Messiaen. De liederen onderzoeken liefde, angst en ambivalentie over het moederschap in een muzikale taal die minimalistisch maar diep expressief is. Tekst en muziek samen onthullen een verrassende moderniteit in het denken. De positionering van *Ai-je pu t'appeler* aan het einde van de cyclus duidt op ernstige twijfel over God en het eeuwige leven, wat vooral schrijnend lijkt in tegenstelling tot het onwankelbare geloof van Messiaen. We kunnen het verlies van de muziek die Delbos had kunnen schrijven als ze langer had geleefd alleen maar betreuren. Haar oeuvre is klein - een handvol liederen, orgelstukken, een werk voor koor - en de partituren zijn moeilijk op te sporen, maar haar muziek verdient het royaal gehoord en uitgevoerd te worden. We beschouwen ons werk aan deze liederen nu als slechts het begin van een verkenning van haar unieke, zelden gehoorde compositorische stem.

Qu'à mes côtés se reposent mes mains / mes mains calmes ainsi que les sages étoiles
Laat mijn handen / mijn kalme handen naast mij rusten, evenals de wijze sterren
Anna de Noilles (Henri Dutilleux: *Regards sur l'Infini*)

Henri Dutilleux schreef de twee liederen die we ten gehore brengen tijdens de Tweede Wereldoorlog. Beide zijn reacties op de gruwel van het ontmoeten van de dood of tragedie op jonge leeftijd. *Chanson de la déportée*, dat pas onlangs werd gepubliceerd, is een hypnotiserende klaagzang gezongen door een ontheemde vrouw, die op de rand van de dood zweeft en alleen terzijde wordt gestaan door haar herinneringen. *Regards sur l'Infini* drukt een vurig verlangen uit om te sterven met uitzicht op de lucht, met de handen kalm rustend naast het lichaam. De frasen en harmonische constructie zijn pijnlijk lang en vormen een prachtige voorbode van de volwassen stukken van de componist voor stem. Dutilleux verborg de meeste van zijn vroege liederen decennialang, vermoedelijk omdat hij ze stilistisch onderontwikkeld vond, maar we zijn dankbaar dat hij deze ontroerende stukken laat in zijn leven in zijn officiële catalogus opnam.

LIEDRECITAL **REGARDS SUR L'INFINI**

De stukken aan het begin en einde van ons palindroomprogramma - beide van de Finse, maar al lang in Frankrijk woonachtige **Kaija Saariaho** - gaan expliciet in op de menselijke neiging tot dissociëren. De cyclus *Quatre Instants* was een samenwerking met de Libanees-Franse schrijver Amin Maalouf, die ook het libretto verzorgde voor Saariaho's eerste grote opera *L'amour de loin*. Deze liederen en de opera delen zowel de muzikale taal als het onderwerp: de fundamentele identiteitsvragen die door liefde worden getriggerd en de kortstondigheid en vreemde eenzaamheid van intimiteit. De glinsterende pianotexturen en hartstochtelijke sprongen in de zanglijn zijn stilistische verwanten van Debussy en Messiaen, maar de klankwereld is onnavolgbaar die van Saariaho. Het programma eindigt met haar betoverende setting uit 1986 van Apollinaire's iconische *Il pleut*. Tegen een achtergrond van afzonderlijke, regelmatige vallende druppels in de piano, spoort de zanger ons aan om te 'luisteren!', en herinnert ons eraan dat we, als we ervoor kiezen, onze tijdelijke en ruimtelijke banden kunnen loslaten en gewoon in het heden kunnen bestaan.

Écoute tomber les liens qui te retiennent
Hoor de ketens die je vasthouden vallen
Guillaume Apollinaire (Kaija Saariaho: *Il pleut*)

De ontwikkeling en voorbereiding van *Regards sur l'Infini* heeft ons, zanger en pianist, een anker gegeven in een bijzonder verbijsterende tijd. We hopen dat deze gepassioneerde en introspectieve liederen, die allemaal zeer persoonlijke reacties op een intense ervaring zijn, hetzelfde effect zullen hebben op iedereen die luistert. De muziek en teksten brengen rusteloosheid, een bijna ondraaglijke pijn en vreugde, en een obsessie met het verleden of de toekomst over. Maar dwingen ons ook om even stil te staan, hoe ongemakkelijk dat ook is, en daarin schoonheid en betekenis te vinden of te maken.

Katharine Dain

VAN DAG TOT DAG

PROGRAMMA **MAANDAG 16 MEI 2022**

10.15 - 13.00 UUR

MASTERCLASS IAIN BURNSIDE

MASTERCLASS / GROTE KERKZAAL, ZUSTERPLEIN 12

10.15 - 13.00 UUR

MASTERCLASS ROBERT HOLL

MASTERCLASS / KLEINE KERKZAAL, ZUSTERPLEIN 20

14.00 - 16.45 UUR

MASTERCLASS IAIN BURNSIDE

MASTERCLASS / GROTE KERKZAAL, ZUSTERPLEIN 12

14.00 - 16.45 UUR

MASTERCLASS ROBERT HOLL

MASTERCLASS / KLEINE KERKZAAL, ZUSTERPLEIN 20

20.00 - 21.15 UUR

VREDE EN VRIJHEID VOOR OEKRAÏNE

BENEFIETCONCERT / GROTE KERKZAAL, ZUSTERPLEIN 12

Een benefietconcert door jongeren voor jongeren.
Met de opbrengst steunt het festival de actie
'Zeist voor Oekraïne'.

VREDE EN VRIJHEID VOOR OEKRAÏNE

ANNIEK BROUWER, TROMPET

SAMUEL 'T HART, HARP

FAMA KONING, CELLO

STERRE VERHEIJDEN, ZANG

VITTO VAN LEEUWEN, PIANO

LEERLINGEN STICHTSE VRIJE SCHOOL

JONGE SOLISTEN UIT DE **NATIONALE KOREN**

NATIONAAL VROUWEN JEUGDKOOR

BAS VERHEIJDEN, PIANO

WILMA TEN WOLDE, KOORDIRIGENT

ANITA VAN SOEST, REGIE

GROTE KERKZAAL / 20.00 - 21.15 UUR

BENEFIETCONCERT **VREDE EN VRIJHEID VOOR OEKRAÏNE**

Jong geleerd is oud gedaan, daarom stimuleert het festival graag zangtalent en het plezier in (samen) zingen en musiceren met een project voor jongeren. Voor het project voor scholieren uit het voortgezet onderwijs koos het festival dit jaar als thema: *Dromen van het Oosten*. Een thema dat aansluit op het festivalthema *Auf Flügeln des Gesanges*. Met het uitbreken van de oorlog in Oekraïne veranderden de dromen van de bevolking echter in nachtmerries.

Inmiddels zijn ongeveer tweehonderd vluchtelingen uit Oekraïne in en om Zeist ondergebracht, waaronder ook jongeren en hun families. Als elke andere jongere hebben zij behoefte om samen te kunnen sporten, te musiceren of elkaar te ontmoeten. Uit betrokkenheid met hen organiseert het festival een benefietconcert door jongeren voor jongeren. Met de opbrengst steunt het festival de actie 'Zeist voor Oekraïne' waarin verscheidene organisaties hun krachten bundelen om het mogelijk te maken dat de Oekraïners hier een zo gewoon mogelijke tijd tegemoet kunnen zien.

Tijdens dit concert heten we een aantal Oekraïense jongeren en hun familieleden van harte welkom. Vanavond zijn zij onze gasten.

Op het programma staan optredens van het Nationaal Vrouwen Jeugdkoor onder leiding van Wilma ten Wolde. Verder hoort u optredens van enkele jonge solisten uit de Nationale Koren die gecoacht zijn door Irene Verburg, en van getalenteerde jongeren uit de regio Zeist zoals Anniek Brouwer, trompet, Fama Koning, cello, Sterre Verheijden, zang, Vitto van Leeuwen, piano, Samuel 't Hart, harp en leerlingen van de Stichtse Vrije School. De pianobegeleiding wordt verzorgd door Bas Verheijden.

Aan het slot van de avond zingen we gezamenlijk het Oekraïense volkslied.

VAN DAG TOT DAG

PROGRAMMA **DINSDAG 17 MEI 2022**

10.00 - 15.00 UUR

MASTERCLASS SCHUBERT:

VAN ZWERVEN VERLANGEN EN DROMEN

OPENBARE MASTERCLASS AMATEURZANGERS
KOETSHUYS, ZUSTERPLEIN 2

MAARTEN KONINGSBERGER, BARITON
BAS VERHEIJDEN, PIANO

10.15 - 13.00 UUR

MASTERCLASS ROBERT HOLL & HANS EIJSACKERS

MASTERCLASS / GROTE KERKZAAL, ZUSTERPLEIN 12

10.15 - 13.00 UUR

MASTERCLASS IAIN BURNSIDE

MASTERCLASS / KLEINE KERKZAAL, ZUSTERPLEIN 20

14.00 - 16.45 UUR

MASTERCLASS ROBERT HOLL & HANS EIJSACKERS

MASTERCLASS / GROTE KERKZAAL, ZUSTERPLEIN 12

14.00 - 16.45 UUR

MASTERCLASS IAIN BURNSIDE

MASTERCLASS / KLEINE KERKZAAL, ZUSTERPLEIN 20

17.00 - 17.45 UUR

LEZING HEINRICH HEINE

LEZING / KLEINE KERKZAAL, ZUSTERPLEIN 20

CAS JÖNSTHÖVEL, SPREKER

Tijdens zijn lezing gaat Cas Jönsthövel in op Heine's
Buch der Lieder, Schumanns *Liederkreis* op. 24. en
Dichterliebe.

20.15 - 22.00 UUR

TRAUM UND WIRKLICHKEIT

LIEDRECITAL / GROTE KERKZAAL, ZUSTERPLEIN 12

STÉPHANE DEGOUT, BARITON

ALAIN PLANÈS, PIANO

Vrolijkheid, een wereld vol dromen en de bittere
werkelijkheid wisselen elkaar af in de werken van
Fauré, Debussy en Schumann.

TRAUM UND WIRKLICHKEIT

STÉPHANE DEGOUT, BARITON / **ALAIN PLANÈS**, PIANO
GROTE KERKZAAL / 20.15 - 22.00 UUR

Gabriel Fauré (1845 - 1924)

La Bonne Chanson Op. 61 (*Verlaine*)

Une sainte en son auréole

Puisque l'aube grandit

La lune blanche luit dans les bois

J'allais par des chemins perfides

J'ai presque peur, en vérité

Avant que tu ne t'en ailles

Donc, ce sera par un clair jour d'été

N'est-ce pas?

L'hiver a cessé

Claude Debussy (1862-1918)

Fêtes Galantes (*Verlaine*)

1. Les Ingénus

2. Le Faune

3. Colloque sentimental

Le Promenoir des deux amants (*L'Hermite*)

Pauze

Robert Schumann (1810 - 1856)

Dichterliebe Op. 48 (*Heine*)

1. Im wunderschönen Monat Mai

2. Aus meinen Tränen sprießen

3. Die Rose, die Lilie, die Taube, die Sonne

4. Wenn ich in deine Augen seh'

5. Ich will meine Seele tauchen

6. Im Rhein, im heiligen Strome

7. Ich grolle nicht

8. Und wüßten's die Blumen, die kleinen

9. Das ist ein Flöten und Geigen

10. Hör' ich das Liedchen klingen

11. Ein Jüngling liebt ein Mädchen

12. Am leuchtenden Sommermorgen

13. Ich hab' im Traum geweinet

14. Allnächtlich im Traume seh' ich dich

15. Aus alten Märchen

16. Die alten, bösen Lieder

LIEDRECITAL **TRAUM UND WIRKLICHKEIT**

Heine-vertaler Peter Verstegen noemt Heinrich Heine de meest on-Duitse van alle Duitse dichters. Zijn halve leven verbleef de dichter (1797-1856) in Parijs, dat had alles te maken met zijn pen en de vlamme maatschappijkritiek (vol sarcasme, maar ook humor) die daar menigmaal uit vloeide. In grote delen van Duitsland - in Heines tijd allesbehalve een eenheidsstaat - was hij persona non grata. In Parijs had de dichter de vrijheid die hij zich op zijn geboortegrond niet kon veroorloven.

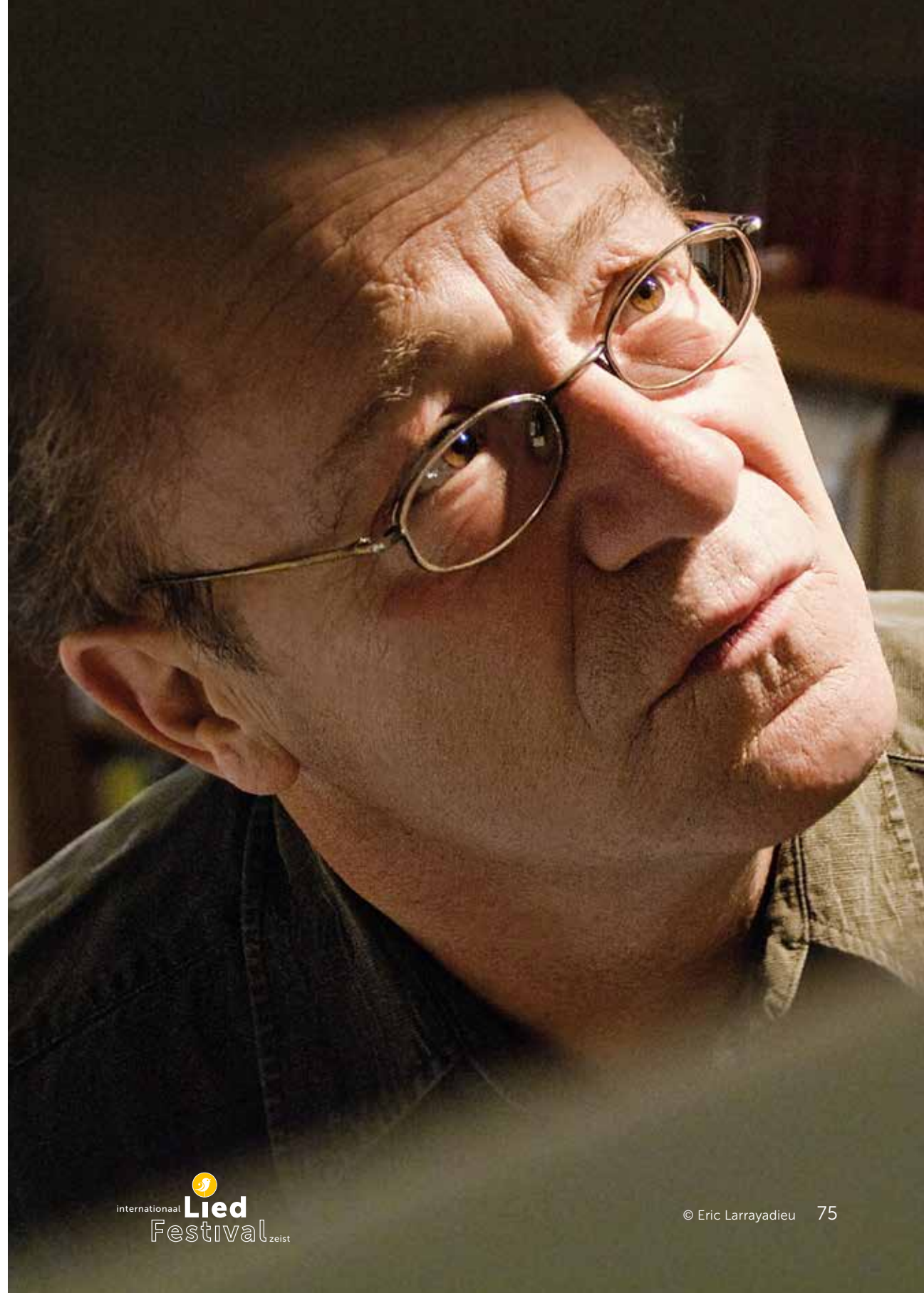
Het zijn echter niet die latere maatschappelijk getinte gedichten die veel componisten wisten te inspireren tot verklanking, maar vaker de vroege gedichten vol romantische elementen als dromen, (onbereikbare) verlangens en heimwee. Schumanns *Dichterliebe* put uit *Lyrisches Intermezzo*, een set gedichten die in een grotere verzameling met veel andere gedichten van Heine in 1827 in druk verscheen onder de titel *Buch der Lieder*.

Het woeste leven van Paul Verlaine (1844-1896) moest zijn aanvang eigenlijk nog nemen toen hij de bundel *La bonne chanson* in 1870 opdroeg aan zijn aanstaande vrouw, de toen zestienjarige Mathilde Mauté. Verlaine dacht zijn homoseksuele gevoelens en alcoholisme met dit huwelijk te kunnen beteugelen. Een droom die al spoedig uiteen zou spatten, maar dat doet niets af aan de liefde en het verlangen dat opklinkt uit de 21 gedichten in deze in eerste instantie in eigen beheer uitgegeven bundel. Dat opklinken mag ook letterlijk genomen worden, want 'la musique avant toute chose' was het devies dat de dichter hoog in het vaandel had: de klank van de poëzie was minstens zo belangrijk als de inhoud. Geen wonder dus dat Fauré zich tot de gedichten van Verlaine aangetrokken voelde.

Gabriel Fauré maakte voor zijn gelijknamige cyclus een keuze van negen gedichten uit *La Bonne Chanson*. De cyclus werd opgedragen aan Emma Bardac, een zangeres waar hij destijds een affaire mee had. In het openingslied *Une sainte en son auréole* koppelt Verlaine de (Duitse) naam van Mathilde aan de bloei van het Karolingische rijk. Hoewel muzikale eenheid in de impressionistische taal van Fauré zich lastig laat vangen, zijn er wel degelijk muzikale elementen die de liederen onderling verbinden. Zo is er thematische verwantschap tussen het slot van dit eerste lied en het vierde lied uit de cyclus.

Vreugde en vertrouwen, gevonden in de liefde spreekt uit *Puisque l'aube grandit*. De parelende begeleiding van de lyrische woorden verklankt de energie die hierbij loskomt. In contrast daarmee staat het wiegende *La lune blanche luit dans les bois*, waarin Fauré de verschillende facetten van de liefdesnacht met spannende harmonische verschuivingen belicht.

Zoekend en onzeker is de reiziger in *J'allais par des chemins perfides* vergezeld door de eveneens zoekende begeleiding in de piano. Het is de liefde die tekst én harmonie in de conclusie naar vaste grond onder de voeten leidt.

LIEDRECITAL **TRAUM UND WIRKLICHKEIT**

In *J'ai presque peur, en vérité* leidt deze stralende liefde tot een energie die alle moeilijkheden en sombere gedachten overwint. Het klavier is hier het door liefde op hol geslagen hart dat de lyrische zanglijn becommentarieert.

In *Avant que tu ne t'en ailles* speelt Fauré met de vluchtige gedachten bij het ontwaken naast je geliefde in de goudgerande morgenstond. De stralende zon verwarmt in *Donc, ce sera par un clair jour d'été* de harten van de geliefden en brengt ze in tekst én muziek in pure extase. De invallende avond zorgt voor rust, verkoeling en intimiteit.

Het onzekere levenspad zoals beschreven in *N'est-ce pas?* leidt tot de zoekende voortgang in het lied. Bij de gedachte aan verbondenheid van de harten flakkert de passie en daarmee het vertrouwen in de toekomst ook muzikaal gezien op.

In het extatische slotlied van de cyclus *L'hiver a cessé*, klopt de lente, ontsproten uit de liefde, hoorbaar op de deur met het motief van de nachtegaal. Deze lente brengt de energie en kracht om al de komende seizoenen te doorstaan. In de muzikale epiloog van dit lied worden diverse thema's uit de cyclus nog even in herinnering geroepen.

De liefde van **Claude Debussy** voor de poëzie van Verlaine zou hem zijn gehele leven vergezellen. Rond 1880 werd hij begeleider in de zangklas van Madame Moreau-Sainti. Daar werd hij verliefd op de veel oudere en gehuwde Madame Vasnier en via haar leerde hij de poëzie van Paul Verlaine kennen, waartoe hij zich sterk aangetrokken voelde. Verlaine op zijn beurt werd geïnspireerd door de schilderijen van Jean-Antoine Watteau en zijn derde dichtbundel *Fêtes galantes* werd dan ook ontleend aan een schilderij van Watteau. Het zijn gedichten over de liefde in een kunstmatige wereld. Zijn dichterschap blonk niet zozeer uit in diepgaande psychologie, maar vooral in de muzikaliteit van zijn suggestieve taalgebruik.

Claude Debussy bleef zijn leven lang een groot bewonderaar van Verlaine. Hij zette zijn teksten negentien keer op muziek en verklankte ze verfijnd en beeldend. In zijn *Fêtes Galantes* slaat Debussy een nieuwe weg in door zijn vrije omgang met harmonie en ritme en zijn impressionistische stijl had een grote invloed op componisten na hem.

8 mei 1828 zou een belangrijke dag worden in het leven van **Robert Schumann**. Op die dag ontmoette de jonge student samen met medestudent Gisbert Rosen één van zijn helden, de dichter Heinrich Heine. Heine, begin dertig rond die tijd, gevierd om zijn romantische poëzie maar evenzeer gevreesd om zijn scherpe maatschappijkritische pen, resideerde toen nog in München. Anders dan waar de studenten voor gewaarschuwd waren bleek de dichter (voor hen) zeer benaderbaar en ook een openlijk bevlogen mens. De fascinatie voor het werk van Heine zou Schumann nooit meer kwijtraken en leidde in het 'liedjaar' 1840 onder

meer tot *Liederkreis* op. 24 (eerder tijdens dit festival op het programma) en *Dichterliebe*. De cyclus *Dichterliebe* behoort sindsdien onmiskenbaar tot de kern van romantische liedkunst. Schumann heeft bij Heine zelf meerdere pogingen gedaan tot erkenning of waardering van zijn interpretatie van Heines romantische liefdespoëzie, maar die bleef gewild of ongewild uit. De erkenning door liefhebbers van het lied is echter al bijna twee eeuwen onmiskenbaar.

Schumanns cyclus omvatte oorspronkelijk een selectie van twintig gedichten uit Heines *Lyrisches Intermezzo*. In de versie die uiteindelijk in 1843 in druk verscheen, bleven zestien liederen over, vier zettingen verschenen apart. Een snel veronachtzaamd maar niettemin cruciaal detail is dat Schumann de volgorde van de gekozen liederen veranderde ten opzichte van de volgorde van Heine zelf. Schumann creëerde een interne logica in de cyclus die de oorspronkelijke volgorde in Heines *Intermezzi* bewust niet heeft. Juist door de afwijkende volgorde is een cyclus ontstaan die een coherentie bezit die in de oorspronkelijke volgorde van Heine ontbreekt.

De liederencyclus is door de herschikking door Schumann in vier gelijke groepen onder te verdelen. De liederen I-IV verhalen over de intense liefde, het vervolg over het niet (meer) wederzijdse aspect van die liefde. Lieder IX-XII handelen over pogingen om het verlies van die liefde te (leren) accepteren. De laatste vier handelen uiteindelijk over het onvermogen om het verlies te accepteren en over de ultieme consequentie van dit besef.

Het tragische verloop van het verhaal in de cyclus is wat Schumann betreft overigens niet autobiografisch van aard. Luttele maanden na de voltooiing van *Dichterliebe* trouwde de componist met zijn grote liefde Clara Wieck.

Robert Andriessen

BURGERSDIJK MAKELAARS

“Ieder huis kent zijn
eigen muziek.”

BURGERSDIJK, AL 65 JAAR UW VERTROUWDE
PARTNER IN DE MAKELAARDIJ

SLOTLAAN 66 3701 GN ZEIST BURGERSDIJK.COM
ZEIST@BURGERSDIJK.COM 030 - 69 33 222
OOK KANTOREN IN BILTHOVEN, DEN DOLDER EN UTRECHT

BUITENGEWOON
BETROKKEN

VAN DAG TOT DAG

PROGRAMMA **WOENSDAG 18 MEI 2022**

10.15 - 13.00 UUR

MASTERCLASS ELLY AMELING

MASTERCLASS / GROTE KERKZAAL, ZUSTERPLEIN 12

14.00 - 16.45 UUR

MASTERCLASS ELLY AMELING

MASTERCLASS / GROTE KERKZAAL, ZUSTERPLEIN 12

14.30 - 15.15 UUR

SWINGEN ALS EEN KANGOEROE

FAMILIECONCERT 3+ / THEATER FIGI, HET ROND 2

JEROEN SCHIPPER & BOEGIEMAN BAND

Een wervelend theaterconcert voor kinderen en hun grote mensen. Stilzitten is geen optie!

17.00 - 17.45 UUR

BRAHMS, POËZIE EN VRIENDSCHAP

LEZING / KLEINE KERKZAAL, ZUSTERPLEIN 20

NATASHA LOGES, MUSICOLOOG

LET OP: de voertaal tijdens deze lezing is Engels. Natasha Loges laat zien hoe Brahms' kennis van literatuur en diepe vriendschappen met dichters zijn tekstkeuzes beïnvloedden. Hierna luistert u met andere oren naar de komende recitals!

20.15 - 22.00 UUR

MEIN LIEBCHEN WIR SASSEN BEISAMMEN

LIEDRECITAL / GROTE KERKZAAL, ZUSTERPLEIN 12

NIKKI TREURNIET, SOPRAAN

BARBARA KOZELJ, MEZZOSOPRAAN

THOMAS BEIJER, PIANO

Een droomcombinatie: twee zangeressen met stemmen die prachtig bij elkaar kleuren en weten te ontroeren en een fantastische pianist.

MEIN LIEBCHEN WIR SASSEN BEISAMMEN

NIKKI TREURNIET, SOPRAAN
BARBARA KOZELJ, MEZZOSOPRAAN
THOMAS BEIJER, PIANO

GROTE KERKZAAL / 20.15 - 22.00 UUR

Johannes Brahms (1833-1897)

Die Meere Op. 20/3
 (uit: *Drei Duette; Müller*)
 Wege der Liebe Op. 20/2
 (uit: *Drei Duette; Müller*)
 Am Strande Op. 66/3
 (uit: *Fünf Duette; Hölty*)

Max Reger (1873-1916)

Waldesstille Op. 111a/1
 (uit: *Drei Duette; Rafael*)

Johannes Brahms (1833-1897)

Es hing der Reif Op. 106/3
 (Groth) - Barbara
 Der Tod, das ist die kühle Nacht
 Op. 96/1 (Heine) - Barbara

Robert Schumann (1810-1856)

Des Sennen Abschied Op. 79/22
 (Schiller) - Nikki
 Mein schöner Stern Op. 101/4
 (Rückert) - Nikki

Wenn ich ein Vöglein wär Op. 43/1
 (uit: *Drei zweistimmige Lieder;
 anoniem*)
 Sommerruh Duette WoO 9 (Schad)

Des Abends (uit: *Fantasiestücke
 Op. 12*) - Thomas
 In der Nacht (uit: *Fantasiestücke
 Op. 12*) - Thomas

Felix Mendelssohn Bartholdy

(1809 - 1847)
 Ich wollt, meine Liebe Ergösse sich
 Op. 63/1
 (uit: *6 Duette; Heine*)
 Abschied der Zugvogel Op. 63/2
 (uit: *6 Duette; von Fallersleben*)
 Gruss, 6 Duette Op. 63/3
 (uit: *6 Duette; Eichendorff*)
 Herbstlied Op. 63/4
 (uit: *6 Duette; Klingemann*)

Pauze

Felix Mendelssohn Bartholdy

(1809 - 1847)
 Wasserfahrt WoO 11/3
 (uit: *Drei zweistimmige Volkslieder;
 Heine*)
 Abendlied WoO 11/2
 (uit: *Drei zweistimmige Volkslieder;
 Heine*)
 Nachtlied (Eichendorff) - Nikki

Johannes Brahms (1833-1897)

In stiller Nacht (volkslied) - Nikki

Regenlied WoO 23 (Groth) - Barbara
 Heimweh II Op. 63/8 (uit: *Neun Lieder
 und Gesänge; Groth*) - Barbara

Die Schwestern, 4 Duette Op 61/1
 Klosterfräulein, 4 Duette Op 61/2
 Phänomen, 4 Duette Op 61/3

Ballade in B.gr.t. op. 10/4 - Thomas

Antonín Dvořák (1841-1904)

Uit: Klänge aus Mähren Op.32
 (Srb-Debrnov naar volksliederen)
 2. Fliege Vöglein
 5. Der kleine Acker
 9. Der Ring
 13. Wilde Rose
 10. Grüne, du Gras!

LIEDRECITAL MEIN LIEBCHEN WIR SASSEN BEISAMMEN

Dit recital wordt mede mogelijk gemaakt door **Burgersdijk Makelaars**

Een stipendium winnen is één ding, maar een contract bij een grote en internationale uitgever verkrijgen is toch wel van een andere orde. Dat moet ook Johannes Brahms zich gerealiseerd hebben toen hij in 1877 bij het Oostenrijkse Staatsstipendium 'für junge, talentierte und arme Künstler een succesvol pleidooi hield voor de toen nog totaal onbekende **Antonín Dvořák**. Jong was Dvořák niet meer, de midden-dertiger dong al voor de vierde keer mee. Dit keer had hij een exemplaar van een in kleine oplage uitgegeven bundel duetten meegestuurd, de *Moravské dvojzpěvy* (Moravische duetten).

Totaal verrast door de originaliteit van duetten nam Brahms het op zich om de grote Berlijnse uitgever Fritz Simrock te benaderen: '... Wenn Sies sie durchspielen, werden Sie sich wie ich darüber freuen und als Verleger sich über das Pikante besonders freuen. (...) Dvořák hat alles Mögliche geschrieben, Opern (böhmische), Symphonien, Quartette, Klaviersachen. Jedenfalls ist er ein sehr talentvoller Mensch. Nebenbei arm!'

Simrock was eveneens onder de indruk van de 'sinnlichen Reiz' en de warmen nationalen Hauch' van de muziek en tekst en nam het risico de duetten van deze onbekende componist uit te geven. Het bleek een voltreffer. Dvořák had de duetten geschreven als huismuziek voor de familie Neff - Dvořák gaf thuis les bij de Praagse handelaar Jan Neff - maar nu bleken deze duetten voor Dvořák de weg naar internationale roem. Naar faam als componist van groot symfonisch werk. Zijn duetten lijken inmiddels haast vergeten.

Johannes Brahms zelf schreef zijn leven lang duetten. Hij stond daarmee in de traditie waarin Mendelssohn en Schumann een plek hadden en ook Max Reger later zijn plaats vond. Lieder en zong men aan het begin van de 19e eeuw vooral thuis, maar met de ontwikkeling van het openbare concertleven groeide ook het lied uit tot een genre dat vooral in de concertzaal beluisterd werd, uitgevoerd door professionele musici. Het duet daarentegen was in de concertzaal zelden te horen en bleef vooral bedoeld om thuis te zingen. De muziek van deze duetten is vaak bedrieglijk eenvoudig: vocale lijnen die zich in parallelle tertsen of sexten van elkaar bewegen en een begeleidende pianopartij waarin een geheel nieuw wereldbeeld verscholen kan zijn.

Echter, de genoemde componisten laten onderling grote verschillen zien in het toonzetten van liederen en duetten. Over **Felix Mendelssohn-Bartholdy** gaat de beroemde uitspraak dat er zelden een maand voorbijging waarin hij geen lied of duet schreef. Maar de wijze waarop Mendelssohn de teksten van zijn liederen en duetten behandelde, was wezenlijk anders dan Schumann en Brahms deden. De duetten van Mendelssohn - hij schreef drie series van duetten in de jaren 1830-1847 - zijn vooral kamermuziek. De twee zangstemmen bewegen zich voornamelijk parallel aan elkaar in tertsen of sexten. Een prachtige uitzondering

hierop is *Gruß*. De tekst lijkt er niet altijd toe te doen. Maar de melodieën die Mendelssohn schreef, zijn onweerstaanbaar en de vitaliteit van de begeleiding in de piano - niet altijd even makkelijke partijen overigens - maken van deze duetten parels van muziek.

Daarentegen was Schumann veel meer tekst-georiënteerd. Voor hem gold van kinds af aan al dat componeren of schrijven twee zijdes van dezelfde medaille waren en dat kiezen niet meteen voor de hand lag. Al gedurende zijn tienerjaren schreef Schumann over muziekesthetiek, niet meteen een onderwerp dat je bij een adolescent verwacht. Later richtte hij *Die Neue Zeitschrift für Musik* op, Duitslands belangrijkste muziektijdschrift.

Zijn eerste liederen blijken een blauwdruk voor de rest van zijn liederoeuvre, een typisch product van de Duitse romantiek: de ware gevoelens en gedachten van de dichter zitten verpakt in pakkende natuurbeschrijvingen. De liederen krijgen van meet af aan een opening en een afsluiting door de piano die ertoe doet.

Zijn eerste duetten schreef Schumann in 1840, zijn 'Liederjahr'. Smachtend naar het huwelijk met Clara dat langdurig door haar vader werd tegengewerkt, schreef hij ruim 125 liederen, meer dan de helft van de liederen die hij ooit zou schrijven. De duetten uit deze periode zijn vol 'Sehnsucht' en - op het moment dat het huwelijk dan toch voltrokken is - vol angst dat ultiem geluk niet eeuwig is, maar vergankelijk. Wie vleugels heeft, zou naar zijn geliefde kunnen vliegen, maar de mens heeft geen vleugels. En in je slaap kun je praten met je geliefde, maar eenmaal wakker blijkt je toch weer alleen, zo laat *Wenn ich ein Vöglein war* horen.

In een latere periode, rond de revolutie van 1848 in Dresden schreef Schumann veel 'Hausmusik' met titels waarin hij verwees naar de jeugd die de toekomst heeft, zoals de bundel *Lieder für die Jugend*. De liederen en duetten uit deze bundel klinken speels maar ondertussen zijn ze moeilijk te spelen en 'fast zu ernst' volgens Schumann zelf. Ook het *Mein schöner Stern* stamt uit deze periode, evenals het idyllische *Sommerruh*. De ontstaansgeschiedenis van dit laatste lied laat overigens zien hoe terloops liederen konden ontstaan bij Schumann. En ook hoe vrij de componist met de tekstregels van een ander om kon gaan. In 1847 had een zekere Christian Schad contact gezocht met Schumann. Zou Schumann niet wat gedichten van hem willen toonzetten? Schumann reageerde in eerste instantie beleefd maar licht afwerend. Pas toen Schad repte over eventuele publicatie in de *Deutsche Musenalmanach* werd Schumann enthousiast, alleen het beoogde gedicht van Schad was hij kwijtgeraakt. Per kerende post kreeg Schumann een nieuwe set gedichten toegestuurd. De tijd begon inmiddels te dringen en Schumann koos onverwijld voor Schads *Traumverschönte Sommerruh*, *O wie reich, wie gut bist du* dat hij onmiddellijk en zonder enige scrupules aanpaste tot *Sommerruh, wie schön bist du*, een regel die tot middelpunt van het duet werd verheven. Hoe Schad op deze aanpassing heeft gereageerd is onbekend. Clara Schumann wilde het lied aanvankelijk niet opnemen in de *Gesamtausgabe*. Een besluit dat Brahms met succes wist terug te draaien, want net als eerder bij Dvořák had Brahms ook hier in de gaten dat hij met een juweeltje te maken had,

een prachtig duet waarin een heerlijk luie en warme zomerdag tot in alle vezels van het lied voelbaar is.

Brahms zelf schreef meer dan driehonderd liederen - inclusief de door hem zelf bewerkte Duitse volksliederen, meerstemmige liederen en koorliederen. De componist staat vaak te boek als een melancholieke, eenzame, oude man met lange baard. Maar ook hij is jong geweest en bovendien: hij bezat een gezonde portie muzikale humor en was - anders dan Mendelssohn - zeer tekstgevoelig. Hij was een belezen man, zijn bibliotheek reikte van Homerus, Sophokles, Plutarchus en Plato tot aan de auteurs van zijn eigen tijd, maar wel alles in het Duits. Het is opvallend dat Brahms in zijn keuze voor zijn liedteksten vaak dichters koos die relatief onbekend zijn. Zelden koos hij voor de grote, bekende dichters wier werk al eerder muzikaal getoonzet was. Daarbij kwam dat Brahms teksten koos waaraan als hij als componist een extra laag aan kon toevoegen. In zijn muzikale vertolkingen laat Brahms vaak nauwgezet de natuur horen: de vogels, het wandelen door het bos, de jacht, of - zoals in *Die Meere* - het water.

Brahms' eerste duetten (de opusnummers 20, 61 en 66) behoren nog tot de zogenaamde 'simultane duetten'. De twee stemmen gaan meestal gelijk op, veelal in sexten of tertsen. Later gaat Brahms meer imitatie gebruiken, een eerste voorbeeld daarvan is al wel te horen in *Am Strande*.

Een opvoering van Wagners *Parsifal* in Bayreuth liet de vijftienjarige **Max Reger** twee weken huilen, waarna hij tot de slotsom kwam dat muziek zijn toekomst zou zijn. Behalve het werk van Wagner bestudeerde hij als jongeling nauwgezet het werk van Brahms en stuurde hem ook werk toe, waar Brahms zeer positief op reageerde. Later ontwikkelde Reger een grote fascinatie voor het werk van Bach - 'Bach ist Anfang und Ende aller Musik' - maar experimenteerde tegelijkertijd met een harmonische taal die later zou uitmonden in de atonaliteit van Berg en Schönberg. In *Waldesstille* is hier nog weinig van te horen en is de invloed van Brahms nog goed merkbaar.

Dvořák voelde zich overduidelijk niet gebonden aan deze Duitse liedtraditie, zijn liederenbundel op. 32 laat een uiterst fris en ander geluid horen. Hij baseerde deze cyclus duetten op een anthologie met Moravische volksliederen uit 1840, dat wil zeggen: hij gebruikte alleen de teksten. Hij schreef er zelf nieuwe melodieën bij die weliswaar qua toonkleur en idioom sporen van Moravische volksliederen laten horen, maar verder geheel aan de fantasie van Dvořák zelf ontspruiten. Het resultaat is een aaneenschakeling van vloeiende melodieën, tijdloos en subtiel en daarmee perfect aansluitend bij de gedichten over liefdesgeluk en liefdesleed dat bezongen wordt in delicate beeldbeschrijvingen en metaforen. Ze zijn een lyrisch spel van licht en schaduw, van vrolijkheid en melancholie, van geluk en verdriet. De toonsoort wisselt hierbij ook voortdurend tussen majeur en mineur. De twee zangstemmen gaan hierbij meestal hun eigen weg, wat de lading van de tekst alleen maar versterkt.

Susan Dorrenboom

VAN DAG TOT DAG

PROGRAMMA **DONDERDAG 19 MEI 2022**

9.00 - 10.00 UUR

POËZIEBESPREKING

LEZING / KLEINE KERKZAAL, ZUSTERPLEIN 20

NATASHA LOGES / MUSICOLOOG

LET OP: voertaal Engels. Natasha Loges deelt haar inzichten in de literaire en filosofische aspecten van Brahms' liederen met de deelnemers aan de masterclass en het publiek.

10.00 - 15.00 UUR

MASTERCLASS SCHUBERT:

VAN ZWERVEN VERLANGEN EN DROMEN

OPENBARE MASTERCLASS AMATEURZANGERS
KOETSHUYS, ZUSTERPLEIN 2

MAARTEN KONINGSBERGER, BARITON

BAS VERHEIJDEN, PIANO

10.15 - 13.00 UUR

MASTERCLASS ROBERT HOLL

MASTERCLASS / KLEINE KERKZAAL, ZUSTERPLEIN 20

14.00 - 16.45 UUR

MASTERCLASS ROBERT HOLL

MASTERCLASS / KLEINE KERKZAAL, ZUSTERPLEIN 20

20.15 - 21.30 UUR

DIE SCHÖNE MAGELONE

LIEDRECITAL / GROTE KERKZAAL, ZUSTERPLEIN 12

RODERICK WILLIAMS, BARITON

IAIN BURNSIDE, PIANO

THOMAS BEIJER, VERTELLER

Een kleurrijk avontuur over de liefde van een Middeleeuwse ridder die valt voor een prinses: een liedcyclus en theaterstuk ineen.

DIE SCHÖNE MAGELONE

RODERICK WILLIAMS, BARITON

IAIN BURNSIDE, PIANO

THOMAS BEIJER, VERTELLER

GROTE KERKZAAL

20.15 - 21.30 UUR

Dit programma heeft
geen pauze. Na afloop
van het recital wordt
u een gratis drankje
aangeboden.

Johannes Brahms (1833 - 1897)

Die schöne Magelone Op. 33 (*Tieck*)

1. Keinen hat es noch gereut
2. Traun! Bogen und Pfeil
3. Sind es Schmerzen
4. Liebe kam aus fernen Landen
5. So willst du des Armen
6. Wie soll ich die Freude
7. War es dir, dem diese Lippen bebten
8. Wir müssen uns trennen
9. Ruhe, Süßliebchen
10. Verzweiflung
11. Wie schnell verschwindet
12. Muß es eine Trennung geben
13. Sulima
14. Wie froh and frisch
15. Treue Liebe dauert lange

LIEDRECITAL **DIE SCHÖNE MAGELONE**

Dit recital wordt mede mogelijk gemaakt door **Jaap Blauwendraat Pianoservice**

Net als zijn grote voorgangers Schubert en Schumann was **Johannes Brahms** een meester in het intieme liedgenre, dat streeft naar de ultieme verbinding van woord, muziek en emotie. Lange tijd bleef Brahms als liedcomponist verwaarloosd. Pas de laatste decennia deed er zich in de musicologie een kentering voor en wordt Brahms' rijke liederoeuvre eindelijk op waarde geschat. Recente publicaties - Eric Sams' schitterende *The Songs of Johannes Brahms* (2000, Yale University Press) voorop - dragen in belangrijke mate bij tot een dieper en juist begrip van deze schat aan liederen. Een schat die bestaat uit ca. tweehonderd sololiederen verspreid over 31 bundels, twintig duetten en zestig solokwartetten met piano-begeleiding. Brahms componeerde zijn hele leven lang liederen, vanaf zijn jeugd tot in zijn laatste jaren. Tussen het opus 3 van de 21-jarige en het voorlaatste opus 121 - de *Vier ernste Gesänge* - van de 63-jarige ligt een liederoeuvre dat een hechte eenheid van stijl vertoont.

'MINDERE' DICHTERS

Wat ongetwijfeld lang heeft bijgedragen tot de slechte appreciatie van Brahms' liederen, is het hardnekkige vooroordeel dat Brahms geen literaire kennis of slechte smaak zou hebben, omdat hij gedichten van 'mindere' dichters heeft getoonzet. Inderdaad vermeed hij de bekende gedichten en cycli van de Duitse romantiek zoals Goethes *Wilhelm Meister* of *Faust*, of cycli van Heine en Eichendorff, die in de liederen van Schubert en Schumann centraal hadden gestaan. In Brahms' liederoeuvre komen de namen van Goethe, Schiller, Heine en Mörike duidelijk minder aan bod. In plaats daarvan legde Brahms een opvallende voorkeur aan de dag voor onbekende, zogenaamde 'tweederangsdichters' als Paul Heyse, Klaus Groth, Friedrich Halm en Georg Friedrich Daumer. Namen die voor ons vandaag onbekend zijn, maar die in zijn tijd wel aanzien genoten. Een blik in Brahms' bibliotheek leert ons dat hij een zeer brede literaire interesse had en dat hij openstond voor de dichters van zijn eigen tijd. Brahms was zeker kieskeurig wat zijn dichters betreft en hij was steeds op zoek naar hoge literaire kwaliteit, maar die zocht hij niet bij de grote romantische dichters die al zo vaak op geniale wijze door Schubert en Schumann waren getoonzet. Liever koos hij poëzie van dichters die in hun schaduw stonden en die hij met zijn muziek naar een hoger niveau zou optillen.

AUTOBIOGRAFISCH

De keuze van een componist voor bepaalde gedichten hangt uiteraard sterk samen met zijn autobiografie. Zo koos ook Brahms teksten over thema's en gevoelens die voor hem persoonlijk een speciale betekenis hadden. De reeds genoemde auteur Eric Sams wijst op het steeds terugkerende leidmotief van de romantische isolatie. Die is volgens Sams te linken aan Brahms' persoonlijke emotionele 'impasse': zijn vurige liefde voor Clara Schumann en zijn grote bewondering voor Robert Schumann die tegelijk zijn rivaal op het liefdesfront was. Veel liederen van Brahms zijn klaagzangen van eenzaamheid of lamenteren over de onbereikbare geliefde.

WORTAUSDRUCK

Brahms' liedesthetica bereikt ons onder meer langs de geschriften van zijn enige compositieerling Gustav Jenner (1865-1920). Centraal in zijn esthetiek staat het streven naar de ultieme harmonie tussen de muzikale vorm en de poëtische tekst. Aan Jenner legde hij uit aan welke criteria een goed liedcomponist moet voldoen. Talent voor melodie is de eerste vereiste. Onmiddellijk daarna gevolgd door een grondige kennis van het contrapunt. Als allereerste moet men de vocale lijn en de baspartij als contrapuntisch raamwerk componeren. Volgens diverse getuigenissen beoordeelde Brahms een lied door enkel de melodie en de baslijn te bekijken en de middenstemmen af te dekken. Ook tijdens het begeleiden van zangers aan de piano zou Brahms steeds de baslijn benadrukt hebben.

Verdere essentiële criteria luiden dat de muzikale vorm moet corresponderen met de poëtische tekst en dat men steeds rekening moet houden met de structuur en het metrum van het gedicht. Brahms streefde ernaar dat zijn liederen een perfecte spiegel waren van de gedichten, tot in het kleinste detail. Zo had hij veel aandacht voor de interpuncties en de pauzes in de teksten. Zelf declameerde hij de gedichten voortdurend om de pauzes en accenten op de juiste plekken aan te voelen, die op exact dezelfde momenten in de muziek moesten staan. Er zijn notitieboekjes van Brahms bewaard met handgeschreven kopieën van gedichten waarin hij de accenten markeerde en zelfs hier en daar maatstrepen noteerde.

Volgens nog een ander criterium moest de pianopartij onafhankelijk zijn. Muzikale uitbeelding of toonschildering van woorden - door Brahms 'Wortausdruck' genoemd - is toegelaten om belangrijke details te illustreren (bv. het regenmotief in *Regenlied*), maar mag zeker niet het overkoepelende, algemene beeld van het gedicht verstoren.

Uiteraard was het geen sinecure om aan al deze strenge voorschriften tegelijk te voldoen. Ook niet voor Brahms zelf. Hij vernietigde of herwerkte zijn liederen dan ook voortdurend, alvorens hij ze vrijgaf voor publicatie.

VOLKSLIEDIDEAAL

In een brief aan Clara Schumann uit 1860 schreef Brahms: 'Liedcomposities zijn vandaag zozeer op een dwaalspoor terechtgekomen dat je niet sterk genoeg aan je ideaal kunt vasthouden. En dat ideaal is voor mij het volkslied.' Brahms koesterde een grote liefde voor het volkslied, tot aan het einde van zijn leven toen hij zijn *49 Deutsche Volkslieder* uitgaf. Naar eigen zeggen had geen enkel werk hem zoveel plezier gegeven. In zeven bundels verzamelde hij zijn meest geliefde volksliederen, die hij had geput uit verschillende verzamelingen zoals de *Stimmen der Völker in Liedern* van Herder, de bundels van Zuccalmaglio, Kretzschmar en van Erk en Böhme. Uiteraard bleef het niet bij louter ontlenen. Brahms voorzag de volksliederen van een even accurate als sobere begeleiding. Met een minimum aan middelen smeedde hij ze om tot uiterst expressieve kunstliederen. Ook zijn eigen liederen leunen vaak tegen het volkslied aan, met name de eenvoudig zingbare melodie.

STROFISCH GEVARIEERD

Een verdere invloed van het volkslied mag blijken uit Brahms' voorkeur voor de strofische vorm - in elke strofe keert dezelfde muziek terug - die hij ook bij Schubert grondig had bestudeerd. Brahms' liederen zijn zelden strikt strofisch. Hij was een meester in de gevarieerde strofische vorm en ontwikkelde een heel arsenaal aan variatietechnieken om strofen aan te passen, van lichte melodische variaties tot complete herwerkingen van frasen. Het is telkens een wonder wat Brahms bereikt met minieme ingrepen als een eenvoudige syncope, een discreet dissonant akkoord, de plotse schaduw van een mineur, de flits van een majeur-akkoord.

Het mag ondertussen duidelijk zijn dat Brahms' liederen een componist tonen die zeer goed in staat was om een tekst tot leven te brengen met puur muzikale middelen. Daarbij steeds weloverwogen gebruik makend van verschillende parameters: declamatie, melodische lijn, sfeerscheppend piano-intro, de emotionele impact van harmonieën, motivische manipulaties of efficiënt gebruik van pauzes. Al deze aanpakken en technieken maken Brahms' liederen zo rijk en dragen bij tot een rake psychologische portrettering van de personages in de gedichten. Zijn liederen overstijgen het 'op muziek zetten' van de tekst. Het zijn composities 'deren Poesie man ohne die Worte zu kennen, verstehen würde', aldus Robert Schumann in 1853.

DIE SCHÖNE MAGELONE

Johann Ludwig Tieck (1773-1853), geboren in Berlijn, studeerde filosofie en theologie in Göttingen en Erlangen. In Jena ontmoette hij Herder, Friedrich Schlegel en Novalis. Ook Goethe en Schiller behoorden tot zijn kennissenkring. Hij werd snel bekend om zijn vaardigheden als romanschrijver, fabeldichter en auteur van komedies, die hij soms uitbracht onder het pseudoniem Peter Leberecht. Deze Peter Leberecht was tevens de auteur van de eerste versie van *Die wunder-same Liebesgeschichte der schönen Magelone und des Grafen Peter von Provence* uit 1797. Tieck maakte van een overlevering uit een oud 'Volksbuch' een sprookje over een held die avonturen, gevaren, scheiding, schipbreuk en gevangenschap ondergaat en uiteindelijk liefdesgeluk vindt. Het is een vroeg voorbeeld van een romantische novelle, een nieuwe literaire vorm en een van de werken die Tieck roem en erkenning bracht. Het verhaal verscheen later opnieuw in de bundel *Phantasus* uit 1812 en in de verzamelde *Schriften* uit 1828, die Brahms in zijn bezit had.

Tieck verweefde in dit lange verhaal zeventien gedichten, waarvan Brahms er vijftien op muziek zette. Het zijn lyrische rustpunten binnen het epische plot, beschouwingen en gemoedsstemmingen van de held en andere figuren. De liederen zijn op verschillende tijdstippen ontstaan. Brahms begon aan het werk in 1861, maar voltooide het pas in 1868. De cyclus kende aanvankelijk dan ook veel tegenslag. Breitkopf & Härtel, de eerste uitgever die Brahms benaderde,

weigerde het uit te geven, waarschijnlijk omwille van de hoge moeilijkheidsgraad. Ook talrijke tenoren en baritons lieten het werk links liggen omdat het te hoge eisen stelt, zowel vocaal als pianistiek. Maar dit is niet de enige reden waarom de cyclus nooit dezelfde bekendheid kreeg als Schuberts *Die schöne Müllerin* of *Winterreise*. Wanneer deze liedcycli in hun volledigheid worden uitgevoerd, is er een duidelijke verhaallijn. De verhalen ontvouwen zich tegelijk met de muziek. Dit is niet het geval bij *Die schöne Magelone*, wat een reeks romances is zonder onmiddellijk herkenbaar verhalend verband. Zelfs een vertaling van de gezongen teksten verklaart onvoldoende hun betekenis in de context van het verhaal.

Een brief van Brahms uit 1875 aan zijn uitgever Rieter-Biedermann toont aan dat Brahms echter niet wilde dat de volledige tekst van Tieck bij zijn liederen werden afgedrukt: 'Meine Magelone Musik hat nun einmal durchaus nichts mit dem Phantasmus und der Liebesgeschichte vom Peter zu tun. Ich habe wirklich bloß die Worte in Musik gesetzt und es geht niemand dabei die Landschaft oder das Hospital oder sonst was an....'

Brahms had ook nooit de bedoeling alle liederen op een avond te laten uitvoeren. Hij verkoos zelfs om niet meer dan drie van zijn eigen liederen te horen op een concert. Dit moet men ook zien in de tijdsgeest: de integrale uitvoering van liedcycli was überhaupt nog niet gangbaar in het openbare concertleven van de negentiende eeuw en is pas een verworvenheid van de twintigste eeuw. Hoewel Brahms *Die schöne Magelone* dus nooit heeft geschreven met de bedoeling als een hechte cyclus met gesproken teksten op een avond uit te voeren, is het wel degelijk zinvol om de teksten van Tieck eraan toe te voegen voor een beter begrip van de liederen. Vooral omdat het sprookje van Tieck vandaag de dag niet meer vanzelfsprekend bekend is bij de toehoorders.

HET VERHAAL

De jonge graaf Pieter uit de Provence wordt in Napels verliefd op de wondermooie dochter van koning Magelon. Het liefdesgeluk van Pieter en Magelone wordt echter verstoord, wanneer zij vernemen dat Magelone moet trouwen met de heer van Carpone. Ze vluchten in de nacht. Vanaf dat moment wordt het verhaal nog een stuk avontuurlijker. Een raaf steelt hun ringen en vliegt ermee over de zee. Pieter wil hem volgen in een kleine boot, een reis die hem naar het Oosten voert. Daar wordt Sulima, de dochter van de Sultan, verliefd op hem - *Geliebter, wo zaudert dein irrender Fuß?* - terwijl Magelone onderdak vindt in een afgelegen hut van schapenhoeders, bij een oud koppel dat doet denken aan Philemon en Baucis. Na lange zwerftochten wordt Pieter aan boord genomen van een westers schip, dat hem achterlaat op een zogezegd verlaten eiland. Pieter ontmoet er een oude schapenhoeder - de gastheer van Magelone. Na een reeks van misverstanden en verwarrende gebeurtenissen vinden de twee geliefden elkaar terug: *Treue Liebe dauert lange*.

Chloë Herteleer

Jaap Blauwendraat
www.pianoservice.nl

verzorgt al uw
piano- en vleugelvragen

Al 30 jaar dé pianospecialist voor Midden Nederland.
Voor stemmen, onderhoud, reparatie, verbetering van
speelaard en vervoer. Vakbekwaam én klantgericht.
Met een ruime voorraad piano's en vleugels voor
leerling en professional.

- gecertificeerd pianostemmer
- all-round pianotechnicus
- specialist in precisietechniek
- zorgvuldig en betrouwbaar

06 212 688 71 / 0343 76 41 00
info@pianoservice.nl / www.pianoservice.nl

VvPN
CERTIFIED
PIANO TUNER

PTDAE

WIJ LEIDEN
VAKMENSEN OP

h
Erkend leerbedrijf

VAN DAG TOT DAG

PROGRAMMA VRIJDAG 20 MEI 2022

10.15 - 13.00 UUR

MASTERCLASS ELLY AMELING

MASTERCLASS / GROTE KERKZAAL, ZUSTERPLEIN 12

10.15 - 13.00 UUR

MASTERCLASS RODERICK WILLIAMS

MASTERCLASS / KLEINE KERKZAAL, ZUSTERPLEIN 20

14.00 - 16.45 UUR

MASTERCLASS ELLY AMELING

MASTERCLASS / GROTE KERKZAAL, ZUSTERPLEIN 12

14.00 - 16.45 UUR

MASTERCLASS RODERICK WILLIAMS

MASTERCLASS / KLEINE KERKZAAL, ZUSTERPLEIN 20

14.15 - 15.45 UUR

MENDELSSOHN, SCHUMANN, BRAHMS: DUETTEN & BRAHMS EN VROUWELIJKE TIJDGENOTEN

ZELF ZINGEN / TORENLAAN THEATER, TORENLAAN 38

HENRIETTE SCHENK, ZANGDOCENT

GILBERT DEN BROEDER, PIANO

HETTY GEHRING, ZANGDOCENT

GILBERT DEN BROEDER, PIANO

Presentatierecitals masterclass voor gevorderde
amateurzangers.

17.00 - 18.00 UUR

HOE KRIJGT EEN LIED VLEUGELS

TALKSHOW / KLEINE KERKZAAL, ZUSTERPLEIN 20

RODERICK WILLIAMS, BARITON - COMONIST

ROBERT HOLL, BAS-BARITON - COMONIST

HENK NEVEN, BARITON - GESPREKSLEIDER

HANS EIJSACKERS, PIANIST - GESPREKSLEIDER

M.M.V. **EEN JONGE ZANGER EN PIANIST**

Hoe krijgt een lied vleugels? Een gesprek over het
creatieve proces.

17.00 - 18.00 UUR

OPEN PODIUM

ZELF ZINGEN / TORENLAAN THEATER, TORENLAAN 38

ANNELIES VAN GERVEN, ZANGDOCENT

BAS VERHEIJDEN, PIANO

Amateurzangers schitteren zelf op het festivalpodium!

20.15 - 22.00 UUR

DORT LIEGT EIN ROTBLÜHENDER GARTEN

LIEDRECITAL / GROTE KERKZAAL, ZUSTERPLEIN 12

LOUISE ALDER, SOPRAAN

JAMES BAILLIEU, PIANO

Een programma waarin het lied vleugels krijgt in
dromen van verre oorden in een exotische en
sprookjesachtige sfeer.

TALKSHOW **HOE KRIJGT EEN LIED VLEUGELS**

HOE KRIJGT EEN LIED VLEUGELS

RODERICK WILLIAMS, BARITON / COMONIST

ROBERT HOLL, BAS-BARITON / COMONIST

HENK NEVEN, BARITON / GESPREKSLEIDER

HANS EIJSACKERS, PIANIST / GESPREKSLEIDER

M.M.V. EEN JONGE ZANGER EN PIANIST

KLEINE KERKZAAL

17.00 - 18.00 UUR

Tijdens het festival hoort u de mooiste liederen, maar hoe komen die tot stand? Welke artistieke mogelijkheden en uitdagingen komt een componist tegen? Wat inspireert? Wanneer is een lied 'goed' of 'af'? Hoe ga je om met de grote tradities in de liedkunst die er zijn? Kortom, hoe krijgt een (nieuw) lied vleugels? Over deze en andere vragen gaat deze talkshow, waarin Henk Neven en Hans Eijsackers in gesprek gaan met Robert Holl en Roderick Williams. Zij maken u deelgenoot van het creatieve proces dat voorafgaat aan het in klank samengaan van tekst en muziek.

U krijgt een werkelijk kijkje in de festivalkeuken, want in opdracht van het festival componeerde Meriç Artaç het verplichte werk voor de deelnemers aan het Young Artist Platform. Mocht u het nog niet gehoord hebben, dan hebt u vanmiddag de kans te horen hoe een jonge componist Heine's *Auf Flügeln des Gesanges* verklankte.

Bovendien hebt u daarnaast de zeldzame kans om Robert Holl en Roderick Williams - beiden zanger én componist - aan het woord te horen. Als uitvoerend musici kunnen zij een bijzonder licht laten schijnen op het schrijven van liederen.

© Meriç Artaç, Nine IJff / Roderick Williams / Robert Holl, Benjamin Ealovega / Henk Neven - Hans Eijsackers:
Marco Borggreve

DORT LIEGT EIN ROTBLÜHENDER GARTEN

LOUISE ALDER, SOPRAAN
JAMES BAILLIEU, PIANO

GROTE KERKZAAL
20.15 - 22.00 UUR

Georges Bizet (1838-1875)

Chant d'amour Op. 21/17 (uit: *Vingt mélodies pour chant et piano*; Lamartine)
Ouvre ton coeur - Bolero (uit: *Seize mélodies pour chant et piano nr. 2*; Delâtre)
Adieux de l'hotesse arabe Op. 21/4 (uit: *Vingt mélodies pour chant et piano*; Hugo)
La coccinelle Op. 21/16 (uit: *Vingt mélodies pour chant et piano*; Hugo)

Maurice Ravel (1875-1937)

Shéhérazade (*Klingsor*)
I. Asie
II. La flûte enchantée
III. L'indifférent

Pauze

Sergei Rachmaninov (1873-1943)

6 Romances Op. 38
Ночью в саду у меня (Noč'ju v sadu u menja) - 's Nachts in mijn tuin (*Isahakian*)
К ней (K nej) - Aan haar (*Bely*)
Маргаритки (Margaritki) - Madeliefjes (*Severyanin*)
Крысолов (Krysolov) - De Rattenvanger (the Pied Piper) (*Bryusov*)
Сон (Son) - Een droom (*Sologub*)
Ay! (Au!) - A-oe! (*Balmont*)

Felix Mendelssohn Bartholdy (1809-1847)

Gruß Op. 19/5 (*Heine*)
Auf Flügeln des Gesanges Op. 34/2 (uit: *Sechs Gesänge*; Heine)
Neue Liebe Op. 19/4 (uit: *Sechs Gesänge*; Heine)

Olivier Messiaen (1908-1992)

Trois Mélodies
Pourquoi? (*Messiaen*)
Le Sourire (*Sauvage*)
La fiancée perdue (*Messiaen*)

Erik Satie (1866-1925)

Trois mélodies
I. La statue de bronze (*Fargue*)
II. Daphnéo (*Godebska*)
III. Le chapelier (*Chalupt*)

LIEDRECITAL **DORT LIEGT EIN ROTBLÜHENDER GARTEN**

Dit recital wordt mede mogelijk gemaakt door **Broekhuis - partner in mobiliteit**

In *Chant d'amour* van **Georges Bizet** laat elk woord, elke ademhaling van de geliefde het hart sneller kloppen. De innerlijk gevoelde passie is in de piano-begeleiding met voortdurend repeterende noten duidelijk voelbaar. De passie is zo mogelijk nog heftiger aanwezig in *Ouvre ton coeur - Bolero*. Het afgemeten dwingende ritme van de Spaanse Bolero roept hier meteen de sfeer van de opera *Carmen* in herinnering.

Adieux de l'hotesse arabe - op tekst van Victor Hugo - is een verhalend lied over het afscheid van een jonge reiziger die op andere plaatsen ongetwijfeld ook liefjes heeft. Het lied eindigt met een coloratuur op de woorden 'souviens-toi!' - vrij vertaald: 'vergeet mij niet!' - die als een oorwurm aan de reiziger zal blijven kleven.

Eveneens op tekst van Victor Hugo is *La coccinelle*: het lieveheersbeestje. Dit insect houdt de hoofdpersoon in het gedicht een spiegel voor: insecten zijn immers wezens van God, terwijl de domheid mensen toebehoort. De lichtvoetige en humoristische zetting van Bizet kent een koraalachtig moment: uiteraard daar waar over de wezens van God gesproken wordt.

Maurice Ravel en Tristan Klingsor (pseudoniem voor de dichter, schilder en musicus Léon Leclère) waren beiden betrokken bij een groep (avant-garde) kunstenaars en kunstliefhebbers die zichzelf 'Les Apaches' noemden. De groep kende geen formele samenstelling. Liefde voor kunst en cultuur in de breedste zin bracht de leden samen. Bij het ontstaan van de groep in 1902-1903 speelde de bewondering voor Debussy's opera *Pelléas et Mélisande* en een fascinatie voor de cultuur uit het Verre Oosten en Rusland een belangrijke rol, maar ook bewondering voor het werk van bijvoorbeeld de schilders Cézanne en Van Gogh en de dichters Rimbaud en Verlaine. Andere 'Apachianen' waren onder meer Manuel de Falla, Igor Stravinsky en de schilder Paul Sordes. Meer dan tien jaar kwam de groep wekelijks bij elkaar om te discussiëren, elkaars werk te beluisteren/bekijken en elkaar te inspireren. De Eerste Wereldoorlog zou een einde maken aan deze bijeenkomsten.

Shéhérazade is een kleine, maar fascinerende, cyclus van drie liederen die in eerste instantie voor zangstem en orkest schreven zijn. Rasinstrumentator Ravel wist de mysterieuze sfeer vol verlangen - die door de gedichten van Klingsor wordt opgeroepen - een betoverende extra laag mee te geven. De componist maakte óók een versie met pianobegeleiding waarin de bezwerende kracht van de muziek nauwelijks aan kracht inboet.

Asie is het lange openingslied van de cyclus, waarin de wonderlijke lokroep van alles dat Oosters is - van Persië tot China - in een dromerig ideaalbeeld wordt gevangen. Het is een mijmering over het verloop van een imaginaire reis langs deze verre oorden die iedereen meevoert. In *La flûte enchantée* brengt een kwinkelerende fluit een liefdesgroet van een onbereikbare geliefde. Tederheid op gedwongen afstand, die volstrekt invoelbaar gemaakt wordt door de noten van

LIEDRECITAL **DORT LIEGT EIN ROTBLÜHENDER GARTEN**

Ravel. *L'indifférent* handelt over de ondefinieerbare, maar daarmee in het geheel niet afwezige aantrekkingskracht van een schone uit een andere, onbereikbare cultuur.

Verlangen speelt ook een grote rol in de 6 *Romances* die **Sergei Rachmaninov** in 1916 schreef voor de extravagante, in Kiev geboren sopraan Nina Koshetz. Een grootheid die velen in vervoering wist te brengen, waaronder Rachmaninov dus. Koshetz maakte wereldwijd naam met liedrepertoire - vaak begeleid door de nog jonge Vladimir Horowitz - en opera. Rachmaninov en Koshetz ontmoetten elkaar in 1915 en er ontstond een korte stormachtige relatie tussen hen, die zijn artistieke weerslag vond in de 6 *Romances*. Een eenmalige concerttour van Koshetz met Rachmaninov als begeleider volgde, maar om een schandaal te voorkomen werd de relatie tussen Koshetz en de twintig jaar oudere en getrouwde componist verbroken. Ze zouden elkaar daarna zelden meer zien.

Muzikaal gezien bouwt Rachmaninov in de liederen voort op Russische liedtraditie die door Glinka, Moessorgski en Tchaikovski was opgebouwd, maar voegt daar zijn eigenzinnige, eigen klankesthetiek aan toe. Zangstem en piano zijn volledig gelijkwaardig met elk hun eigen melodische lijnen die op cruciale momenten samenkomen in sterk gekruide harmonieën. Elk lied kent zijn eigen tekstdichter, allen behorend tot het 'Zilveren tijdperk' van de Russische poëzie.

Het eerste lied 's *Nachts in mijn tuin* verhaalt over de bittere nachtelijke tranen van de treurwilg in de tuin die gedroogd zullen worden door de maagdelijke kracht van het ochtendgloren. Het doorbreken van het ochtendlicht zorgt voor een stralende climax. *Voor haar* is een lied vol verlangen naar de geliefde. De armen worden er hoorbaar naar uitgestrekt, maar de geliefde is onbereikbaar, want verzwolgen. *Madeliefjes* is een liefdeslied in optima forma. De aarde wordt verzocht om de bloeiende madeliefjes met dauwsappen te voeden om ze blijvend te laten stralen. De parelende trillers in de rechterhand van de piano zijn de dauwdruppels die de bloemen geven wat ze verlangen. Lichtvoetig is *De rattenvanger* die met zijn verleidelijke spel en speelsheid de ene na de andere jongedame weet te verleiden om haar toe te kunnen voegen aan zijn veroveringslijst. *De Droom* bezingt de geneugten van de droom die ons met onbegrijpelijke lichtheid en gemak kan meevoeren. Zinsbegoochelend is de pianobegeleiding rond de lyrische zanglijnen in dit lied, het is een droom op zich. *A-oo* is een roep, een vergeefse roep om een geliefde die het hart op hol heeft gebracht. Na de roep weerklinkt slechts de echo van de eigen stem in de heuvels, de liefde wordt niet meer beantwoord. Dit dramatische moment wordt natuurlijk groots uitgemeten door Rachmaninov, het besef dat het antwoord niet meer zal komen zorgt voor vertwijfeling en stilte aan het slot.

Auf Flügeln des Gesanges, *Gruß* en *Neue Liebe* zijn sprookjesachtige zettingen van gedichten van Heine. Zonder twijfel het bekendste en meest geliefde lied van **Felix Mendelssohn-Bartholdy** is *Auf Flügeln des Gesanges*. Liefdespoëzie in optima forma die door Mendelssohn van een barcarolle is voorzien die verwijst naar de 'heil'gen Stromes Well'n' in de tekst. *Gruß* heeft door zijn frisse eenvoud van dit strofisch kleinood in Duitsland min of meer de status van volkslied. *Neue*

Liebe uit dezelfde bundel roept de feeëriekke sfeer van *A Midsummer Night's Dream* op. Mendelssohn geeft aan de ongewisheid van de laatste strofe een spannende muzikale draai.

Eigen gedichten liggen aan de basis van de drie liederen van **Olivier Messiaen** op dit programma. Twee daarvan komen uit *Trois mélodies*, liederen die geschreven zijn in 1930, het jaar dat de componist zijn conservatoriumstudie in Parijs voltooide. Het idioom van Debussy en Satie is dan hoorbaar opgeslagen in het geheugen van de componist, maar toch hebben de liederen iets geheel eigens, en dat heeft niet alleen met de tekst te maken. Complexe akkoorden in de rechterhand van de piano werpen een blik vooruit in de richting waarin de componist zich zou gaan ontwikkelen.

La fiancée perdue heeft een scherp contrast tussen de opening en het slot. Een extatisch begin bezingt de bruid in al haar glorie. Een scherpe cesuur volgt, de bruid is getuige de liedtitel verloren, een gebed voor haar zielenheil volgt. Dit gebed is voorzien van een even verstilde als betoverende begeleiding vol spannende akkoordprogressies die dus al vooruitwijzen naar het latere werk van de componist. *Pourquoi?* werpt slechts vragen op. Waarom beleeft de vragensteller geen plezier aan de vogels, de lucht en het water, waarom niet aan de seizoenen? Waarom? Het commentaar van de componist zelf wordt geleverd in de discant van de piano. Maar op de immer repeterende vraag 'Waarom?' heeft de componist uiteindelijk ook geen antwoord en aldus eindigt het lied ook muzikaal gezien in een vraagteken.

Bail avec Mi is het openingslied uit de cyclus *Chants de terre et de ciel* uit 1938. Het lied is opgedragen aan de violiste Claire Delbos, de eerste vrouw van de componist. 'Mi' was het koosnaampje dat Messiaen voor haar gebruikte. De fysieke, maar ook spirituele verbondenheid tussen componist en geliefde wordt bezongen. De lyrische, maar ook hortende vocale lijn wordt op hoogst individualistische wijze becommentarieerd en onderbroken door de begeleiding. Toch ontstaat er een groeiende eenheid in hun verscheidenheid.

Een lichtvoetig slot aan dit recital komt met muziek van de eigenzinnige **Erik Satie**. Satie werkte onder meer als barpianist in een artiestencafé in Montmartre waar hij lichte muziek speelde. Deze achtergrond is in *Trois mélodies* zeker terug te horen. In *La statue de bronze* waan je je muzikaal gezien zo in het variététheater. Bij die sfeer sluit de licht absurdistische tekst over een kikker die er genoeg van heeft een standbeeld te zijn, naadloos aan. Ook *Daphnéo* zou niet misstaan in het theater. De tekst - van de 17-jarige dochter van een vriend van Satie - rept over een niet bestaande vogelboom met huilende vogels als vruchten. Tot slot komen we in het humoristische *Le chapelier* te weten waarom het horloge van de hoedenmaker drie dagen achterloopt: hij heeft er broodkruiden laten vallen. Zelfs het dopen in thee wil het uurwerk maar niet op gang brengen.

Robert Andriessen

ONS BREDE REPERTOIRE...

Goed op elkaar afgestemd, vormen de modellen van Broekhuis Zeist een geïlied arrangement.

BROEKHUIS
beweegt mensen

Broekhuis Zeist
Blanckenhagenweg 4-6
(T) 030 - 753 33 50

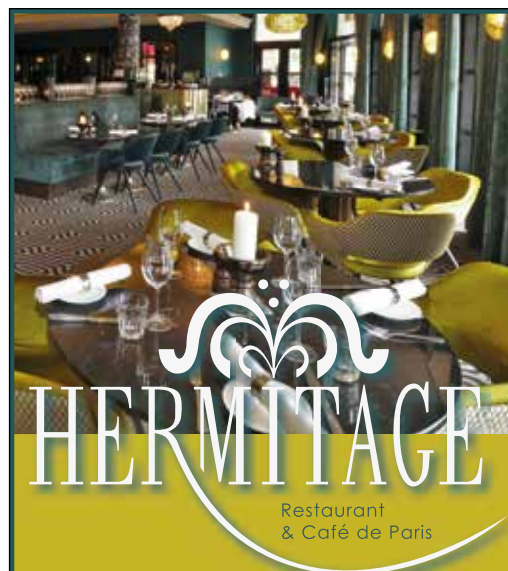
broekhuis.nl

Voor de smakelijke onlijsting van uw verjaardag, receptie, high tea of ander evenement!!

SMAAK van DAAN
puur genieten

Tasaten, lunch, high tea, confituren, likeuren, sappen en nog veel meer!

Smaak van Daan - Broedplein 19, Zeist
- T: 06-26682333 - www.smaakvandaag.nl

HERMITAGE

Restaurant
& Café de Paris

Een feest voor de zintuigen!

Het Rond 7, 3701 HS Zeist, t. 030 - 69 33 159
www.hermitage-zeist.nl

Onderdeel van 'Oud London Horeca Groep'

Bloemen zijn onze passie, deze delen wij graag met u!

margriet
BLOEMBINDERS ZEIST

www.margrietzeist.nl 030-692 20 02

Invitation au voyage;
'La, tout n'est qu'ordre et beauté,
luxe, calme et volupté'
-Charles Baudelaire-

WIJNKOPERIJ
DE WITTE OS
www.dewitteos.nl

Mont Ventoux, le terroir, les grapes & l'hommes

VAN DAG TOT DAG

PROGRAMMA **ZATERDAG 21 MEI 2022**

12.00 - 14.00 UUR **PRESENTATIARECITAL MASTERCLASS**
LIEDRECITAL / GROTE KERKZAAL, ZUSTERPLEIN 12
ALLE DEELNEMENDE **DUO'S** VAN DE **MASTERCLASS**
Presentatierecital van de mastercourse voor
(pre)professionele liedduo's.

13.45 - 14.15 UUR **IM FREIEN ZU SINGEN**
FESITVALKOOR / ZUSTERPLEIN
INGE VAN KEULEN, KOORDIRIGENT

14.30 - 15.45 UUR **POËTISCH PERZIË & BRAHMS:
OVER LIEFDE VERLANGEN EN DROMEN**
ZELF ZINGEN / KLEINE KERKZAAL, ZUSTERPLEIN 20
ROBBERT MUUSE, ZANGDOCENT
MICHA VAN WEERS, PIANODOCENT
ANNELIES VAN GERVEN, ZANGDOCENT
LIDWIEN BOUMANS, PIANODOCENT
Presentatie masterclass voor gevorderde amateurduo's.

15.00 - 15.30 UUR **IM FREIEN ZU SINGEN**
FESITVALKOOR / WALKARTPARK
INGE VAN KEULEN, KOORDIRIGENT

16.00 - 18.00 UUR **WINNAARSRECITAL**
LIEDRECITAL / GROTE KERKZAAL, ZUSTERPLEIN 12
KAROLA PAVONE, SOPRAAN
BORIS RADULOVIĆ, PIANO
MAGNUS WALKER, TENOR
EUNJI HAN, PIANO

16.45 - 17.30 UUR **MASTERCLASS SCHUBERT:
VAN ZWERVEN VERLANGEN EN DROMEN**
OPENBARE MASTERCLASS AMATEURZANGERS
KOETSHUYS, ZUSTERPLEIN 2
MAARTEN KONINGSBERGER, BARITON
BAS VERHEIJDEN, PIANO
Presentatierecital masterclass gevorderde amateurs.

20.15 - 22.00 UUR **AUF FLÜGELN DES GESANGES**
ENSEMBLERECITAL / GROTE KERKZAAL,
ZUSTERPLEIN 12
ELLEN VALKENBURG, SOPRAAN
ROSANNE VAN SANDWIJK, MEZZOSOPRAAN
PETER GIJSBERTSEN, TENOR
RODERICK WILLIAMS, BARITON
HENK NEVEN, BARITON
HANS EIJSACKERS, PIANO
IAIN BURNSIDE, PIANO
RUYSDAEL KWARTET
Liederen van Mendelssohn, Schubert en Brahms
in een kamermuzikale jas gestoken. Een recital
met een twist.

AN DIE FERNE

MAGNUS WALKER, TENOR
EUNJI HAN, PIANO

**WINNAARS YOUNG ARTIST PLATFORM
OXFORD 2021**

GROTE KERKZAAL / 16.00 - 18.00 UUR

WINNAARSRECITAL **YOUNG ARTIST PLATFORM**

Franz Schubert (1797 - 1828)

An die Entfernte D 765

Willkommen und Abschied D 767

Nachtstück D 672

Schwanengesang D 744

Johannes Brahms (1833 - 1897)

Nachklang Op. 59/4

An eine Äolsharfe Op. 19/5

Wie Melodien Op. 105/1

Ludwig van Beethoven (1770 - 1827)

An die ferne Geliebte (1816) Op. 98

1. Auf dem Hügel sitz ich spähend

2. Wo die Berge so blau

3. Leichte Segler in den Höhen

4. Diese Wolken in den Höhen

5. Es kehret der Maien, es blühet die Au

6. Nimm sie hin denn, diese Lieder

Een eenzame wandelaar, verlangend starend in de verte, te midden van de natuur. Met zijn rug naar de mensheid toegekeerd, zijn gezicht niet zichtbaar. Wie deze eenzame wandelaar is, zal ons nooit helemaal duidelijk worden. Hij is niet meer bij ons, hij is op weg naar andere oorden, welke dat ook moge zijn. Zijn vertrek is zelfgekozen of gedwongen, zijn liefde laat hij achter.

Het schilderij van Caspar David Friedrich waarop dit tafereel is te zien is de romantiek ten voeten uit, het is als een lied van **Franz Schubert** in penseelstreken opgetekend. *An die Entfernte* is een lied dat de wandelaar van Friedrich in gedachte zou kunnen hebben. Goethe schreef het na zijn terugkeer uit Italië, mogelijk met Charlotte von Stein in gedachten. Aansluitend bij deze tekst laat Schubert het tempo vertragen in het middendeel, de afsluitende strofe is onrustig, vol 'Sehnsucht'.

Nog meer onrust klinkt er in *Willkommen und Abschied*, eveneens van de hand van Goethe. De ik-figuur kent een groot geluk: hij verlaat dan wel zijn geliefde, maar hij is zelf ook een geliefde. Hij laat iemand achter die naar hém verlangt. Toch gaat de dichter op weg, hij kent geen rust

Die rust vindt hij uiteindelijk in de nacht; in de romantiek vaak een metafoor voor de dood. In *Nachtstück* is van een metafoor geen sprake, hier wordt zonder vrezen de rust van de dood bezongen. Mayrhofer schreef dit gedicht in 1819 toen hij met Schubert samenwoonde en werkte: '... und die Liebe für Dichtung und Tonkunst machten unser Verhältniß inniger: ich dichtete, er komponierte,

WINNAARSRECITAL YOUNG ARTIST PLATFORM

was ich dichtete und wovon Vieles seinen Melodien Entstehung, Fortbildung und Verbreitung dankt'. Deze samenwerking mocht niet verhinderen dat Mayrhofer later zelfmoord pleegde.

Waar in *Nachtstück* nog een nieuwe lente gloort met groene weiden, is daar in *Schwanengesang* geen sprake van. Het leven staat al stil in het gedicht, de muziek laat Schubert dematerialiseren tot pure verstilling. Had het te maken met de grote emotionele crisis waar Schubert onder leed, in het begin van de jaren '20 van de 18e eeuw toen dit lied ontstond?

In *Nachklang* van **Johannes Brahms** worden tranen met regendruppels vergeleken, er lijkt sprake van groot maar verder niet nader benoemd verlies. In *An eine Äolsharfe* rouwt iemand om het verlies van een jongeman, gaat het hier om de jongere broer van dichter Edward Mörike?

Gevoelens laten zich moeilijk vangen, stelt de dichter Klaus Groth in *Wie Melodien*. Wie ze in woorden probeert te vatten, kan er niet te dichtbij komen, want dan is het als mist die oplost. Dat maakt het dichten voor een poëet tot een hachelijk zaak, maar Klaus Groth probeert het toch en Brahms zet het op prachtige melodieuze lijnen. Alleen als in de tweede strofe de 'Nebelgrau' opdoemt, lijkt de melodie tot stilstand te komen.

An die ferne Geliebte is een van de eerste liedcycli die geschreven is. **Ludwig van Beethoven** bereidt hier de weg voor werken als *Winterreise* en *Die schöne Müllerin*. Maar anders dan deze liedcycli, waarin elk lied een afgerond geheel is, verbindt Beethoven de liederen met elkaar door korte tussenspelen toe te voegen. Bovendien liet hij in het laatste lied materiaal uit het eerste lied terugkomen, waarmee de cirkel weer rond is.

De jonge student medicijnen Alois Isidor Jeitteles schreef zes gedichten die romantisch van opzet zijn: alle liederen zijn strofisch en bevatten vele verwijzingen naar de natuur, terwijl er gepeinsd wordt over de liefde. In het eerste lied zit een eenzame dichter op een heuvel en kijkt naar de verte, terwijl hij naar zijn geliefde verlangt. Hij vindt troost in de ongerepte natuur, waar in het tweede en derde lied achtereenvolgens blauwe bergen en een beekje opduiken en in het vierde lied wolken en vogels. Maar de terugkeer van de lente - op zich een groots moment - maakt de dichter bedroefd. Van hereniging zal geen sprake meer zijn. Bij wijze van liefdesverklaring biedt de dichter deze zes liederen aan zijn geliefde aan. Er gaan wel stemmen op dat Beethoven hiermee zijn onsterfelijke liefde die hij in een brief uit 1812 benoemde, wilde bezingen. Maar *An die ferne Geliebte* dateert van ruim vier jaar later. Bovendien, Beethoven droeg de liederen op aan Franz Joseph Lobkowitz, wiens vrouw juist enige maanden eerder was overleden. Wellicht is zij die 'ferne Geliebte'?

Susan Dorrenboom

CETTE NUIT, J'AI RÊVÉ ...

KAROLA PAVONE, SOPRAAN
BORIS RADULOVIĆ, PIANO

WINNAARS YOUNG ARTIST PLATFORM
ZEIST 2021

Clara Schumann (1819 - 1896)

Lorelei (*Heine*)

Sie liebten sich beide Op. 13/2 (*Heine*)

Ich stand in dunklen Träumen Op. 13 nr. 1 (*Heine*)

Rita Strohl (1865-1941)

uit: Bilitis (*Louys*)

Le sommeil interrompu

La flute de Pan

La Chevelure

Le Serment

Olivier Messiaen (1908 - 1992)

La fiancée perdue (uit: *Trois mélodies*; Messiaen)

Bail avec Mi (uit: *Chants de terre et de ciel*; Messiaen)

Pourquoi? (uit: *Trois mélodies*; Messiaen)

August Bungert (1845-1915)

Warum sind denn die Rosen so blass? Op. 11/1 (uit: *Junge Leiden*; Heine)

Glück Op. 4/6 (*Eichendorff*)

Reinigung Op. 12/2 (*Heine*)

Clara Wieck was een begenadigd pianiste en een veelbelovend componiste toen zij - ondanks hevige tegenwerking van haar vader - haar huwelijksplannen met Robert Schumann doorzette. Voor veel zeer getalenteerde vrouwen betekende een huwelijk in de negentiende eeuw het einde van een veelbelovende carrière, zo niet voor Clara Schumann. En gelukkig maar. Clara was een veel beter pianist dan haar echtgenoot en daarmee onder meer onder de indruk van het pianowerk van haar man. Maar Robert was zelf ook een warm pleitbezorger van het werk zijn echtgenote en bleef haar constant stimuleren om vooral te blijven componeren en zette zich bovendien in om haar werk ook uitgegeven te krijgen. Daarmee toonde Robert zich op de keper beschouwd geëmancipeerder dan Clara zelf, die de kwaliteit van haar eigen werk ten onrechte bleef bagatelliseren.

Clara en Robert hielden een gezamenlijke bundel bij waarin zij poëzie verzamelden die zij geschikt achtten om liederen op te componeren. Hoe belangrijk de strekking en juiste interpretatie van teksten voor Clara waren, beschreef zij in een dagboekfragment. Daarin stelde zij vast dat veel zangers een pover tekstbegrip tonen en zich ten onrechte vooral focussen op de vocale lijnen. In *Lorelei* laat Clara Schumann tekstexpressie en muzikale expressie op indringende wijze samenvloeien. De uiterst virtuoze pianobegeleiding met een aaneenschakeling van triolen verradt de pianovirtuoso's in Clara, maar zij stelt die virtuositeit geheel ten dienste van het drama dat zich op de beroemde tekst van Heine in pakweg twee minuten als een mini-opera ontplooft.

De tragiek van wederzijds niet erkende liefde in *Sie liebten sich beide* wordt door Clara Schumann op een even eenvoudige als effectieve manier onderstreept met een wiegende beweging die hapert en maar niet op gang wil komen. Even tragisch is de derde Heine-tekst die Clara inspireerde: een blik op het portret van een verloren liefde laat de tranen de vrije loop.

Al snel viel Pierre Louÿs door de mand toen hij in 1894 een bundel van 143 gedichten liet publiceren onder de naam *Bilitis* als zijnde een verzameling oude Griekse gedichten. Hij wilde doen geloven dat de gedichten van Bilitis waren, een dichteres die zou hebben geleefd in de tijd van Sappho. Wie de werkelijke dichter was werd al snel duidelijk, maar de sensuele, erotisch geladen gedichten vielen desondanks zeer in de smaak en inspireerden onder meer componisten, waaronder Claude Debussy, maar ook Rita Strohl.

Wie, **Rita Strohl**? Nooit van gehoord? Heel vreemd is dat niet, want deze Franse pianiste en componiste is danig in vergetelheid geraakt. Toch was Rita Strohl rond 1900 een gevestigde naam in het Parijse muziekleven. Componisten als Franck, Fauré en Duparc prezen haar werk zeer, maar na de Eerste Wereldoorlog raakte ze in vergetelheid. De afgelopen tien jaar groeit de belangstelling voor haar werk langzaam maar zeker. Een aantal kamermuziekwerken is inmiddels opgenomen, uitgebracht en met enthousiasme ontvangen.

Ook is er een heruitgave gerealiseerd van Strohls *Poème en 12 Chants, Extrait Des Chansons De Bilitis*, een bundel die in 1898 in druk verschenen was. De bundel bevat dus twaalf liederen op een selectie van gedichten uit *Bilitis*, een aantal van deze twaalf gedichten is ook door Debussy getoonzet.

Karola Pavone en Boris Radulović breken een lans voor de in hun ogen onterecht vergeten liederen van Strohl. Vier van de twaalf liederen van *Bilitis* staan op het programma, het belooft een bijzondere ervaring te worden. Hoe ze klinken is nog een verrassing, want voor zover bekend is er nog geen opname van de werken beschikbaar. Afgaande op de al wel opgenomen kamermuziek, is het werk met een grote lyrische kracht die past in de laat Frans-romantische idioom van Franck, Fauré en Saint-Saëns. Dit in combinatie met de de zwoel-erotische lading van gedichten als *La flûte de Pan* en *La chevelure* zou wel eens een betoverde combinatie kunnen opleveren.

Eigen gedichten liggen aan de basis van de twee liederen uit *Trois mélodies* van **Olivier Messiaen** die vandaag worden uitgevoerd. De liederen zijn geschreven in 1930, het jaar dat de componist zijn conservatoriumstudie in Parijs voltooide. Het idioom van Debussy en Satie is dan hoorbaar opgeslagen in het geheugen van de componist, maar toch hebben de liederen iets geheel eigens, en dat heeft niet alleen met de tekst te maken. Complexe akkoorden in de rechterhand van de piano werpen een blik vooruit in de richting waarin de componist zich zou gaan ontwikkelen.

La fiancée perdue kent binnen het lied een scherp contrast tussen de opening en het slot. Een extatisch begin bezingt de bruid in al haar glorie. Een scherpe cesuur volgt, de bruid is getuige de liedtitel verloren, een gebed voor haar zielenheil volgt. Dit gebed is voorzien van een even verstilde als betoverende begeleiding vol spannende akkoordprogressies die dus al vooruitwijzen naar het latere werk van de componist. *Pourquoi?* werpt slechts vragen op. Waarom beleeft de vragensteller geen plezier aan de vogels, de lucht en het water, waarom niet aan de seizoenen? Waarom? Het commentaar van de componist zelf wordt geleverd in de discant van de piano. Maar op de immer repeterende vraag 'Waarom?' heeft de componist uiteindelijk ook geen antwoord en aldus eindigt het lied ook muzikaal gezien in een vraagteken.

De bruid die verloren was, is hervonden in het derde lied - ook op een eigen gedicht - van Olivier Messiaen dat tijdens dit recital wordt uitgevoerd. *Bail avec Mi* is het openingslied uit de cyclus *Chants de terre et de ciel* uit 1938. De bruid in kwestie is de violiste Claire Delbos, de eerste vrouw van de componist. 'Mi' was het koosnaampje dat Messiaen voor haar gebruikte, dit openingslied is aan haar opgedragen. De fysieke, maar ook spirituele verbondenheid tussen componist en geliefde wordt bezongen. De lyrische, maar ook hortende vocale lijn wordt op hoogst individualistische wijze becommentarieerd en onderbroken door de

begeleiding. Toch ontstaat er een groeiende eenheid in hun verscheidenheid. De Waarom?-vraag keert in dit recital nog een keer terug, maar nu in een gedicht van Heinrich Heine in een zetting van **August Bungert**. En wellicht dat u zich net als bij Rita Strohl afvraagt 'pardon, wie?'. August Bungert dus, Duitser van geboorte, op voorspraak van Max Bruch enige tijd studierend in Parijs, maar uiteindelijk zijn heil zoekend in Italië en zijn vaderland. Ontmoetingen met Nietzsche, Verdi, maar vooral de innige vriendschap met de koningin van Roemenië - die veelvuldig in Italië verbleef - legde hem geen windeieren. Deze koningin publiceerde onder de naam Carmen Sylvia veel poëzie. Bungert schreef een flink deel van zijn lied-oeuvre - dat in totaal ruim 360 liederen beslaat - op poëzie van haar hand. Met haar deelde hij onder andere ook een voorliefde voor Griekse mythologie.

De vriendschap met het Roemeense hof leverde Bungert bestaanszekerheid op, plus de vrijheid om te werken aan een enorm muziektheaterproject dat de tegenhanger zou moeten worden van Wagners *Ring des Nibelungen*. Deze tetralogie *Die Homerische Welt* bracht Bungert veel erkenning en aanhang, met name onder het meer behoudende, maar tegelijkertijd kosmopolitisch deel van de operaliefhebbers. Er is zelfs sprake geweest van een eigen muziektheater dat zou moeten verrijzen in Bad Godesberg en dat een tegenhanger zou moeten worden van Bayreuth. De geschiedenis beschikte anders, zoveel mag duidelijk zijn. Wie ook maar iets van Bungert wil horen of wil leren kennen zal heel goed moeten zoeken.

Wat dat betreft valt u vandaag met de neus in de boter met drie liederen van Bungert, twee op gedichten van Heine en één op een gedicht van Eichendorff. De Waarom?-vraag waar eerder aan gerefereerd werd, komt aan bod in *Warum sind denn die Rosen so blass?* Een jongeling vraagt zich af waarom hij verlaten is door zijn lief en niets, werkelijk niets hem meer kan troosten. Romantischer kan het nauwelijks, en de zetting van Bungert voegt zich daar volledig in, waarbij de componist de wrange akkoorden bewaart voor de slotvraag: waarom verliet je mij? Waaróm?

De laatste strofe van Bungerts lied *Reinigung* refereert thematisch sterk aan Wagners *Der Fliegende Holländer*: 'Hoiho! hoiho! Da kommt der Wind! / Die Segel auf! Sie flattern und schwelln! / Über die stillverderbliche Fläche / Eilet das Schiff / Und es jauchzt die befreite Seele.' Muzikaal gezien tapt Bungert echter uit een behoudender vaatje zoals zal blijken.

Van totale verrukking is sprake in Bungerts zetting van Eichendorffs *Glück*. En laten we om af te sluiten de Waarom?-vraag nu wel eens beantwoorden: omdat ik vandaag mijn liefje weer zal zien!

Robert Andriessen

AUF FLÜGELN DES GESANGES

ELLEN VALKENBURG, SOPRAAN
ROSANNE VAN SANDWIJK, MEZZOSOPRAAN
PETER GIJSBERTSEN, TENOR
HENK NEVEN, BARITON
RODERICK WILLIAMS, BARITON
HANS EIJSACKERS, PIANO
IAIN BURNSIDE, PIANO

RUYSDAEL KWARTET:
JORIS VAN RIJN, VIOOL
EMI OHI RESNICK, VIOOL
GIJSBERT KRAMERS, ALTVIOOL
MICHAEL MÜLLER, CELLO

GROTE KERKZAAL / 20.15 - 22.00 UUR

© Ellen Valkenburg - Peter Gijsbertsen: Maurice Lammerts van Bueren / Rosanne van Sandwijk: Annelies van der Vegt
Henk Neven - Hans Eijsackers: Marco Borggreve / Iain Burnside: TallWall Media / Ruysdael Kwartet: Eduardus Lee

ENSEMBLERECITAL AUF FLÜGELN DES GESANGES

Franz Schubert (1797 - 1828) /

Robert Holl (1947)

Himmelsfunken

1. An die Musik D.547 (von Schober)
2. Wanderers Nachtlied D.224 (Goethe)
3. Der Jüngling auf dem Hügel D.702 (Hüttenbrenner)
4. Die Sterne D.939 (von Leitner)
5. Wanderers Nachtlied D.768 (Goethe)

Felix Mendelssohn Bartholdy

(1809 - 1847) / **Aribert Reimann** (1936)

Oder soll es Tod bedeuten? (Heine)

1. Leise zieht durch mein Gemüt
2. Intermezzo I
3. Der Herbstwind rüttelt die Bäume
4. Intermezzo II
5. Über die Berge scheint schon die Sonne
6. Intermezzo III
7. Auf Flügeln des Gesanges
8. Intermezzo IV
9. Was will die einsame Träne (strofe 1 & 2)
10. In dem Mondenschein im Walde
11. Was will die einsame Träne (strofe 3)
12. Intermezzo V
13. Allnächtlich im Traume
14. Mein Liebchen, wir sassen beisammen
15. Intermezzo VI
16. Warum sind denn die Rosen so blass

Pauze

In de pauze van dit recital geniet u van een heerlijk glas wijn. Deze wijnproeverij wordt u aangeboden door **Wijnkoperij De Witte Os**

Johannes Brahms (1833 - 1897)

Liebeslieder-Walzer Op. 52 (Daumer)

1. Rede, Mädchen, allzu liebes
2. Am Gesteine rauscht die Flut
3. O die Frauen, o die Frauen
4. Wie des Abends schöne Röte
5. Die grüne Hopfenranke
6. Ein kleiner, hübscher Vogel
7. Wohl schön bewandt war es
8. Wenn so lind dein Auge mir
9. Am Donaustrande
10. O wie sanft die Quelle
11. Nein, es ist nicht auszukommen
12. Schlosser auf, und mache Schlösser
13. Vögelein durchrauscht die Luft
14. Sieh, wie ist die Welle klar
15. Nachtigall, sie singt so schön
16. Ein dunkeler Schacht ist Liebe
17. Nicht wandle, mein Licht
18. Es bebet das Gesträuche

*Auf Flügeln des Gesanges, Herzliebchen, trag ich dich fort,
... Dort wollen wir niedersinken
... Und Liebe und Ruhe trinken, Und träumen seligen Traum.*

In een hoogromantisch idioom droomt Heine hoe hij en zijn geliefde - zijn 'Herzliebchen' - op de klanken van muziek wegvliegen naar droomoorden waar zij in vreedzame en eindeloze rust van de liefde kunnen genieten.

Na de verontrustende en deformerende gebeurtenissen tijdens de Verlichting - denk aan de terreur die na de Franse Revolutie in Frankrijk de kop opstak - was hang naar rationaliteit verdacht geworden. Leven op emotie en intuïtie mocht aan het begin van de 19e eeuw weer en misschien nog wel belangrijker: het geloof in metafysische ervaringen, ervaringen die niet wetenschappelijk verklaard kunnen worden, werd niet langer afgedaan als bijgeloof. Tegelijkertijd ontstond het verlangen terug te keren naar het leven in de natuur: een onschuldig en zuiver leven. En in de ogen van veel kunstenaars was er geen betere manier om het onvatbare te vertolken dan met muziek. In *Auf Flügeln des Gesanges* wist Heine zijn geliefde te bereiken, zijn onbereikbare liefde weliswaar, maar het ging dan ook niet zozeer om het vervullen van de liefde als wel om de 'Sehnsucht' naar die liefde.

Muziek stond menig kunstenaar het meest na aan het hart. En zo verwoordde Schuberts vriend Franz von Schober het ook in *An die Musik*: 'Du holde Kunst, in wieviel grauen Stunden ... hast du mein Herz zu warmer Lieb entzunden'. Deze ode aan de muziek - door Schubert perfect op muziek gezet in een alles-omvattende, vredelievende cadans waarboven een eenvoudige maar lyrische melodie klinkt - vormt de proloog voor een avond vol 'Sehnsucht', die soms een diep-melancholische lading krijgt en soms op luchtiger leest lijkt te zijn geschoeid.

An die Musik is ook de proloog van een serie van vijf liederen van **Franz Schubert** die **Robert Holl** voor strijkkwartet arrangeerde. De klanken uit 88 toetsen van een vleugel vertaalde Robert Holl nauwgezet naar de typische timbres van vier strijkers, wat de lyriek van de liederen alleen maar kan vergroten. De vier overige liederen van *Himmelsfunken* laten zich beluisteren als de metafysische reis van een kunstenaar vol 'Sehnsucht'. Het eerste gedicht uit *Wanderers Nachtlied* van Goethe klinkt als een gebed, een smeekbede voor innerlijke rust. *Der Jüngling auf dem Hügel* is een ballade over een jongeling die in een pastorale omgeving gelukkig lijkt te zijn, maar dat toch niet is. Halverwege blijkt waarom: zijn geliefde wordt beneden in het dal weggedragen. Hoor hoe Schubert hier de begrafenisklokken zachtjes, als van een afstand, laat beieren. Maar als de jongeling dan naar de sterren kijkt, gloort er zachtjes hoop. *Die Sterne* vormt de ultieme vertolking van die hoop, subtiel laat Schubert de sterren aan hemel zachtjes blinken. Robert Holl sluit *Himmelsfunken* af met het tweede gedicht uit *Wanderers Nachtlied*. Goethe schreef dit gedicht jaren na het eerste deel, ook Schubert kwam er pas later aan toe het op muziek te zetten. Het is gissen naar de precieze betekenis van het

ENSEMBLERECITAL AUF FLÜGELN DES GESANGES

gedicht, is het een puur natuurgedicht, gaat het over de plaats van de mens in de kosmos, of is het een avondlied en daarmee wellicht ook een afscheidslied van het leven? Maar waarom zou je het ook precies willen weten? Laat u meevoeren naar het onbekende op de contemplatieve klanken die Schubert eronder zette. 'Über allen Gipfeln ist Ruh ... Warte nur, balde ruhest du auch.'

'Een mini-drama of een kaleidscoop van gedachten en gevoelens die ieder aangaat', dat is voor **Aribert Reimann** in een notendop de essentie van het lied. Zijn leven lang maakt het lied onderdeel uit van zijn dagelijks bestaan. Als tiener al begeleidde hij zijn eerste zangers, later volgden samenwerkingen met gevestigde namen als Dietrich Dieter Fischkau.

Dat de muziek sinds de romantische 19e eeuw nieuwe wegen insloeg, is onvermijdelijk en dat vindt Reimann op zich geen probleem. Maar dat die wegen soms leidden tot structuren waarin voor het gevoelsleven geen plaats meer is, is voor Reimann een brug te ver. Ook met nieuwe stijlprincipes blijft voor Reimann het lied de bron voor menselijke emoties en een van de krachtigste muzikale genres voor het vertolken van wat een mens denkt en voelt. Niet verwonderlijk dus dat Reimann ook als componist altijd met het lied bezig is geweest. Hij had al *Nachtstück* van Eichendorff op muziek gezet en liederen van Schubert voor strijkkwartet bewerkt. Speciaal voor sopraan Juliane Banse en het Cherubini Quartett bracht Reimann negen liederen - preciezer gezegd acht liederen en een fragment - van **Felix Mendelssohn Bartholdy** op teksten van Heine bij elkaar. De liederen zocht Reimann uit op hun onderlinge verband; ze gaan allemaal over 'die alte Geschichte von Liebe und Leid'. *Oder soll es Tod bedeuten?* is een cyclus over de liefde, over vervreemding en verlies, over dromen en afscheid. Zo begint de idylle met *Leise zieht durch mein Gemut*, waarvan de vrolijkheid al direct door *Herbstlied* wordt weggeblazen.

Deze liederen verbindt Reimann met intermezzi voor strijkkwartet waarin soms verwijzingen naar het volgende lied te horen zijn en waarin ook fragmentarisch motieven uit het laatste lied te horen zijn. Het zijn intermezzi vol flageoletten en tremoli, wat een etherisch en fragiel klankbeeld op levert. Het laatste lied is eigenlijk niet meer dan een fragment. *Warum sind denn die Rosen so blaß* heeft Mendelssohn nooit afgemaakt. Midden in het woord 'Leichenduft' in de zin 'warum steigt denn aus dem Balsamkraut hervor ein Leichenduft' brak hij zijn toonzetting af. Waarom? Mendelssohns zus Fanny heeft hetzelfde gedicht van Heine een paar jaar later getoonzet, waarbij zij het woord 'Leichenduft' door 'Blütenduft' verving. Op elegante wijze omzeilde zij hiermee de al te plastische verwijzingen naar de dood. Zover kwam Mendelssohn niet. 'H.d.m.' schreef hij naast de afgebroken frase, 'Hilf Du mir'. Het is alsof het hem opeens te veel werd. Mendelssohn hield van de natuurlyriek in Heines gedichten; met de bleke rozen, de zwijgzame viooltjes en de klaaglijk zingende leeuwerik kon hij goed uit de voeten, maar dat er een lijkenlucht optrok uit het balsemkruid leek te veel van het goede. Waarmee

ook de vraag uit de titel van Reimanns cyclus beantwoord wordt: ja, es soll der Tod bedeuten. De dood die al van meet af aan in kale en fragiele samenklanken zijn opwachting maakt in de bewerking van Reimann.

Hoe anders laat **Johannes Brahms** zijn verliefde protagonisten 'auf Flügeln des Gesanges' naar andere oorden vervoeren in zijn *Liebeslieder-Walzer*. Brahms maakte voor deze cyclus een selectie uit de liefdesgedichten die dichter en filosoof Georg Friedrich Daumer in 1855 bij elkaar bracht. De achttien gedichten bezingen op een haast speelse manier alle facetten van de liefde: het verlangen, de weigering, de afwijzing, de droefenis, de obsessie zelfs, maar ook de vrolijkheid. De vier solostemmen - een kwartet - gaan dan weer eens gelijk op, dan weer zingen zij twee aan twee. Al in het derde lied geven de mannen toe dat zij zonder vrouwen allang het klooster in waren gegaan - *O die Frauen, o die Frauen* - waarna in het volgende lied de vrouwen verzuchten dat zij als een mooie zonsondergang zouden willen stralen en die ene zouden willen vinden, die ene die voor hen uitverkoren is. De boze wereld buiten de deur houden en gezamenlijk strijden tegen de vijand is ook een facet van het bezingen van de liefde. In *Nein, es ist nicht auszukommen* richt het viertal zich tegen de onverdraaglijke mensen en roept in het volgende lied - *Schlosser auf, und mache Schlösser* - de slotenmakers op zich af te sluiten voor de achterklap van mensen.

Zoals de titel van de cyclus al verradt, staat alles in de driekwartsmaat van een wals genoteerd. Brahms schreef deze *Liebeslieder-Walzer* toen hij zich definitief in Wenen vestigde en daar de walsen van Johann en Josef Strauß leerde kennen. Brahms had grote bewondering voor het werk van Johann Strauß jr. Zo signeerde hij eens een foto van hemzelf en Johann Strauß jr. met zijn eigen openingsthema van de *Vierde Symfonie* en met het thema van *An die schöne blaue Donau* als contrapunt. Een andere keer signeerde hij met een deel uit diezelfde *An die schöne blaue Donau*, waaronder hij schreef: 'Leider nicht von Brahms'. In de *Liebeslieder-Walzer* refereert hij aan dit werk in het lied *Am Donaustrande*.

Hoewel er geen sprake is van een verhaallijn in deze cyclus *Liebeslieder-Walzer*, zoals bijvoorbeeld wel het geval is bij *Die schöne Magelone*, is de volgorde van de liederen niet willekeurig. Er is altijd sprake van een bepaalde opbouw, niet alleen in muzikale zin maar ook tekstueel. Zo zingen in *Vöglein durchrauscht die Luft* de sopraan en alt over vogels die een tak zoeken om op te rusten, een metafoor voor het hart dat een ander zoekt om lief te hebben. In de begeleiding klinkt een onrustig gefladder van de zoekende vogels. Daarna volgt *Sieh, wie ist die Welle klar* voor tenor en bas waarin de rustige golven uit het gedicht hoorbaar zijn in de muziek. In *Nachtigall, sie singt so schön* keert het kwartet weer terug naar de metafoor van de vogel, maar het onrustige gefladder is verdwenen in de pianobegeleiding: de liefde is gevonden!

Susan Dorrenboom

Zang- en muzieklessen

Van pop tot jazz en klassiek
Voor jong en oud
Koor, band, ensemble
of individueel

**Maak kennis met onze
professionele en bevlogen
muziekdocenten.**

Informatie & inschrijving:
kunstenhuisidea.nl

KunstenHuisIdea.nl
cursuscentrum | bibliotheek | podia | onderwijs | samenleving

DAT ONVERWOESTBARE IN MIJ
zaterdag 21 mei

JON VAN EERD
woensdag 25 mei

SOLO STORIES - IN HET LICHT
woensdag 25 mei

HET IS HIER GEEN HOTEL
dinsdag 31 mei

BINNENKORT IN THEATER
zie de gehele agenda op www.figi.nl/agenda-theater-bioscoop

FIGI

NEDERPOP ALL STARS
donderdag 2 juni

MARJA VAN KATENDRECHT
vrijdag 3 juni

LOES LUCA SPEELT
zondag 12 juni

NICK & SIMON & GARFUNKEL
woensdag 15 juni

VAN DAG TOT DAG

PROGRAMMA **ZONDAG 22 MEI 2022**

13.45 - 14.30 UUR

HAFIZ: WEST-ÖSTLICHER DIVAN

LEZING / KLEINE KERKZAAL, ZUSTERPLEIN 20

MICHEL HAGDORN, LITERATUURWETENSCHAPPER

In deze lezing gaat Michiel Hagdorn in op de invloed van Hafez op de literatuur van o.a. Goethe. In het middagrecital komen deze werken terug in het programma.

15.00 - 17.00 UUR

FORT NACH DEN FLUREN DES GANGES

LIEDRECITAL / GROTE KERKZAAL, ZUSTERPLEIN 12

HENK NEVEN, BARITON

HANS EIJSACKERS, PIANO

DUO SABA:

JAWA MANLA, UD/ZANG

KHORSHID DADBEH, TAR

Laat u meevoeren op de vleugels van het lied en reis van West naar Oost en weer terug.

19.30 - 21.30 UUR

NUN, IHR MUSEN, GENUG!

LIEDRECITAL / GROTE KERKZAAL, ZUSTERPLEIN 12

CAROLINE JESTAEDT, SOPRAAN

BARBARA HÖLZL, MEZZOSOPRAAN

JAN PETRYKA, TENOR

VINCENT KUSTERS, BARITON

ROBERT HOLL, BAS-BARITON

DAVID LUTZ, PIANO

ROGER BRAUN, PIANO

Een programma samen met louter meesterwerken van Schubert en Brahms, onder leiding van de meester van de liedkunst, Robert Holl.

FORT NACH DEN FLUREN DES GANGES

HENK NEVEN, BARITON
HANS EIJSACKERS, PIANO

DUO SABA
JAWA MANLA, UD/ZANG
KHORSHID DADBEH, TAR

GROTE KERKZAAL / 15.00 - 17.00 UUR

LIEDRECITAL FORT NACH DEN FLUREN DES GANGES

JOHANN WOLFGANG VON GOETHE: WEST-ÖSTLICHER DIVAN

Mohanni Nameh: Buch des Sängers

Robert Schumann (1810 - 1856)

Uit: Myrten Op. 25 (Goethe)

2. Freisinn

8. Talismane

Hugo Wolf (1860 - 1903)

Phänomen (uit: Goethe-Lieder; nr. 32)

Uschk Nameh: Buch der Liebe

Franz Schubert (1797 - 1828)

Geheimes D719/2

Suleika Nameh: Buch Suleika

Othmar Schoeck (1886 - 1957)

Es klingt so Prätig

Saki Nameh: Schenkenbuch

Robert Schumann (1810 - 1856)

Uit: Myrten Op. 25 (Goethe)

5. Sitz ich allein

6. Setze mir nicht

Hugo Wolf (1860 - 1903)

so lang man nüchtern ist (uit: Goethe-Lieder, nr. 36)

GEORG FRIEDRICH DAUMER

Johannes Brahms (1833 - 1897)

Wenn du nur zuweilen lächelst Op. 57/2

Nicht mehr zu dir zu gehen Op. 32/2

Bitteres zu sagen Op. 32/7

Wie bist du, meine Königin Op. 32/9

Botschaft Op. 47/1

HAFEZ

Victor Ullman (1898 - 1944)

Liederbuch des Hafis Op. 30 (vertaling: Betghe)

1. Vorausbestimmung

2. Betrunk

3. Unwiderstehliche Schönheit

4. Lob des Weines

Vlak voor vertrek naar zijn goede vriend Willemer in Frankfurt, in de zomer van 1814, kreeg Goethe een vertaling in handen van gedichten van de middeleeuwse, Perzische dichter Hafez. Goethe was onmiddellijk geheel in de ban van Hafez, zo getuige zijn dichtregels: Und mag die ganze Welt versinken / Hafis, mit dir, mit dir allein / Will ich wetteifern / Lust und Pein / Sei uns, den Zwillungen, gemein

Goethe was geraakt door de gedichten, niet alleen door de wijze waarop Hafez in fijnzinnige metaforen over de liefde en bij gebrek daaraan over de wijn dichtte, maar ook over meer filosofische kwesties als wereldreligies. Dat Hafez geen kloof tussen west en oost ervaart, is een idee dat Goethe van harte omarmt. 'Gottes ist der Orient! Gottes ist der Okzident!', zo luiden de eerste regels van het lied *Talismane* dat **Robert Schumann** opnam in zijn liedcyclus *Myrten*. Schumann toonzet deze regels met een geweldig optimisme en zelfverzekerdheid. De verwarring van de ik-figuur in de laatste strofe krijgt vorm in de piano met loopjes die nergens naar toe lijken te gaan. Schumann benadrukt echter de leidende hand die honderd namen heeft - de godheid die voor ieder eender is maar we noemen hem allemaal anders - door de eerste strofe te herhalen.

Eén van de eerste gedichten die Goethe schreef na zijn 'ontmoeting' met Hafez, was *Phänomen*, een bedachtzaam gedicht over liefde en ouderdom. 'Sind gleich die Haare weiss, doch wirst du lieben', zo eindigt dit gedicht. Goethe was op dat moment 64 jaar. **Hugo Wolf** toonzette dit gedicht vol tederheid en laat de contemplatieve dichter de ruimte om de liefde te overdenken met haast onbeweeglijke tussenspelen die de strofen verbinden.

Goethes liefde voor het werk van Hafez kreeg in Frankfurt een geheel nieuwe lading toen hij de vrouw van Willemer leerde kennen: Marianne von Willemer. De precieze relatie tussen beiden zal voor altijd in de nevelen van de geschiedenis verborgen blijven, en doet eigenlijk ook niet ter zake, maar zij vonden elkaar op poëtisch vlak. Een jaar later ontmoetten zij elkaar voor het laatst, maar zij zouden tot aan de dood van Goethe gepassioneerd met elkaar blijven corresponderen.

In 1819 verscheen *West-östlicher Divan*, een omvangrijke dichtbundel van Goethe als een soort antwoord op de gedichten van Hafez. De gedichten - parabels, historisch of filosofisch-religieus getinte gedichten en gedichten over liefde en wijn - zijn verdeeld in twaalf hoofdstukken die titels dragen als *Moganni Nameh* (boek van de zangers), *Usch Nameh* (boek van de liefde), *Suleika Nameh* (boek van Suleika) en *Saki Nameh* (boek van de schenkers). Het deel *Suleika Nameh* bevat de weerslag van de gepassioneerde ontmoetingen tussen Goethe en Marianne von Willemer - in het echt of op papier. Deze passie verleidde tal van componisten tot het toonzetten van deze gedichten: Mendelssohn, Schubert, Schumann Wolf, Strauss en Schoeck. Marianne von Willemer stond voor Suleika in deze gedichten en Goethe voor Hatem.

De naam Suleika is nu waarschijnlijk vooral bekend van de twee liederen die **Franz Schubert** schreef *Suleika I* en *Suleika II*. Wat Schubert toen niet wist, is dat deze gedichten niet van Goethe zelf zijn. Marianne von Willemer schreef ze en Goethe nam ze op in zijn collectie, samen met nog drie andere gedichten van haar hand. Een intiem teken van respect voor dichtkunst. Haar eigen naam onder deze gedichten was in die tijd niet mogelijk, maar beiden kenden de waarheid en dat was voor hen genoeg.

Van Schubert deze avond geen *Suleika* maar wel het prachtige kleinood *Geheimes* uit het deel *Usch Nameh* uit Goethes *West-östlicher Divan*. Het gaat over de prachtige ogen van een meisje waarover iedereen zich verbaast. Hoor hoe Schubert de menigte letterlijk op hun tenen laat staan om haar prachtige ogen te kunnen zien, maar alleen de lyrische ik-figuur kent het geheim. Zoals alleen Marianne von Willemer en Goethe het geheim kenden van haar gedichten in zijn collectie. Hoe mooi kan de liefde zijn?

Uit het boek *Suleika Nameh* klinkt vandaag het intense *Es klingt so prächtig van Othmar Schoeck*. Schoeck was een tijdgenoot van Zwitserse componisten als Honegger, Martin en Bloch. Deze tegenwoordig helaas vrijwel onbekende componist kan men beschouwen als de waardige opvolgers van Wolf wat betreft het lied. Hij schreef er ruim vierhonderd, waarvan een deel ook met strijkkwartet-begeleiding. Zijn passie voor het Lied moge blijken uit zijn eigen woorden 'Die Musik bringt gleichsam die Knospe des Gedichts zur vollen Blüte...'

Johannes Brahms leerde het werk van Hafez kennen door de gedichten die Daumer in de geest van Hafez schreef. Maar liefst twee bundels genaamd Hafis schreef Daumer en Brahms zette er diverse van op muziek. Een aantal daarvan is opgenomen in opus 32, dat weliswaar niet als een cyclus te beschouwen is in de zin dat er een verhaal verteld wordt, maar de opeenvolging van negen liederen in dit opusnummer is niet toevallig. De laatste drie liederen lijken een meer verzoenende sfeer te willen uitstralen na de desillusie die spreekt uit het tweede: *Nicht mehr zu dir gehen*. De emotionele chaos van de gedesillusioneerde verliefde krijgt hier vorm door 'kale' muzikale zinnen. Het is nauwelijks nog een lied te noemen.

Het verzoenende van de laatste drie liederen in opus 32 bereikt Brahms onder meer door veel meer lyrische melodieën op te nemen en majeur toonsoorten te gebruiken. Denkend aan de vreugde van vroegere liefdes kan het leven nu toch nog vrede geven. De gebroken ziel van weleer lijkt letterlijk weer te kunnen zingen. In *Bitteres zu sagen denkst du* brengt Brahms ons een zoete melodie waarop een bittere waarheid wordt gebracht. De boze woorden accepteert de ik-figuur zonder meer, ze komen immers van lippen die de zoetheid zelve zijn.

bulthaup zorgt voor de details zodat u
geniet van een harmonieuze woonomgeving.

Vanaf oktober 1888 had **Hugo Wolf** zich vol overgegeven aan de gedichten van Goethe gewijd, in een jaar tijd schreef hij 51 liederen, waarvan het grootste deel aan de *West-östlicher Divan* is ontleend. Net als velen voor hem koos ook Wolf rijklijk uit het deel *Suleika Nahem* maar nam ook een vijftal uit het deel *Saki Nameh* (boek van de schenkers) ter hand. Liefhebben en drinken, het lijken tegenpolen die niet zonder elkaar kunnen in de gedichten die Goethe opnam in het deel *Saki*. De drinker is degene die het beste kan liefhebben, maar wie te veel drinkt kan niet liefhebben. Dat is de uitkomst van het schijnbaar uiterst serieuze *So lang man nüchtern ist* dat Wolf echter met een zekere ironie van muziek voorziet.

Wijn of liefde: **Victor Ullmann** koos vier liederen van Hafez zelf in een vertaling van Hans Bethge over deze kwestie. Het is moeilijk de muziek van Ullmann los te zien van zijn lot. In zijn korte leven schreef Ullmann een veelheid aan muziek waarvan het meeste echter verloren is gegaan in het oorlogsgeweld van de Tweede Wereldoorlog. Zijn liederen op de vertalingen van Hans Bethge gingen in 1940 in Praag in première tijdens een huiskamerconcert en zijn gelukkig wel bewaard gebleven. In het openbaar mocht zijn muziek al niet meer klinken. Wie echter onbevangen luistert naar deze muziek, hoort de frisse en bij tijds tegendraadse zetting van Ullmann op teksten over dronkenschap en liefde die weliswaar ruim vijfhonderd jaar oud zijn, maar net zo goed gisteren geschreven hadden kunnen worden. Dronkenschap is niet bevorderlijk voor de liefde, dat hoorden we al bij Goethe, maar wie het glas niet kan laten staan voelt zich onoverwinnelijk in de strijd om de liefde en heeft daarmee de helft al gewonnen ... maar verliest wellicht die liefde toch weer vanwege het benevelde hoofd.

Ullmann verwerkte in de vier liederen van opus 30 allerlei dansritmes uit de jaren 20. Hij doet dat - net als de verhandeling over de liefde en de wijn in de gedichten - met enige scherts: een verwijzing naar de blues in *Vorausbestimmung*, een bolero-achtig ritme in *Lob des Weines*, een quasi slow-fox in *Unwiderstehliche Schönheit* en een groteske dans inclusief misstappen in *Betrunken*. De dans en wijn lijken hier te fungeren als middel om in een andere wereld te geraken, maar het is de vraag of de verdoving veroorzaakt wordt door de dronkenschap of door de liefde. Laat die zoektocht naar deze onoplosbare vraag maar eeuwig duren: het brengt de mensheid, oost en west, samen.

Susan Dorrenboom

Wij creëren de omgeving voor uw momenten. Bezoek ons in Zeist.
Ik, Gijsbert, en mijn team willen graag met u in gesprek komen.

Keukenarchitectuur Zeist B.V., Het Rond 5c, 3701 HS Zeist
Tel. +31 30 6977700, zeist.bulthaup.nl

bulthaup
Zeist

NUN, IRH MUSEN, GENUG!

CAROLINE JESTAEDT, SOPRAAN
BARBARA HÖLZL, MEZZOSOPRAAN
JAN PETRYKA, TENOR
VINCENT KUSTERS, BARITON
ROBERT HOLL, BAS-BARITON
DAVID LUTZ, PIANO
ROGER BRAUN, PIANO

GROTE KERKZAAL
19.30 - 21.30 UUR

Franz Schubert (1797-1828)
Des Tages Weihe D763 (*Anoniem*)
An die Sonne D439 (*Uz*)
Licht und Liebe D352 (*Von Collin*)
Einsamkeit D620 (*Mayrhofer*)

Pauze

Johannes Brahms (1833-1897)
Neue Liebeslieder Walzer Op. 65 (*Daumer; nr. 15: Goethe*)
1. Verzicht
2. Finstere Schatten der Nacht
3. An jeder Hand die Finger
4. Ihr schwarzen Augen
5. Wahre, wahre deinen Sohn
6. Rosen steckt mir an die Mutter
7. Vom Gebirge Well' auf Well'
8. Weiche Gräser im Revier
9. Nagen am Herzen fühl
10. Ich kose süß, mit der und der
11. Alles, alles in den Wind
12. Schwarzer Wald, dein Schatten
13. Nein, Geliebter, setze dich
14. Flammenauge, dunkles Haar
15. Zum Schluss: Nun, ihr Musen, genug!

SLOTRECITAL **NUN, IRH MUSEN, GENUG**

Dit recital wordt mede mogelijk gemaakt door **Bulthaup Zeist**

De liederen van **Franz Schubert** en zijn meerstemmige werken voor zang waren, evenals zijn instrumentale kamermuziek, voor het gemeenschappelijke musiceren in de vriendenkring gedacht: 'voor diegene voor wie het oor niet het doel van de klanken is, maar de drempel waarover zij binnendringen, om op het hart hun wonderbaarlijke werking teweeg te kunnen brengen', zoals Schuberts vriend Josef von Spaun het uitdrukte. Deze vriendenkring, die voor Schubert een soort haven was waarin hij zich thuis voelde en die hem inspiratie gaf, bestond uit dichters, zoals Mayrhofer en Schober, schilders, zoals Kupelwieser en Schwind en musici. Beoefenaars dus van de drie romantische kunstvormen: muziek, schilderkunst en poëzie. Muziek als expressie van het geheimzinnige rijk aan gene zijde van de realiteit: de taal van het goddelijke en religieuze, de toegang tot het transcendente en innerlijke.

De poëzie, de literatuur, had vanaf het begin een grote invloed op Schuberts leven - hij zette een groot deel van de Duitse literatuur van zijn tijd in klanken om - vier vijfde van zijn composities bestond uit muziek met tekst. En die teksten hadden ook invloed op zijn instrumentale werken.

Des Tages Weihe werd door Schubert gecomponeerd voor een feest ter gelegenheid van de genezing van een ridder. Dit werk was, volgens Anna Fröhlich, een opdracht van Barbara Geymüller, wier dochters muzikles van Anna Fröhlich kregen. Zij was zanglerares aan het Conservatorium te Wenen. Haar leerlingen voerden diverse werken van Schubert voor het eerst uit. Zij had nog drie muzikale zusters, van wie er een - Katharina - de 'eeuwige geliefde' van de dichter Grillparzer werd.

An die Sonne, op een tekst van Johann Peter Uz, is een werk met religieuze inhoud: God manifesteert zich in de natuur als de scheppende oerkracht die de hemel en de zon, met haar leven schenkende stralen, heeft geschapen. God als de heerser over leven en dood, als de grote mensenvriend, maar ook als de grote verdelger. Dit Godsbeeld heeft Schubert zeer geboeid en geïnspireerd.

Het duet *Licht und Liebe* is een scène uit het drama *Der Tod Friedrich des Streitbaren* van de dichter Matthäus von Collin, van wie Schubert meerdere gedichten in muziek zette: o.a. *Der Zwerg* en *Nacht und Träume*. Het toneel speelt zich af aan het meer van Lunz in Niederösterreich. Een visser zingt een liefdeslied, waarna een diepbedroefde Agnes - de vrouw van Friedrich - een klaagzang zingt. Na dertien jaar is haar huwelijk namelijk vanwege bloedverwantschap op bevel van de kerk ontbonden. Hun klaagzang eindigt uiteindelijk in een weemoedig duet.

De grote cantate *Einsamkeit* is de geschiedenis van een romantische, 'sehnsüchtige' levensreis, een ware pelgrimstocht. Het werk, dat door Schubert

LIEDRECITAL **NUN, IHR MUSEN, GENUG**

in 1818 'mein Bestes, was ich gemacht habe' werd genoemd, bevat biografisch materiaal uit zowel Schuberts als Mayrhofer's leven. Een jongeman groeit als novice op in een klooster. Wij zijn geneigd hier te denken aan Mayrhofer, die immers ook enige jaren in het klooster St. Florian doorbracht. Hij koestert slechts één verlangen: een leven in contemplatieve eenzaamheid. Mayrhofer dacht toen reeds aan zelfmoord! Het kloosterleven bevalt de jongeling echter niet en hij vlucht naar de stad, naar Wenen. Hij wil nu een actief leven leiden te midden van vrienden. Dat herinnert aan de gezelligheid en de activiteiten in de vriendenkring om Schubert. Maar de oppervlakkige vriendschappen voldoen ook niet aan de wensen van de jongeman. Hij wordt verliefd. Ook Schubert en Mayrhofer beleefden beiden ongelukkige liefdesgeschiedenissen. Mayrhofer werd door zijn ongelukkige liefde nog melancholischer dan hij van nature toch al was. Zijn biograaf, de dichter Feuchtersleben, vermeldt dit uitdrukkelijk! Kenmerkend voor Mayrhofer's gevoelens ten opzichte van het vrouwelijk geslacht is wel het volgende merkwaardige gedicht:

Ja, wenn bloss im Belvedere
Sphinx die rätselhafte wäre!
Doch wohin der Mensch sich kehre,
lagern solche stumme Frauen,
Die mit Tatzen und mit Klauen
Höchst bedenklich um sich schauen.

Na de korte liefdesaffaire trekt de jongeling ten strijde. Dit doet denken aan de jonge, met Mayrhofer bevriende dichter Theodor Körner, die, naar men zegt, Schubert de raad gaf zich geheel aan de muziek te wijden. Körner stierf in 1813 in de slag bij Leipzig. 'Siegerkronen' en 'Sturmesfahnen' boeien de jeugdige held. Nadat hij echter de gruwelijke wreedheden op het slagveld heeft meegemaakt en de ontredde en droefenis van de weduwen en wezen ziet, ontvlucht hij het wereldse tumult en wordt kluizenaar. Feuchtersleben schreef dat Mayrhofer als een kluizenaar heeft geleefd en dat hij het woest menselijk bedrijf poogde te relativiseren door het als het ware vanuit een vogelperspectief te bekijken. Dit doet de kluizenaar in *Einsamkeit* ook: als oude man zingt hij tenslotte zijn avondlied - geheel in de zin van Novalis' *Heinrich von Ofterdingen*: 'De dood scheen hem de hogere openbaring van het leven te zijn en hij beschouwde zijn eigen, snel heen-vliedend leven met kinderlijke, blijde ontroering. Het verleden en de toekomst hadden elkaar in zijn binnenste geraakt en een innig verbond gesloten. Hij stond ver buiten de realiteit en de wereld werd hem pas dierbaar op het moment dat hij zich op aarde als een vreemdeling voelde, die haar wijde bontgeschakeerde zalen nog slechts korte tijd zou betreden. Het was avond geworden.'

Johannes Brahms vond de teksten van de *Liebesliederwalzer* in Daumers *Polydora: ein weltpoetisch Liederbuch*. Dit boek was een verzameling 'stemmen der volkeren in een bonte reeks' uit 1855. Brahms componeerde deze liederen in de zomer van 1868, na de voltooiing van *Ein deutsches Requiem*. 'De ernstige, zwijgzame Brahms, de echte opvolger van Schumann: Noord-Duits, protestant, wereldvreemd zoals hij, Schumann, schreef walsen? De oplossing van dit raadsel is met een woord: Wenen!', aldus Hanslick.

Door zijn compositie van al die stemmen van Russen, Polen, Turken, Hongaren enz. in een permanente driekwartsmaat, creëerde Brahms een soort germanistische 'Ländler-soep', die hem zeer beviel: 'De tekst, die hele "Liebeleien" is zo aardig! Het tempo is eigenlijk dat van een Ländler, maar wel met variaties: matig, levendig; matig, sentimenteel; matig, niet slepend. De *Liebesliederwalzer* moeten dus verschillend in tempo en uitdrukking voorgedragen worden en niet in één en hetzelfde tempo afgeraffeld, zoals men het vaak hoort! Dit geldt ook voor de *Neue Liebeslieder*, die zes jaar later werden uitgegeven.

Het slot *Nun, ihr Musen, genug!* is niet uit *Polydora* van de dichter Daumer, maar uit Goethes elegie *Alexis und Dora*. Een van de prachtigste werken van de Duitse wereldliteratuur, waarin de menselijke gevoelens van liefde, afscheid en hoop op weerzien op het hoogste niveau tot uitdrukking worden gebracht, zonder Daumers nietig speels gedoe en gekoketteer.

Robert Holl

BIOGRAFIEËN

Robert Holl / bas - artistiek leider - docent masterclass - jury Young Artist Platform
Na zijn studie groeide Robert Holl uit tot een van de meest succesvolle liedzangers van onze tijd. Hij won diverse prijzen en werkte samen met gerenommeerde dirigenten met wie hij optrad in binnen- en buitenland. Naast zijn engagementen bij verschillende operahuizen maakte hij ook naam als concertzanger, met een grote voorliefde voor Duitse en Russische liederen. Holl ontving diverse hoge onderscheidingen en in oktober 2021 het erelidmaatschap van het Wagner Genootschap. Robert Holl wordt geroemd om de expressiviteit van zijn interpretaties en de intimiteit die hij bij zijn toehoorders weet op te roepen. Daarnaast is hij wereldwijd een geliefd en veelgevraagd docent. Al sinds 1998 is hij professor voor lied en oratorium aan de Universität für Musik und darstellende Kunst in Wenen. In 2016 werd hij bij de oprichting artistiek leider van het Internationaal Lied Festival Zeist. Dit jaar doceert hij voor het zesde jaar op rij aan de masterclass van het festival.

Elly Ameling / sopraan - beschermvrouwe - docent masterclass - jury Young Artist Platform
Elly Ameling won in 1956 cum laude het Internationaal Vocalisten Concours 's-Hertogenbosch en in 1958 de eerste prijs op het Concours International de Musique de Geneve. Het was de start van een opmerkelijke carrière. Met de juiste mix van talent, ambitie en vastberadenheid werd zij een van 's werelds grootste liedzangeressen en een uiterst fantasierijke en tegelijk trouwe vertolkster van het liedrepertoire. Elly Ameling gaf wereldwijd recitals en werkte samen met vooraanstaande pianisten, orkesten en dirigenten. Vermaard werd zij met haar interpretaties van met name Frans- en Duitstalige liederen. Haar talrijke cd's en radio-opnamen - meermaals bekroond - zijn allemaal online te vinden. Na haar afscheid van het concertpodium in 1996 stelde het Concertgebouw Amsterdam de 'Elly Ameling Ring' in, die zij direct doorgaf aan Robert Holl. Tot op de dag van vandaag is Elly Ameling wereldwijd betrokken bij masterclasses aan jonge, professionele zangers en pianisten, meestal gewijd aan het Duitse of Franse lied. De masterclasses die zij dit jaar al voor de zesde keer geeft tijdens het festival zijn zeer geliefd bij deelnemers en publiek.

Louise Alder / sopraan
Louise Alder studeerde met onderscheiding af aan de Universiteit van Edinburgh, waar ze zang studeerde bij Patricia MacMahon. Ze zette haar opleiding voort aan het Royal College of Music en vervolgens aan de International Opera School. In het jaar van haar afstuderen was zij een Samling Scholar en Britten-Pears Young Artist. Alder won verscheidene prijzen en is te horen als operazanger en solist op concertpodia en festivals wereldwijd. Daarnaast heeft zij een grote passie voor het lied en treedt op met pianisten als Joseph Middleton, James Baillieu en Roger Vignoles. Inmiddels heeft zij ook meerdere cd's op haar naam staan, die goed worden ontvangen.

Annett Andriesen / mezzosopraan - jury Young Artist Platform
Annett Andriesen studeerde zang bij onder meer Jos Burcksen, Meinard Kraak en Ré Koster. In 1975 was zij een van de prijswinnaars van het Internationaal Vocalisten Concours in 's-Hertogenbosch, waar zij van 2007 tot en met 2018 directeur zou zijn. Na haar studie vertolkte zij operarollen in producties in binnen- en buitenland en zong in premières van opera's van Nederlandse componisten. Andriesen was docent aan het Conservatorium van Amsterdam, maakte deel uit van diverse jury's tijdens internationale concoursen en is regelmatig panellid voor het NPO Radio 4 programma Diskotabel. Zij is jurylid voor Dutch Classical Talent en de voorselecties van het IVC in 2022. Daarnaast is zij bestuurslid van diverse culturele stichtingen en adviseur van de Raad voor Cultuur en adviseur van de Commissie Kunsten van de Provincie Fryslân.

Sam Armstrong / piano
Sam Armstrong studeerde piano aan het Royal Northern College of Music in Manchester en aansluitend in New York aan het Mannes College of Music, waar hij de meest prestigieuze prijzen in de wacht sleepte. Ook na zijn opleiding won hij meerdere prijzen en ontving laureaten. Armstrong volgde masterclasses bij onder meer Menahem Pressler, Murray Perahia, Pierre-Laurent Aimard en Roger Vignoles. Inmiddels is hij een veelgevraagd solist en kamermusicus die geroemd wordt om de uitmuntende kwaliteit van zijn spel. In 2021 bracht hij samen met sopraan Katharine Dain de cd *Regards sur l'infini* uit, die een Edison Klassiek won in de categorie beste debuutalbum. Tijdens deze editie van het Internationaal Lied Festival voeren zij dat programma bij ons uit.

Meriç Artaç / componist
Meriç Artaç studeerde cum laude af aan Codarts Hogeschool voor de Kunsten in Rotterdam. Al tijdens haar studie componeerde zij graag werken voor dans- en theatervoorstellingen en films. Inmiddels heeft zij meerdere interdisciplinaire producties op haar naam staan, die goed werden ontvangen. Sinds 2016 is Artaç artistiek leider van het AKOM Ensemble in Rotterdam, dat werk van jonge componisten ten gehore brengt en een nieuw publiek probeert aan te spreken met eigentijdse composities. Daarnaast werkt zij ook samen met het ensemble ASKO|Schönberg en het Doelen Ensemble. Dit jaar componeert zij het verplichte werk voor deelnemers aan het Young Artist Platform.

James Baillieu / piano
James Baillieu studeerde aan de Universiteit van Kaapstad en The Royal Academy of Music in London, waar hij onder andere les had van Malcolm Martineau. Hij sleepte vele prijzen in de wacht en wordt inmiddels beschouwd als een van de meest toonaangevende pianisten van zijn generatie. *The Daily Telegraph* typeerde zijn spel zelfs als 'een klasse apart'. Als kamermusicus, solist en liedpianist is hij in samenwerking met vermaarde zangers en instrumentalisten te horen op podia wereldwijd. Verder stelt hij als programmeur vele zang- en kamermuziekfestivals samen. Naast zijn praktijk als uitvoerend musicus is Baillieu onder meer docent aan conservatoria en tijdens masterclasses over de hele wereld.

Thomas Beijer / piano - verteller

Thomas Beijer studeerde met de hoogste onderscheiding af aan het Amsterdamse conservatorium, waar hij les had van Jan Wijn. Hij vervolgde zijn opleiding bij de Cubaanse pianist Jorge Luis Prats en volgde verscheidene masterclasses bij voor- aanstaande pianisten. Met het winnen van het Young Pianist Foundation National Pianoconcours in 2007 plaatste hij zich aan de top van een nieuwe generatie jonge pianisten. Wat volgde waren optredens wereldwijd. Beijer is een veelzijdig musicus met een breed repertoire dat reikt van 17e-eeuwse muziek tot en met hedendaagse composities. Hij heeft een bijzondere affiniteit met Spaanse muziek. Naast zijn carrière als pianist, is hij ook componist, schrijver en tekenaar.

Lidwien Boumans / pianodocent

Lidwien Boumans studeerde piano aan het Utrechts Conservatorium bij Herman Uhlhorn en liedbegeleiding bij Thom Bollen. Met zangeres Annelies van Gerven won ze de prijs voor het beste Nederlandse duo bij het Internationaal Liedbegeleiders Concours. Zangles kreeg zij bij Michel de Kort. Boumans was correpetitor bij Meinard Kraak, haar grote mentor en inspirator in poëzie en muziek. Ze werd een veelgevraagd liedbegeleidster bij concerten en concoursen. Zij bedacht de Liedklas voor amateurduo's. In haar eigen muziekbedrijf De Toetsenhoek geeft ze pianoles en coacht liedduo's. Daarnaast zingt ze in Huis van de Weemoed door haarzelf vertaalde Portugese fado en eigen Nederlandstalig werk.

Roger Braun / piano

Roger Braun begon zijn studie aan het conservatorium van Maastricht en studeerde met onderscheiding af bij Jan Wijn aan het conservatorium van Amsterdam. Daarna specialiseerde hij zich in liedbegeleiding bij Rudolf Jansen, Willem Brons en Konrad Richter. Gedurende zijn loopbaan won hij diverse prijzen. Behalve solist is Braun een veelgevraagd kamermusicus, liedbegeleider en vaste duopartner van Robert Holl en Maarten Koningsberger. Met de laatste maakte hij succesvolle opnames van *Winterreise* in zowel de originele versie als de Nederlandse hertaling. Roger geeft masterclasses liedinterpretatie aan liedduo's in binnen- en buitenland en is docent aan de Musikhochschule Köln.

Gilbert den Broeder / piano

Gilbert den Broeder studeerde piano aan het Sweelinck Conservatorium in Amsterdam en vervolgde zijn studie bij onder andere Irwin Gage en Rudolf Jansen. Hij specialiseerde zich in het begeleiden en coachen van zangers, waaronder Peter Gijsbertsen en Elenora Hu. Hij werkte samen met onder andere het Koninklijk Concertgebouworkest en is actief bij De Nationale Opera en Ballet, De Nederlandse Reisopera, The Dutch National Opera Studio en het Opera Forward Festival. Daarnaast is hij pianist voor diverse concoursen als het Internationaal Vocalisten Concours 's-Hertogenbosch. Verder werkt hij als pianist mee aan verschillende radio- en televisieprogramma's en begeleidde hij de masterclassweek van Thomas Quasthoff voor jonge, talentvolle zangers voor de serie Grote Zangers.

Iain Burnside / piano

Iain Burnside wordt wel de ideale liedpianist genoemd en werkte samen met 's werelds grootste zangers, waaronder Roderick Williams. Hij nam ruim vijftig cd's op waarop hij een breed liedrepertoire vertolkt en dat bekende en minder bekende werken bevat. Over zijn verkenningen van Schots, Engels en Iers repertoire schreef de pers dat 'de resultaten opwindend' waren. Burnside initieerde een nieuwe vorm van dramatische recitals en is naast zijn concertpraktijk artistiek leider van het Ludlow English Song Weekend en artistiek adviseur van de Grange Park Opera. Hij geeft masterclasses in binnen- en buitenland, is docent aan de Guildhall School of Music and Drama in Londen en programmeert voor Wigmore Hall.

Khorshid Dadbeh / tar - Duo Saba

Khorshid Dadbeh groeide op in een muzikale familie en begon haar carrière al op 16-jarige leeftijd bij het Shams Ensemble. Ze behaalde haar bachelor in het bespelen van de tar aan het conservatorium van Teheran en haar master aan het Codarts conservatorium in Rotterdam. Dadbeh treedt op met vooraanstaande musici in concertzalen over de hele wereld. In 2012 richtte zij met haar broer het Jansouz Collective op dat composities en improvisaties uit de Iraanse muziektraditie ten gehore brengt. Met Jawa Manla en Lucie Lelaurian vormt Dadbeh ensemble Saba dat in 2021 ontstond en eigen composities brengt, gebaseerd op Arabische poëzie.

Katharine Dain / sopraan

Katharine Dain studeerde af aan de Guildhall School of Music and Drama in Londen en het Mannes College of Music in New York. Inmiddels is zij een veelgevraagd solist en kamermusicus en was te horen in diverse opera's, oratoria en concertseries met vooraanstaande orkesten. Dain staat bekend om het gemak waarmee ze hedendaags repertoire vertolkt en om haar deelname aan experimentele, multidisciplinaire projecten. Als gepassioneerd voorvechter voor het lied en kamermuziek, stond ze aan de wieg van menig ensemble, waarmee ze internationaal optrad. In 2021 bracht ze samen met pianist Sam Armstrong de cd *Regards sur l'infini* uit, die een Edison Klassiek won in de categorie beste debuutalbum. Tijdens deze editie van het Internationaal Lied Festival voeren zij dat programma bij ons uit.

Stéphane Degout / bariton

Stéphane Degout studeerde af aan het Conservatoire National Supérieur de Musique en was lid van het Atelier Lyrique de l'Opéra in Lyon. Sindsdien is hij te horen in de belangrijkste concertzalen en festivals wereldwijd in uiteenlopende operarollen en als solist. Als liedzanger staat hij bekend om zijn gevoelige interpretaties van het Franse en Duitse repertoire. Inmiddels heeft bijgedragen aan een groot aantal cd's met concert- en operaopnamen en heeft een aantal solo-cd's op zijn naam staan. In 2012 werd hij geridderd vanwege zijn grote bijdrage aan het behoud van de Franse cultureel erfgoed en tot tweemaal toe werd hij gelauwerd als artiest van het jaar.

Hans Eijsackers / piano - programmeur - jury Young Artist Platform

Hans Eijsackers studeerde aan het Conservatorium van Amsterdam en de European Mozart Academy in Kraków. Zijn docenten waren Gérard van Blerk, Jan Wijn en György Sebök. Hij won prijzen bij het Europees Pianoconcours en ontving de Zilveren Vriendenkrans van het Concertgebouw. Momenteel is hij professor Liedgestaltung aan de Robert Schumann Hochschule in Düsseldorf. Eijsackers treedt veelvuldig op als solist, kamermusicus en liedbegeleider en vormt een bevlogen liedduo met Henk Neven. Daarnaast is hij als jurylid en masterclass-docent regelmatig te gast in binnen- en buitenland en is artistiek leider van het van het Internationaal Studenten LiedDuo Concours in Groningen. In 2022 neemt hij samen met Henk Neven de artistieke leiding van het festival over van Robert Holl.

Inge Ettema / vibrafoon - componist

Op haar negende viel Inge Ettema als een blok voor de marimba, nam les en sloot zich aan bij muziekverenigingen, waarmee ze ook deelnam aan concerten en concoursen. Ze won al meerdere prijzen, waaronder de Gaudeamus Prijs tijdens het Prinses Christina Concours in 2019. Na in eerste instantie klassiek slagwerk te hebben gestudeerd in de JongTalentKlas en de vooropleiding van ArtEZ, koos zij voor hoofdvak Compositie. Op dit moment is Ettema tweedejaarsstudent aan het ArtEZ Conservatorium in Zwolle, waar zij les heeft van Wilbert Bultman en marimba studeert bij Peter Prommel. Al meerdere composities van haar hand werden uitgevoerd. Met Aaike Nortier vormt zij het duo Les deux Étoiles, dat het klassieke lied in een nieuwe jas steekt.

Hetty Gehring / zangdocent

Na haar studie Nederlands, studeerde Hetty Gehring in eerste instantie zang aan het Koninklijk Conservatorium in Den Haag om later af te studeren bij Margreet Honig aan het Sweelinck Conservatorium in Amsterdam. Daarnaast had zij les van onder andere Mira Zakai en Maarten Koningsberger. In 2003 richtte Hetty Gehring Het Zangatelier in Utrecht op en verdiepte zij zich steeds meer in ademproblemen bij het zingen. Wat zij zelf leerde van Margreet Honig, door wie zij nog altijd ge-coacht wordt, en van de adem- en houdingstherapeute Regine Herbig, wees haar daarbij de weg. Op basis van haar ervaring en kennis schreef zij het boek *Zing zoals je licht*, dat in 2016 verscheen.

Annelies van Gerven / zangdocent

Annelies van Gerven studeerde zang aan het Conservatorium van Utrecht. Tijdens het tweede Internationaal Concours voor Liedbegeleiders in 1988 behaalde zij samen met pianiste Lidwien Boumans de prijs voor het beste Nederlandse duo. Voor Van Gerven is lesgeven een grotere passie dan zelf op het podium te staan. Zij geeft les aan jong en oud in zowel klassiek- als musicalrepertoire. Bij het KunstenHuis Idea afdeling muziek in Zeist, leidt ze een theaterkoor: Het Zangtheater. Voor haar geldt dat er niets leukers is, dan van je hobby je vak maken.

Peter Gijsbertsen / tenor

Peter Gijsbertsen studeerde cum laude af aan het conservatorium van Utrecht. Na zijn afstuderen ontving hij de John Christie Award in Glyndebourne. Hij is driedigvoudig winnaar van het Internationaal Vocalisten Concours in 's-Hertogenbosch, waar hij onder andere de hoofdprijs in de categorie Lied won. In 2018 ontving hij de Nederlandse Muziekprijs. De jury was onder de indruk van zijn klankrijkdom. Hij was de afgelopen jaren te horen in diverse operarollen, oratoria en heeft een zeer uitgebreid liedrepertoire. Hij nam meerdere cd's op waarvoor hij lovende recensies ontving. Het overbrengen van de emotie in de muziek is voor hem het belangrijkste.

Michiel Hagdorn / literatuurwetenschapper

Michiel Hagdorn studeerde Literatuurwetenschappen aan de Radboud Universiteit in Nijmegen. Hij werkte als literair recensent, was journalist voor diverse dag- en weekbladen, docent in het middelbaar onderwijs en het hbo. Sinds 1997 geeft hij les aan meerdere instellingen voor Hoger Onderwijs Voor Ouderen (HOVO). Zijn specialisatie is Duitse literatuur, muziek en (cultuur-)geschiedenis. Hagdorn heeft een eigen bureau dat in cursussen, lezingen en cultuurhistorische reizen verzorgt en werkte onder andere samen met het Goethe Instituut Amsterdam en het Wagner Genootschap Amsterdam.

Eunji Han / piano

Eunji Han studeerde aan conservatoria in Zuid-Korea, Frankrijk, Zwitserland en in het Verenigd Koninkrijk. Masterclasses volgde ze bij onder meer Graham Johnson, Helmut Deutsch en Hartmut Höll. Haar passie voor hedendaagse muziek bracht haar ertoe Ensemble Dimensions op te richten, waarmee ze werken van jonge componisten in première bracht en een educatief project voor scholen organiseerde. Ook is zij een van de oprichters van Trio André dat klassiek repertoire voor pianotrio met hobo, cello en piano herontdekt. Haar constante onderzoek naar de Franse componisten Lili en Nadia Boulanger leverde haar een televisieoptreden bij Radio Télévision Suisse op. Han treedt veelvuldig op in grote concertzalen wereldwijd en tijdens diverse festivals.

Francine van der Heijden / sopraan

Francine van der Heijden studeerde zang in Maastricht, Den Haag en Londen. Na het afronden van haar studie werkte zij als solist samen met vooraanstaande dirigenten als Ton Koopman, Jaap van Zweden en Frans Brüggen. Zij heeft verscheidene cd's op haar naam staan, waaronder *Schubert, fern und nah*, waarop zij samen met vrienden musiceert in de geest van de Schubertiades. Zij wordt daarbij begeleid op authentieke én moderne instrumenten. Van der Heijden verdiepte zich in het vocale werk van Mendelssohn en werkte hiervoor o.a. samen met Mendelssohnkenner Prof. John Michael Cooper. Met de Robert-Schumann-Philharmonie verzorgde zij de wereldpremière van Mendelssohns vergeten concertaria *Infelice, ah ritorna eta dell'oro*.

Barbara Hölzl / mezzosopraan

Barbara Hölzl studeerde aan het Richard-Strauss-Konservatorium en studeerde vervolgens met onderscheiding af aan de Universität für Musik und darstellende Kunst Wien. Vervolgens werd zij gecoacht door Josef Metternich en volgde verscheidene masterclasses. Naast optredens in diverse opera's, was zij ook te horen in oratoria en liedrecitals. Haar repertoire is breed en reikt van renaissance tot hedendaags repertoire waardoor zij de kans had wereldwijd op te treden met gerenommeerde orkesten en dirigenten, waaronder Nikolaus Harnoncourt en Sigiswald Kuijken. Zij nam meerdere cd's op die goed werden ontvangen.

Caroline Jestaedt / sopraan

Caroline Jestaedt studeerde aan het Koninklijk Conservatorium in Brussel, waar ze afstudeerde in 2012. Ze zette haar studie voort aan de Hochschule für Musik, Hanns Eisler College of Music in Berlijn, waar zij les in operazang kreeg van Janet Williams en Michail Lanskoi. Als student nam ze al deel aan operaproducties in Brussel. Sinds 2014 specialiseert Jestaedt zich bij Claudia Visca en Robert Holl aan de Universität für Musik und darstellende Kunst in Wenen. Zij is regelmatig op het podium te beluisteren.

Graham Johnson / pianist - verteller

Graham Johnson is gevierd pianist, liedbegeleider en kenner van het werk van diverse Romantische liedcomponisten als Schubert, Schumann en Brahms. Na zijn afstuderen aan de Royal Academy of Music, vervolgde hij zijn studie bij Gerald Moore en Geoffrey Parsons. Deelname aan de eerste masterclass van Peter Pears bracht hem in contact met Benjamin Britten. Daar ontstond zijn liefde voor liedbegeleiding. In 1976 richtte hij *The Songmakers' Almanac* op met als doel onbekend liedrepertoire onder de aandacht van een groter publiek te brengen. Momenteel is Johnson docent liedbegeleiding aan de Guildhall School of Music and Drama. Hij heeft meerdere bijzonder goed ontvangen cd-opnamen op zijn naam staan, waaronder alle liederen van Schubert en Schumann.

Cas Jönsthövel / taalcoach masterclass

Cas Jönsthövel is specialist op het gebied van uitspraak en interpretatie van het gezongen Duits. Al tijdens zijn studie Duitse Taal en Letteren legde hij zich toe op uitspraak, drama en poëzie. Naast een jarenlange leservaring bouwde hij een brede muzikale ervaring op als koor- en ensemblezanger en deed hij theatrale ervaring op als speler. Hij werkte mee aan liedinterpretatieklassen met onder anderen Margreet Honig, Frans Huijts, Maarten Koningsberger, Henk Guittart en Robert Holl. Daarnaast was hij enkele jaren docent bij de Gesangssommer Ins van Margreet Honig en verleent jaarlijks zijn medewerking aan festival Vocallis. Sinds 1998 is hij werkzaam bij Codarts Rotterdam.

Inge van Keulen / koordirigent

Inge van Keulen studeerde zang aan het conservatorium Helicon bij Mariola Niedzielska, en volgde daarnaast lessen bij Christiaan Boele en Rebecca Stewart. In 2016 voltooide ze de applicatieopleiding koordirectie voor vakmusici aan het Utrechts Conservatorium, waar zij les had van Fokko Oldenhuis en Rob Vermeulen. Vanuit de wens om zichzelf uit te dagen en door zingen dieper tot de kern te komen en

anderen aan te moedigen dat ook te doen, volgde zij diverse lessen en cursussen in onder meer solozang, barokmuziek, methodiek lichte muziek en muziekfenomenologie. Inge is onder meer actief als zangeres, koordirigent en organiseert meezingochtenden in theaters.

Laurence Kilsby / tenor

De jonge, veelbelovende tenor Laurence Kilsby wordt omschreven als 'een van de meest innemende zangers van zijn generatie' en 'een zanger die we in de gaten moeten houden'. Al op jonge leeftijd viel hij op en zijn solodebuut maakt in de Royal Albert Hall. Inmiddels is hij regelmatig te horen als liedzanger en als solist in verscheidene opera's en oratoria bij onder andere de Nederlandse Reisopera en The Orchestra of the Age of Enlightenment en werkte hij mee aan diverse cd-opnamen. Kilsby studeert momenteel aan het Curtis Institute of Music in Philadelphia en volgde masterclasses bij onder anderen Sarah Connolly en Roderick Williams.

Maarten Koningsberger / bariton

Maarten Koningsberger studeerde onder meer bij Max van Egmond, Elisabeth Schwarzkopf en Margreet Honig. Inmiddels heeft hij een internationale reputatie verworven als concertzanger, liedvertolker en met vele operarollen. Die grote verscheidenheid aan stijlen is dan ook kenmerkend voor hem. Zijn recitals als liedzanger, met pianisten als Irwin Cage en Graham Johnson, voerden hem naar prestigieuze zalen over de hele wereld. Koningsberger heeft inmiddels zo'n dertig cd's opgenomen met repertoire dat loopt van Dowland tot Jazz. Zijn meest recente cd met drie cycli van Schumann kwam in 2018 uit. Daarnaast doceert hij aan het Conservatorium van Amsterdam en het Conservatoire National Supérieur in Parijs.

Barbara Kozelj / mezzosopraan

De basis van de muzikale carrière van mezzosopraan Barbara Kozelj ligt in Slovenië. Daar studeerde zij aan de Academy of Music in Ljubljana, waarna ze haar studie vervolgde aan het Koninklijk Conservatorium in Den Haag. Na haar debuut in 2013 kwam haar loopbaan in een stroomversnelling en ontwikkelde zij zich tot een veelgevraagd en geliefd musicus. Kozelj treedt regelmatig op als solist in opera's en oratoria in zowel het klassieke als moderne genre. Daarnaast heeft ze een grote liefde voor het lied en geeft recitals met o.a. Phyllis Ferwerda en Julius Drake. Haar debuut-cd *Around Prague* werd zowel in binnen- en buitenland bijzonder goed ontvangen.

Gijs Kramers / altviool - Ruysdael Kwartet

Gijs Kramers studeerde aan de conservatoria van Groningen en Den Haag en de Musikhochschule in Hannover. Ook volgde hij masterclasses bij onder meer György Kurtág. Als solist trad hij op in de belangrijkste concertzalen. Naast zijn solistische werk, is hij altviolist bij The Philharmonia Orchestra Londen en het Ruysdael Kwartet en is hij actief op het gebied van Muziektheater. Behalve altviolist is hij arrangeur, componist, dirigent en artistiek leider van het Ricciotti Ensemble, waarmee hij verschillende van zijn eigen composities uitvoerde. Zijn werken werden ook ten gehore gebracht door onder meer het Nationaal Jeugdorkest, het Nederlands Studenten Orkest en het Tate Ensemble.

Dinant Krouwel / musicoloog

Dinant Krouwel studeerde muziekwetenschap aan de Universiteit Utrecht met als specialisatie liedkunst. Hij is bedrijfsleider van muziekhandel Broekmans & van Poppel in Utrecht en werkt voor hun uitgeverij. Een aantal maal per jaar schrijft hij met grote kennis van zaken over nieuwe uitgaven van bekend en onbekend liedrepertoire in het ledenblad van de Vereniging Vrienden van het Lied. Als editor werkte hij mee aan de nieuwe uitgave van de liederen van Alphons Diepenbrock. Krouwel begeleidt diverse vocalisten aan de piano en geeft, samen met zangpedagogen, interpretatielessen. Daarnaast houdt hij lezingen op liedgebied.

Vincent Kusters / bariton

Vincent Kusters studeerde zang en piano aan het Conservatorium Maastricht en volgde aansluitend masterclasses bij verscheidene internationaal bekende zangers. In de afgelopen jaren won hij onder andere de Vocallis Liedprijs en was prijswinnaar van het Schumann Wettbewerf in Zwickau. Met zijn duo-partner, pianist Charlie Bo Meijering, won hij de Prijs van de Vrienden van het IVC, de eerste prijs tijdens Liedkunst im Schloss vor Husum, het Young Artist Platform van het Internationaal Lied Festival Zeist in 2021 en de eerste prijs tijdens het Internationaler Wettbewerb für Orgel und Gesang. Vincent is veelvuldig te horen in liedrecitals en oratoriumproducties, en tevens actief als organist, cantor en dirigent.

Natasha Loges / musicoloog

Natasha Loges is een gewaardeerd wetenschapper op het gebied van het Duitse lied, gender, concertgeschiedenis, de relaties tussen tekst en muziek en levens en werken van Brahms en Robert en Clara Schumann. In 2021 kreeg zij een eigen leerstoel toegekend aan het Royal College of Music en dit voorjaar werd zij benoemd tot professor musicologie aan de Hochschule für Musik Freiburg. Tot haar publicaties behoren onder andere een aantal uitgaven over Brahms' leven en werk. Buiten haar academische activiteiten is Loges is regelmatig te horen op BBC Radio 3 - onder meer als liedpianist - schrijft voor het BBC Music Magazine en geeft lezingen.

David Lutz / piano

David Lutz studeerde piano aan de Universiteit of Delaware en Boston University. Van 1978 tot aan 2001 werkte hij als gastdocent lied en oratorium aan het conservatorium van Wenen en was aansluitend docent liedbegeleiding aan de Universität für Musik und darstellende Kunst in dezelfde stad. In 2015 ging hij met emeritaat. Als pianist werkte hij samen met zangers als Robert Holl, Thomas Hampson, Hermann Prey en vele anderen tijdens concerten en festivals wereldwijd. David Lutz gaf masterclasses aan liedduo's over de heel wereld en heeft vele radio- tv- en cd-opnamen op zijn naam staan.

Jawa Manla / ud - Duo Saba

Jawa Manla begon op 11-jarige leeftijd met het bespelen van de ud, waarvan ze de klanken dagelijks thuis hoorde. Ze volgde lessen aan het Sulhi Al Wadi muziekinstituut in Damascus, waar zij zes jaar later eindexamen deed. Daarna studeerde zij aan het Beit El Oud, een Egyptisch opleidingsinstituut voor bespelers van de ud,

en volgde privélessen. In 2016 werd zij toegelaten tot het Codarts conservatorium in Den Haag waar zij momenteel studeert voor haar bachelor. Met Khorshid Dadbeh en Lucie Lelaurian vormt Manla ensemble Saba dat in 2021 ontstond en eigen composities brengt, gebaseerd op Arabische poëzie.

Toni Ming Geiger / piano

Toni Ming Geiger studeerde aan de conservatoria van Keulen en Parijs en werd in zijn artistieke ontwikkeling gesteund door onder andere het Britten Pears Young Artist Programm en de Lied Akademie des Heidelberger Frühling. Hij wordt geroemd om zijn aanpassingsvermogen, muzikaliteit en verbeeldingskracht. Ming Geiger ontwikkelde een eigen benadering van het liedgenre, waarin zijn persoonlijke relatie met een werk belangrijk is. Daarbij overschrijdt hij graag grenzen tussen culturen en kunstdisciplines en voegt zo een eigen stem en extra facetten toe aan een intieme uitvoering van kamermuziek. In zijn programma's benadrukt hij graag de veelzijdigheid van het lied door klassieke en hedendaagse composities naast elkaar te programmeren.

Michael Müller / cello - Ruysdaelkwartet

Michael Müller studeerde cello aan de Musikhochschule in München en de Universität der Künste in Berlijn. Na zijn opleiding volgde hij masterclasses bij Boris Pergamensjikov, David Geringas en Heinrich Schiff. Kamermuziek studeerde hij bij het Lasalle Kwartet en het Amadeus Kwartet en bij Sandor Vegh. Müller was achter-eenvolgens solocellist bij de Kammerphilharmonie Bremen, het Radio Kamerorkest, de Radio Kamer Filharmonie. Sinds 2013 is hij als solocellist werkzaam bij het Radio Filharmonisch Orkest. Daarnaast treedt hij door heel Europa op als kamermusicus. Voordat hij zich in 2019 bij het Ruysdael Kwartet voegde, was hij cellist bij het Parkanyi Kwartet (voorheen Orlando kwartet) en lid van Ensemble LUDWIG.

Robbert Muuse / zangdocent

Robbert Muuse studeerde zang en opera in Maastricht bij Mya Besselink, en in Karlsruhe bij Donald Litaker. Hij volgde liedstudies bij Konrad Richter, Hartmut Höll en bij Julius Drake. Muuse is een veelgevraagd concert- en oratoriumsolist en zong verscheidene operarollen. Hij trad als solist op met vermaarde dirigenten, orkesten en andere musici. Met zijn partner, pianiste Micha van Weers, vormt hij al vele jaren een gelauwerd liedduo dat nationaal en internationaal recitals geeft. Naast het uitvoeren van het bekendere liedrepertoire zoeken zij de uitdaging in onbekend of vergeten repertoire. Ze namen ook een aantal cd's op die lovend werden ontvangen.

Jan Willem Nelleke / piano

Jan Willem Nelleke is hij een veelzijdig musicus die op veel gebieden actief is. Als solist gaat zijn belangstelling uit naar minder bekende muziek, waarbij hij uitstapjes naar andere stijlen en instrumenten niet schuwt. Hij is een veelgevraagd (lied)begeleider en was samen met diverse vooraanstaande musici te horen op internationale concertpodia en festivals. Nelleke bracht al verscheidene nieuwe werken in première. Hij componeert ook zelf liederen en kamermuziek, die regelmatig ten gehore worden gebracht. Daarnaast is hij docent aan het Koninklijk Conservatorium in Den Haag en verbonden aan het Franz-Schubert-Institut in Baden bei Wien.

Henk Neven / bariton - programmeur - jury Young Artist Platform

Henk Neven is een van de meest bevoegen liedvertolkers van zijn generatie. Hij ontving in 2009 een Borletti-Buitoni Fellowship en nam deel aan het prestigieuze BBC Radio 3 New Generation Artists Scheme. In 2011 ontving hij de Nederlandse Muziekprijs, de hoogste onderscheiding die door het ministerie van OCW aan een musicus werkzaam in de klassieke muziek wordt uitgereikt. Neven werkt met diverse orkesten en ensembles, en is actief op zowel nationale als internationale operapodia in diverse rollen. Hij staat onder contract bij het platenlabel Onyx. Zijn opnames met deze maatschappij krijgen lovende kritieken. In 2022 geeft artistiek leider Robert Holl het stokje door en neemt hij samen met Hans Eijsackers de artistieke leiding van het festival over.

Marien van Nieukerken / piano

Marien van Nieukerken is een veelzijdig pianist die zich heeft gespecialiseerd in het liedrepertoire van de romantiek tot en met hedendaagse composities. Hij bracht tal van nieuwe composities in première en er werden liederen aan hem opgedragen. Als liedbegeleider was hij met gerenommeerde zangers te horen op concertpodia wereldwijd en met hen ook een aantal cd's op. Tot 2018 was hij artistiek directeur van de International Student LiedDuo Competition, waarvan hij ook de oprichter was. Behalve als pianist is Van Nieukerken ook actief als coach voor zangers en liedduo's en als gastdocent van masterclasses liedinterpretatie en -begeleiding in binnen- en buitenland.

Aaike Nortier / mezzosopraan

Aaike Nortier maakte op haar twaalfde voor het eerst kennis met klassieke zang nadat ze lid werd van de operettevereniging La Mascotte in Emmeloord, waar zij verschillende rollen vertolkte. Inmiddels is zij tweedejaarsstudent aan het ArtEZ conservatorium in Zwolle, waar zij les heeft van Claudia Patacca. In 2021 won zij de tweede prijs en de publieksprijs tijdens het Prinses Christina Concours en werkte als koorlid mee aan Bizets *Carmen* bij Opera Spanga. Vanaf augustus van dit jaar loopt Nortier stage bij de Nationale Reisopera. Masterclasses volgde ze bij Lenneke Ruiten en Hans Eijsackers met opera- en liedrepertoire. Met compositie-student Inge Ettema vormt zij het duo Les deux Étoiles, dat het klassieke lied in een nieuwe jas steekt.

Waltraud Österreicher / performance coach - docent masterclass

De Oostenrijkse actrice Waltraud Österreicher is een veelzijdig persoon. Ze studeerde af als musicus en acteur en heeft verscheidene films en theateroptredens in binnen- en buitenland op haar naam staan. Haar passie voor mensen en haar brede achtergrond in muziek, theater en psychologie, leidden ertoe dat zij inmiddels een veelgevraagd coach voor musici is. Ze verdiepte zich onder meer in stemgebruik, dictie, pantomime, houding en beweging en groepsdynamiek. Haar kennis en ervaring stellen haar in staat snel de unieke gaven en persoonlijke belemmeringen van een musicus te analyseren en hen te begeleiden op basis van haar eigen methode om professionele optredens succesvoller en interessanter te laten zijn.

Olga Pashchenko / fortepiano - jury Young Artist Platform

Olga Pashchenko's pianospel viel al op jonge leeftijd op bij concoursen en recitals. Zij studeerde cum laude af aan het Tchaikovsky Conservatorium in Moskou en achtereenvolgens aan het Conservatorium van Amsterdam en sleepte vele prijzen in de wacht. Inmiddels is Pashchenko een van de meest veelzijdige musici van dit moment die tijdens optredens wereldwijd te horen is als (forte)pianist, klavecijnist en organist. Met haar gepassioneerde persoonlijkheid geeft zij haar spel virtuositeit en een rijkdom aan kleur mee, met een goed oog voor het brede repertoire dat voor deze instrumenten geschreven is. Buiten haar volle concertagenda is Pashchenko docent fortepiano aan het Conservatorium van Amsterdam.

Claudia Patacca / sopraan

Claudia Patacca studeerde cum laude af aan het conservatorium van Enschede, waarna ze verder studeerde aan het Internationaal Opera Centrum Amsterdam. Al tijdens haar studie maakte zij haar debuut op het concertpodium en bouwde daarna een bloeiende concertpraktijk op. Ze was te horen tijdens diverse festival en in operaproducties en concerten in binnen- en buitenland. Ook het lied en kamermuziek kunnen rekenen op haar warme belangstelling. Inmiddels heeft zij een aantal cd's met liedrepertoire op haar naam staan. Patacca verzorgde masterclasses in heel Europa en is op dit moment Patacca verbonden aan het ArtEZ Conservatorium in Zwolle als hoofdvakdocent klassieke zang.

Karola Pavone / sopraan

Karola Pavone groeide op in een muzikaal gezin en trad al op haar 17^e op als solist. Ze studeerde aan de Musikhochschule in Keulen en vervolgens aan de Göteborg University Opera School in Zweden waar zij cum laude afstudeerde. Daarnaast volgde zij verscheidene masterclasses. Inmiddels heeft zij zich ontwikkeld tot een geliefd en veelzijdig solist en maakte furore met zowel de opera als lied- en kamermuziekconcerten. Ze vormt al enkele jaren een duo met pianist Boris Radulović, met wie zij in 2019 hun eerste cd uitbracht. In 2021 werden zij een van de twee prijswinnende duo's tijdens het eerste Young Artist Platform van ons festival.

Jan Petryka / tenor

Jan Petryka begon zijn muzikale opleiding op jonge leeftijd als cellist, maar richt zich inmiddels uitsluitend op zang. Zijn studie solozang, lied en oratorium aan de Universität für Musik und darstellende Kunst in Wenen sloot hij met onderscheiding af. Al tijdens zijn studie had hij een volle concertagenda en in de loop der tijd vestigde hij zich als veelzijdig concert- en oratoriumzanger met een repertoire dat reikt van veertiende-eeuwse polyfonie tot hedendaagse muziek. Naast zijn grote voorliefde voor de barok heeft hij ook een passie voor het liedrepertoire en hedendaagse muziek. Meerdere grensverleggende componisten van deze tijd droegen werken aan hem op.

Alain Planès / piano

Alain Planès debuteerde al op 8-jarige leeftijd op het concertpodium. Hij studeerde achtereenvolgens in Lyon, aan het Conservatoire de Paris en de Indiana University in Bloomington (VS) waar hij les had van onder andere Menahem Pressler en György Sebök. Op verzoek van Pierre Boulez werd hij na zijn terugkeer naar Frankrijk de vaste pianist van het Ensemble InterContemporain.

Planès is een geliefd en veelgevraagd solist en kamermusicus met een grote voorliefde voor historische instrumenten en een uitgebreide discografie. In 2021 bracht hij een cd uit met Nocturnes van Chopin, gespeeld op een Pleyel uit 1836, die bijzonder goed werd ontvangen.

Boris Radulović / piano

Zijn liefde voor de piano ontdekte Boris Radulović al op jonge leeftijd. Na het afronden van zijn studie vervolgde hij zijn opleiding bij de vermaarde pianist Pierre-Laurent Aimard, wiens invloed een duidelijke stempel op zijn muzikale ontwikkeling heeft gedrukt. Daarnaast volgde hij cursussen bij gerenommeerde musici en won vele prijzen. Radulović is een veelgevraagd concertpianist die gewaardeerd wordt om zijn elegantie en innerlijke harmonie. Hij boekte successen op podia wereldwijd en vormt met Karola Pavone al enkele jaren een liedduo. Eind 2019 brachten zij hun eerste cd uit. In 2021 werden zij een van de twee prijswinnende duo's tijdens het eerste Young Artist Platform van ons festival.

Sophie Rennert / mezzosopraan

Voordat Sophie Rennert zangles kreeg van haar moeder - sopraan Sigrid Rennert - speelde ze al viool en piano en in 2014 studeerde ze met onderscheiding af aan de Universität für Musik und darstellende Kunst in Wenen. Ze won meerdere prijzen op vele (inter)nationale concoursen. Op persoonlijke uitnodiging van Graham Johnson debuteerde zij in Leeds en nam in 2017 deel aan het Schubertprogramma in het Wiener Konzerthaus. Inmiddels is Rennert een veelgevraagd lied- en concertzanger met optredens in binnen- en buitenland en een aantal cd's op haar naam. Haar repertoire omspannt vele eeuwen en reikt van Bach tot hedendaagse muziek.

Wolfgang Resch / bariton

Wolfgang Resch begon zijn zangopleiding als solist bij de Wiltener Sängerknaben in Innsbruck. Hij studeerde bij Karlheinz Hanzer aan het Tiroler Landeskonservatorium en later bij Ralf Döring en Charles Spencer aan de Universität für Musik und darstellende Kunst in Wenen. Masterclasses volgde hij bij onder meer Brigitte Fassbaender, Christa Ludwig, Thomas Hampson en Helmut Deutsch. Resch won meerdere prijzen. In 2009 maakt hij zijn debuut als operazanger, maar inmiddels is hij ook een veelgevraagd concert- oratorium- en liedzanger. Hij was deelnemer aan het Young Singers Project van de Salzburger Festspiele en lid van het ensemble bij het Konzert Theater Bern.

Emi Ohi Resnick / viool - Ruysdael Kwartet

Emi Ohi Resnick debuteerde al op 15-jarige leeftijd en trad sindsdien wereldwijd op. Ze studeerde aan het Curtis Institute of Music, aan de Juilliard School en aan de Praagse Mozart Academie. Daarnaast werkte zij nauw samen met Györgi Kurtág. Ze wordt geroemd om haar 'interpretatie van wereldklasse' en haar buitengewone spel. Resnick tradt op in de Young Artists Showcase, een radioserie op een New Yorkse zender, en maakte radio- en tv-opnames binnen en buiten de VS. Er zijn vele nieuwe werken voor haar geschreven en behalve met het Ruysdael Kwartet speelt ze regelmatig met andere kamermuziekgezelschappen en kwartetten.

Joris Van Rijn / viool - Ruysdael Kwartet

Joris van Rijn studeerde achtereenvolgens aan het Zwolsch Conservatorium, het Koninklijk Conservatorium in Den Haag, waar hij met onderscheiding afstudeerde, en aan de Juilliard School in New York. In 1999 won hij de tweede prijs op het Oscar Back Nationaal Vioolconcours én de AEX prijs voor zijn interpretatie van het verplichte werk. Sindsdien trad hij op als solist met verscheidene grote orkesten. Met het Ruysdael Kwartet en het Ensemble Cameleon won hij de prestigieuze Kersjesprijs. Daarnaast is hij artistiek organisator van het klassieke muziekfestival Linari Classic in Italië en sinds 2002 concertmeester van het Radio Filharmonisch Orkest.

Leo Samama / musicoloog

Leo Samama studeerde muziekwetenschap aan de Rijksuniversiteit Utrecht en compositie bij Rudolf Escher. Hij was verbonden aan het Utrechts Conservatorium als docent muziek en cultuurgeschiedenis. Aansluitend werd hij docent muziek van de 20e eeuw aan de Universiteit Utrecht. Samama was tevens muzikrecensent bij *De Volkskrant* en *NRC Handelsblad* en staat bekend als dé Nederlandse expert op het gebied van moderne muziek en het muziekleven in Nederland. Hij schreef meerdere artikelen en boeken en geeft grote regelmaat hij lezingen en gastcolleges met onder andere de relatie tussen muziek en poëzie als thema. Zijn hoorcolleges zijn te beluisteren op cd's voor Home Academy.

Rosanne van Sandwijk / mezzosopraan

Rosanne van Sandwijk ronde haar studie cum laude af aan het Conservatorium van Rotterdam, waar zij les had van Roberta Alexander. Zij wordt gecoacht door onder anderen Anne Sofie von Otter en Margreet Honig. Van Sandwijk is laureaat van de Académie Européenne de Musique in Aix-en-Provence, waar zij meerdere liedrecitals gaf. Zij behaalde meerdere prijzen waaronder de oratoriumprijs tijdens het 48ste Internationaal Vocalisten Concours en de GrachtenfestivalPrijz. Als operazanger en solist werkte zij samen met gerenommeerde musici en orkesten met repertoire dat reikt van barok tot minimal music. Verder was ze te horen in liedrecitals, waarbij ze optrad met onder andere Malcolm Martineau, Julius Drake en Kristian Bezuidenhout.

Henriette Schenk / zangdocent

Henriette Schenk studeerde zang aan het Sweelinck Conservatorium in Amsterdam, waar zij les had van Charles van Tassel. Aansluitend vervolgde zij haar studie bij Margreet Honig. Schenk werkte mee aan verscheidene operaproducties, maar richtte zich later meer op de lichte klassieke muziek. Met kinderboekenschrijver Karel Eykman maakte zij een muziektheatervoorstelling voor kinderen. Van 2007 tot 2012 woonde en werkte zij in Moskou, waar zij doorbrak toen zij in clubs liederen van onder andere Weill en Gershwin, chansons, jiddische en Russische liederen zong. Eenmaal terug in Nederland trad zij ook hier dit repertoire op, waarbij zij met verschillende musici samenwerkte.

Marie Seidler / mezzosopraan

Marie Seidler behaalde haar master in Frankfurt am Main bij Hedwig Fassbender en studeerde aan de Royal Academy of Music in Londen, waar zij haar opleiding in 2013 met onderscheiding afsloot. In de jaren daarna won ze meerdere prijzen en in 2013 was zij Britten-Pears Young Artist. Inmiddels heeft zij het predicaat 'young artist of the year' (*German Opernwelt*; 2018) ruimschoots waargemaakt en was zij te horen in diverse opera's en op concertpodia en festivals wereldwijd. In 2020 maakte zij haar debuut op de Schubertiade in Schwarzenberg. Het afgelopen jaar bracht zij met pianist Götz Payer haar debuut-cd *Tief von fern* uit.

Jeroen Schipper / liedjesmaker

Jeroen Schipper is een muziekdocent die van zijn hobby zijn beroep maakte en vervolgens van zijn beroep zijn passie. Inmiddels staat hij met veel passie op het podium met zijn eigen theatershows. Zijn liedjes kenmerken zich door originaliteit, kwaliteit, gevarieerdheid, humor en interactie en zijn erg geliefd.

Bettina Smith / mezzosopraan

Bettina Smith begon haar zangopleiding aan het conservatorium van Bergen (Noorwegen) en zette haar studie voort aan het Koninklijk Conservatorium van Den Haag. Beide opleidingen rondde zij met onderscheiding af. Aansluitend specialiseerde zij zich in opera, maar het repertoire dat zij brengt is bijzonder breed en reikt van werken uit de Middeleeuwen tot en met hedendaagse muziek. Zij was te horen in opera's, oratoria en kamermuziekconcerten in concertzalen en op festivals door heel Europa als solist en samen met pianist Jan Willem Nelleke, met wie zij veelvuldig optreedt. Smith is docent aan de universiteit van Stavanger (Noorwegen) en gaf zangles en masterclasses aan diverse gerenommeerde instituten.

Anita van Soest / regisseur

Anita van Soest is een klassiek geschoolde trompettist en heeft zich ontwikkeld tot een veelgevraagd solist en ensemblemusicus. Haar werkterrein is veelzijdig. Behalve dat zij vele genres beheerst - van klassiek tot pop - organiseert ze graag theatrale concerten met bevriende musici en kunstenaars. Daarnaast is Van Soest als docent Theater en Trompet verbonden aan KunstenHuis Idea en het Houtens Muziek Collectief. Ze regisseerde verscheidene amateurvoorstellingen waarbij zij muziek en toneel combineert en richtte in Den Dolder Tamar Muziektheater op, waar ze op eigen wijze invulling geeft aan het verbinden van muziek en toneel in sprankelende voorstellingen.

Nikki Treurniet / sopraan

Nikki Treurniet ontwikkelde een grote liefde voor klassieke muziek toen zij op jonge leeftijd zang- en pianoles kreeg. Het was met name de muziek van Mozart en Brahms die haar ertoe aanzette zang te gaan studeren. Zij studeerde af aan het Koninklijk Conservatorium in Den Haag en aan de Dutch National Opera Academy en won een aantal prijzen op het 51ste Internationaal Vocalisten Concours. Met haar lichte, warme stem vertolkt ze zowel oude muziek, romantisch repertoire en moderne composities. Ze houdt van opera, oratoria én lied en treedt op met pianisten als Andrea Vasi en Daan Boertien. Op dit moment heeft Treurniet een vast contract bij de Staatsoper Hannover.

Ellen Valkenburg / sopraan

Ellen Valkenburg studeerde aan het Koninklijk Conservatorium in Den Haag bij Maria Acda en Sasja Hunnengo en haalde in 2004 haar master. Ze volgde masterclasses bij onder andere Elly Ameling en Robert Holl en had les van onder meer Margreet Honig en Meinard Kraak. In 2012 kreeg ze het Margit Widlund Stipendium toegekend, dat is bestemd voor jonge zangeressen met een bijzondere podiumpresentatie. Samen met pianiste Andrea Vasi won zij verscheidene prijzen, waaronder de 'Prijs van de Vrienden van het IVC'. Al enkele jaren vormt zij een duo met pianist Maurice Lammerts van Bueren. Met hem en vier andere zangeressen maakt zij deel uit van het Coco Collectief. Met Lammerts van Bueren maakte zij ook de succesvolle cd *Les Apaches* met Spaans- en Franstalig repertoire die uitstekend ontvangen is.

Bas Verheijden / piano

Bas Verheijden studeerde aan het conservatorium van Amsterdam bij Jan Wijn en behaalde zijn master met onderscheiding. Aansluitend werd hij als eerste Nederlander ooit aangenomen bij de befaamde Accademia Pianistica in Italië. Van de masterclass die hij volgde bij Maria João Pires maakte de AVRO een documentaire. Verheijden is een eigenzinnig pianist die graag op zoek gaat naar vernieuwing en mogelijkheden voor variatie in zowel bekend als onbekend repertoire. Als concertpianist en kamermusicus heeft hij een indrukwekkende staat van dienst. Hij is tevens pianist van het Atlantic Trio, waarmee een aantal cd's opnam en werkt regelmatig samen met Maarten Koningsberger en Hans Pieter Herman.

Magnus Walker / tenor

Magnus Walker studeert voor zijn master aan de Royal Academy of Music in Londen en won recent de eerste prijs bij de Joan Chissell/Rex Stephens Award for Schumann Lieder. Al tijdens zijn studie trad hij regelmatig op bij de *Academy song circle* en bracht hij Mario Ferraro's liedcyclus *Songs from a distant Land* voor tenor en gitaar in première. In 2017 debuteerde hij internationaal als tenorsolist in Britten's *War Requiem* en is regelmatig te horen als solist in oratoria en opera's, en als liedzanger. Recent debuteerde hij ook in Wigmore Hall tijdens een concert ter ere van de tweehonderdste verjaardag van de Academy.

Micha van Weers / pianodocent

Micha van Weers specialiseerde zich in liedbegeleiding bij Konrad Richter, Hartmut Höll en Julius Drake. In Praag verdiepte zij zich in de interpretatie van twintigste-eeuws Tsjechisch repertoire. Masterclasses volgde ze bij onder meer Rudolf Jansen en Graham Johnson. Als gespecialiseerd liedbegeleider geeft zij ook zelf masterclasses en privélessen aan liedduo's, (vocale) ensembles en instrumentalisten. Van Weers is te horen in kamermuziekconcerten en liedrecitals met diverse zangers en instrumentalisten. Met haar partner, bariton Robbert Muuse, vormt zij al vele jaren een gelauwerd liedduo. Ze ontvingen verschillende prijzen en namen een aantal cd's op. Naast het bekende repertoire zijn zij onder andere te horen met liederen van joodse, vervolgde componisten uit WO II.

Roderick Williams / bariton

Roderick Williams is een van de meest geliefde baritons van dit moment. Hij vertolkt een breed repertoire - van barok tot hedendaagse muziek - en treedt op als operazanger en solist in concertzalen en op festivals wereldwijd. Behalve uitvoerend musicus, is hij ook componist. Zijn werken gingen in première in concerten op tijdens liveoptredens op de Britse radio. Momenteel is Williams singer-in-residence voor *Music in the Round* in Sheffield, waar hij concerten verzorgt en leidinggeeft aan dynamische en innovatieve leer- en participatieprojecten die amateurzangers van alle leeftijden kennis laten maken met het uitvoeren van klassiek liedrepertoire.

Wilma ten Wolde / koordirigent

Wilma ten Wolde studeerde koordirectie, kerkmuziek en muziekwetenschap en specialiseerde zich na haar studie in het vocaal onderwijs voor jongeren en jeugd. Ze was docent aan het Koninklijk Conservatorium in Den Haag op de vakgebieden solfège en ensemble-zang. Door haar succesvolle werk met de Nationale Koren werd zij al snel nationaal en internationaal actief en bereidde inmiddels meer dan zeventig producties voor in samenwerking met gerenommeerde orkesten en dirigenten. Ten Wolde is directeur van Vocaal Talent Nederland en artistiek leider van het Nationaal Kinderkoor, het Nationaal Vrouwen Jeugdkoor en het Nationaal Gemengd Jeugdkoor. Onder haar leiding hebben de Nationale Koren zich ontwikkeld tot een nationaal instituut, dat op het gebied van koorscholing en muzikale prestaties tot de wereldtop behoort.

Het lied raakt onze ziel en diepste emoties, zowel in het luisteren als zingen. Zo draagt het op een bescheiden, maar waardevolle wijze bij aan een betere wereld.

Dat geven we graag door aan volgende generaties zodat iedereen in de toekomst kan blijven genieten van de mooiste liederen. Helpt u ons mee de liedkunst levend te houden?

zullen we
Vrienden
worden?

U bent al vriend voor **slechts € 35,-** per persoon per jaar of € 60,- voor twee personen op één adres per jaar. Een grotere bijdrage is uiteraard welkom. U kunt ons ook met extra belastingvoordeel meerjarig steunen door met ons een overeenkomst voor minimaal 5 jaar te sluiten.

GEVEN IS OOK ONTVANGEN

Als dank voor uw vriendschap:

- **krijgt u 10% korting** op alle recitals, masterclasses, dagkaarten en het passe-partout;
- **geniet u van extra's** zoals het gratis meenemen van een introducee naar specifieke recitals of het volgen van voor overige bezoekers niet toegankelijke lezingen.

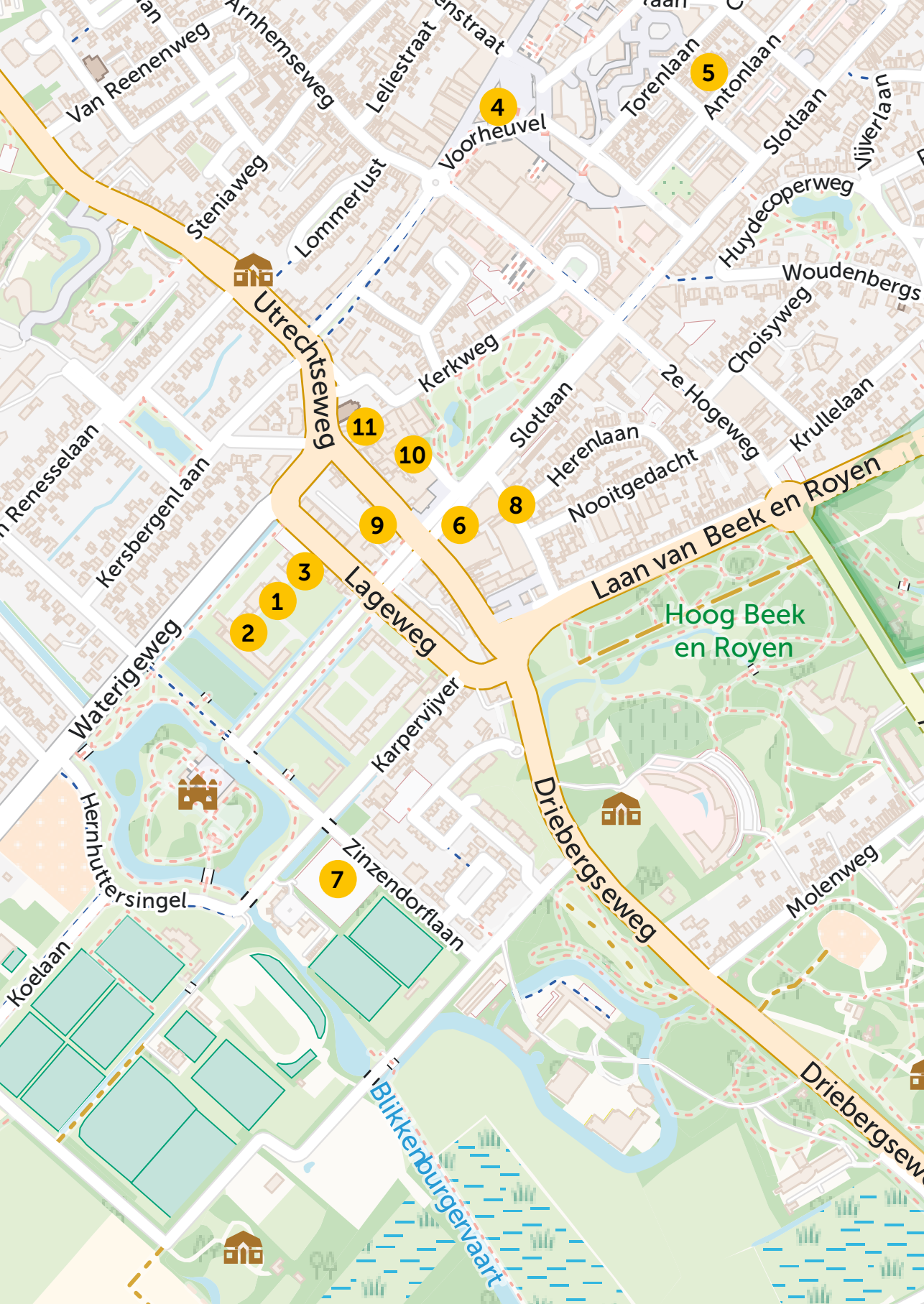
WILT U MEER DOEN? WORD MECENAS!

Als mecenas draagt u direct bij aan de top van morgen. Het Fonds Masterclass steunt jonge professionals die willen meedoen aan de masterclass. Meer informatie vindt u op de website onder **VRIENDEN** of in de speciale mecenasfolder.

CULTURELE ANBI

De Stichting Vrienden van Internationaal Lied Festival heeft de status van een culturele ANBI. Dat maakt schenken voor u extra gunstig, want een ANBI betaalt geen erf- of schenkbelasting bij ontvangen erfenissen en schenkingen. Dat betekent dat u uw gift kunt aftrekken van inkomstenbelasting of vennootschapsbelasting. Bovendien is de Geefwet van toepassing die een **extra aftrek van 25% voor particulieren en 50% voor bedrijven mogelijk** maakt bij een meerjarige overeenkomst.

Internationaal Lied Festival Zeist draait om vriendschap en samen iets moois tot stand brengen. Treedt u ook toe tot onze vriendenkring?

PRAKTISCHE INFORMATIE

LOCATIES

- 1. Grote Kerkzaal**
Evangelische Broedergemeente
Zusterplein 12, 3703 CB Zeist
- 2. Kleine Kerkzaal**
Evangelische Broedergemeente
Zusterplein 20, 3703 CB Zeist
- 3. Koetshuys**
Evangelische Broedergemeente
Zusterplein 2, 3703 CB Zeist
- 4. KunstenHuis Idea**
Markt 3, 3701 JZ Zeist
- 5. Torenlaantheater**
Torenlaan 38, 3701 VK, Zeist
- 6. Theater Figi**
Het Rond 2, 3701 HS Zeist
- 7. Parkeren (gratis)**
Brouwerij 9, 3703 CH Zeist
- 8. Parkeergarage Figi**
Jufferstraat 42, 3701 AG Zeist
- 9. Hermitage**
Het Rond 7, 3701 HS Zeist
- 10. de Azijnmakerij**
Maurikstraat 20, 3701 HC Zeist
- 11. Lokaal Victoria**
1e Dorpsstraat 7, 3701, HA Zeist

KOM OP TIJD

Voorkom dat u zich moet haasten. Er zijn geen genummerde plaatsen. Bezoekers nemen plaats op volgorde van binnenkomst. Neem de tijd als u aan de zaal nog kaarten wilt kopen. LET OP: u kunt uitsluitend met pin betalen. De zaal en de kassa gaan een half uur voor aanvang open.

OPENBAAR VERVOER

Vanaf station Utrecht CS en station Driebergen-Zeist: Syntus lijn 50 en U-OV lijn 51 en 74. Uitstappen halte Het Rond. U loopt in vijf minuten naar de concertlocatie.

PARKEREN

U kunt gratis parkeren aan de Zinzendorfflaan (7 op de kaart). Toets voor een juiste navigatie in: Brouwerij, Zeist. Ook kunt u betaald parkeren in de parkeergarage naast Theater Figi (8 op de kaart). Vanaf beide parkeerlocaties is het ongeveer 10 minuten lopen naar de concertlocatie.

ETEN EN DRINKEN

Op loopafstand vindt u een aantal gelegenheden (9, 10 en 11 op de kaart) waar u tussen de verschillende onderdelen van het festival kunt genieten van een hapje of een drankje. Houd er rekening mee dat u vooraf dient te reserveren om verzekerd te zijn van een tafel.

ZIEN WE U IN 2023 WEER?

In het voorjaar van 2021 gaven wij tussen twee lockdowns door een masterclass in Brussel. Ondanks de nog zware beperkingen, genoten we ervan weer onderweg te zijn, te kunnen werken en ons met getalenteerde duo's aan romantische liederen te kunnen wijden. Terwijl we in een warme auto de stad uit reden, praatten wij over het romantische idee van *wandern*. Op dat moment werden we getroffen door een gezin met jonge kinderen dat op straat zat. Onder een dunne deken leken ze te berusten in hun lot. Hun redenen om huis en haard achter te laten en hun weg te gaan, waren waarschijnlijk andere dan in Brussel op een koude stoep zitten. Inmiddels is het thema helaas actueler dan ooit. Door verbijsterende nieuwe ontwikkelingen heel dichtbij komt een ongekende vluchtelingenstroom op gang. Hier willen en moeten we aandacht aan besteden.

VRIJDAG 12 T/M ZONDAG 21 MEI: INTERNATIONAAL LIED FESTIVAL ZEIST

Tijdens het festival van 2023 is het thema daarom *Wanderlust*: het sterke verlangen te reizen en de wereld te ontdekken. Het verlangen om ergens anders naartoe te gaan en op zoek te gaan naar nieuwe ervaringen buiten de eigen leefwereld. Je kunnen afkeren van de sleur van het dagelijkse leven en van routine, of zelfs het afwijzen van sociale conventies. Tijdens de recitals, de masterclass en de educatieve projecten ligt de aandacht dus op *wandern*: reizen, dwalen, begaande wegen en nieuwe paden die personages bewandelen uit idealisme, liefde, rampspoed, religieuze overtuiging, nieuwsgierigheid of nostalgie. De negatieve én positieve aspecten van de noodzaak om op pad te gaan komen aan bod.

WANDERLUST

Het Duitse *wandern* staat voor meer dan wandelen of te voet gaan. Het betekent ook zwerven en dwalen, het bekende achter laten. Lange tijd was het de enige manier van vervoer en men ging dan ook alleen op pad met een doel. Pelgrims aanvaardden lange tochten voor een hoger doel. Johann Sebastian Bach liep vierhonderd kilometer om zijn idool Buxtehude te ontmoeten. Handeldrijvers liepen van stad naar stad en soldaten marcheerden naar het volgende slagveld. Een van de oudste voorbeelden van vastgelegde voettochten zonder praktisch doel is de beklimming van de Mont Ventoux door de Italiaanse dichter Petrarca. In een brief aan een vriend beweerde Petrarca 'de eerste mens te zijn sinds de klassieke oudheid die een bergtop besteeg omwille van het uitzicht van de top, louter uit begeerte om zijn bijzondere hoogte nader in ogenschouw te nemen.'

Tijdens de romantiek werd *wandern* een manier om inzicht in je eigen zielenleven te verkrijgen. Dichters als Goethe, Novalis en Eichendorff ondernamen grote

voetreizen. In de literatuur en poëzie werd het landschap een spiegel voor de innerlijke wereld. Kunstenaars spiegelde in hun werk de tijdgeest waarin mensen zochten naar eenzaamheid om de kosmos in zichzelf te vinden. De combinatie van fysieke inspanning en inzicht in de ziel werd een doel op zich.

Door de eeuwen kreeg *wandern* een filosofische lading: gaan of worden versus zijn oftewel je levensweg afleggen los van het vertrouwde. Daarbij staat 'weg' staat niet alleen voor de pad zelf, maar ook voor de manier waarop die wordt afgelegd. Want de eerste stap van een reis kan om verschillende redenen gezet worden. Of het nu is uit nieuwsgierigheid, liefdesverdriet, drang naar avontuur, heimwee, nostalgie of -zoals bij het gezin op de Brusselse stoep - bittere overlevingsdrang, bij aankomst zijn de wereld en de ziel anders dan ze waren bij vertrek.

Henk Neven & Hans Eijssackers

Kom luisteren en laat u meevoeren, want de mooiste liederen hoort u bij het Internationaal Lied Festival Zeist.

Najaars- recital

Harriet Burns, sopraan
Ian Tindale, piano

zondag 9 oktober 2022
15.00 – 17.00 uur / Slotzaal Slot Zeist

Harriet Burns en Ian Tindale zijn hard op weg om de top te bereiken. Na hun recital in 2018 kregen zij een minutenlange staande ovatie! In oktober komt dit gouden liedd duo terug met een recital dat vooruitwijst naar het festival van 2023: **Heimkehr**.

Met o.a. werken van Schubert, Brahms en anderen.

COLOFON

BESCHERMVROUWE

Elly Ameling, zangeres

ARTISTIEK LEIDER

Robert Holl

PROGRAMMEURS

Hans Eijsackers

Henk Neven

AMBASSADEURS

Maartje van Weegen, presentatrice

Raoul Steffani, bariton

COMITÉ VAN AANBEVELING

Gerlach Cerfontaine, hoogleraar
Universiteit Utrecht en Universiteit
Maastricht

Huib van Dael, vm. directeur
Concertzaal De Doelen

Migchel Dirksen, directievoorzitter
Rabobank Rijn en Heuvelrug

Koos Janssen, Burgemeester Zeist

Maurice Lammerts van Bueren, pianist

Jard van Nes, zangeres

Alexander Rinnooy Kan, vm. lid Eerste
Kamer D66 en hoogleraar Universiteit
van Amsterdam

Jos Schillings, directeur HKU Utrechts
Conservatorium

Paul Schnabel, vm. lid Eerste Kamer
D66 en vm. kroonlid van de Sociaal-
Economische Raad

Ed Spanjaard, dirigent en pianist.

BESTUUR

Steven Matthijsen, waarnemend voorzitter

Wim Bekkers, secretaris

Frans Eggink, penningmeester

Marcel Jansen, artistieke zaken

Lucie Spreij, coördinatie vrijwilligers,
educatie en participatie

STICHTING VRIENDEN

Willem Leyh, voorzitter

Brechtje Renzema-Martens, secretaris

Ton Tekstra, penningmeester

Lucie Spreij, bestuurslid

Steven Matthijsen, adviseur

MEDEWERKERS

Wilgehof+Sodaar creatieve communicatie /
publiciteit, vormgeving en website

Robert Andriesen, **Katharine Dain**,
Susan Dorrenboom, **Chloë Herteleer**,
Robert Holl, **Lotte Lepoutre**, **Simone**
Leuven / programma-toelichtingen

Mel Boas / fotografie

Evelyne de Kroon / fondsenwerving

Gabi Jonker / boekhouding

TEKSTEN

Frans Eggink, **Hans Eijsackers**,
Marcel Jansen, **Henk Neven**,
Wilgehof+Sodaar

EINDREDACTIE

Marcel Jansen, **Wilgehof+Sodaar**

DRUKWERK

Edauw + Johannissen

MET DANK AAN

Het Internationaal Lied Festival Zeist dankt de onmisbare vrijwilligers, partners, subsidiënten en sponsors.

PARTNERS: Internationaal Vocalisten Concours 's-Hertogenbosch / Vrienden van het Lied / Oxford Lieder Festival / Schubert Stichting / Musico Reizen / KunstenHuis Idea / **SUBSIDIËNTEN:** Gemeente Zeist / Provincie Utrecht / **FONDSEN:** Elise Mathilde Fonds / Fentener van Vlissingen Fonds / k.f.Hein Fonds / Mr. August Fentener van Vlissingen Fonds / Prins Bernhard Cultuurfonds / Sociaal Cultureel Fonds Amersfoortse verzekeringen / Sena Performers Fonds / Het Kersjes Fonds / Carel Nengerman Fonds / Van Baaren Stichting / Gravin van Bylandt Stichting / Triodos Foundation / Stichting J.C.P. / Stichting 't Trekpaert / Van den Berch van Heemstede Stichting / Stichting Woudschoten / Truus und Gerrit van Riemsdijk Stiftung / Stichting Herason/ Zabawas / en enkele fondsen die niet bij naam genoemd willen worden / **SPONSOREN:** Lisman en Lisman B.V. / Broekhuis Ford Zeist / Parkland Makelaardij / Jaap Blauwendraat Pianoservice / Rodermond Optiek / De Groene Winkel / Burgersdijk makelaars / Van Tellingen Interieurs / Bulthaup Zeist

internationaal

Lied Festival zeist

12 - 21 mei 2023

Wanderlust

met o.a.

SARAH CONNOLLY

IMOGEN COOPER

KONSTANTIN KRIMMEL

MALCOLM MARTINEAU

HENK NEVEN

HANS EIJSACKERS

en vele anderen

ilfz.nl

